

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

**20 let
samostatného Česka a Slovenska:
porovnání jejich ekonomického vývoje
a pozice v EU**

Souhrnná publikace z vědeckopopularizačního semináře
realizovaného v rámci projektu
Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace
(reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128).
Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován
Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky,
od 1. 9. 2012 je v rámci udržitelnosti plně financován
ze zdrojů NEWTON College, a. s.

NEWTON College, a. s.
Brno, 19. dubna 2013

OBSAH

Předmluva 7

**EKONOMICKÝ VÝVOJ SAMOSTATNÉHO
ČESKA A SLOVENSKA V SOUVISLOSTECH** 9
(výkladový text k tématu vědeckopopularizačního semináře)

**20 LET SAMOSTATNÉHO ČESKA A SLOVENSKA:
POROVNÁNÍ JEJICH EKONOMICKÉHO VÝVOJE
A POZICE V EU** 69
(záznam přednášek a diskuse z vědeckopopularizačního semináře)

**20 let
samostatného Česka a Slovenska:
porovnání jejich ekonomického vývoje
a pozice v EU**

Souhrnná publikace z vědeckopopularizačního semináře
pořádaného
dne 19. dubna 2013 v Moravském zemském muzeu v Brně
vysokou školou NEWTON College, a. s.

Vědeckopopularizační seminář byl realizován
jako klíčová aktivita projektu
Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace
(reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128).
Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován
Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky,
od 1. 9. 2012 je v rámci udržitelnosti plně financován
ze zdrojů NEWTON College, a. s.

Vydala vysoká škola NEWTON College, a. s.,
Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1
ve spolupráci se Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie,
Ječná 2, 120 00 Praha 2

Vytiskla tiskárna
SV, spol. s r. o., Na Louži 1/947, Praha 10

1. vydání, Praha 2013

ISBN 978-80-87764-00-8

PŘEDMLUVA

Na počátku roku 2013 uplynulo 20 let od rozdělení Československa a vzniku samostatné České republiky a Slovenské republiky. Oba nové státy vstupovaly do éry své samostatnosti s rozdílnou ekonomickou úrovní, s odlišnými ekonomickými problémy, s různými očekáváními ohledně svého postavení v evropské a světové ekonomice a s rozdílnými ambicemi v evropském integračním procesu.

Tyto výchozí podmínky samostatné České republiky a Slovenska se však v průběhu času vyvíjely. Měnila se ekonomická úroveň obou zemí i hodnoty jejich dalších makroekonomických indikátorů, měnilo se postavení obou států v globalizované ekonomice i v integrované ekonomice Evropské unie a podstatné změny se odehrály také ve vztahu České republiky a Slovenska k samotnému procesu evropské integrace. Slovensko se stalo zemí podporující prohlubování evropské integrace a v roce 2009 přijalo jednotnou evropskou měnu euro, zatímco Česká republika ve svém nadšení pro evropskou integraci postupně ochladla a do eurozóny vstoupit odmítá.

Pro Slovensko je však poněkud nešťastné, že zhruba rok po jeho vstupu do měnové unie propukla krize eurozóny, která trvá dodnes. I když tedy Slovensko svým vstupem do eurozóny Českou republiku v integračním úsilí předběhlo, je otázkou, nakolik pozitivně se tato vyšší rychlost při přijímání eura jeví dnes, kdy eurozóna čelí krizi. Pokud totiž bude krize eurozóny i nadále pokračovat a pokud selže dosavadní způsob jejího řešení, bude Slovensko jako členská země měnové unie čelit mnohem závažnějším negativním ekonomickým a rozpočtovým důsledkům než Česká republika. Avšak ani Česká republika by negativním dopadům eventuálního dalšího přetrvávání a rozšiřování eurokrize neunikla.

Všemi výše uvedenými otázkami a problémy se zabýval jednodenní vědecko-popularizační seminář na téma „20 let samostatného Česka a Slovenska: porovnání jejich ekonomického vývoje a pozice v EU“, který se uskutečnil dne 19. dubna 2013 v Moravském zemském muzeu v Brně a který pořádala vysoká škola NEWTON College. Vědeckopopularizační seminář byl realizován jako klíčová aktivita projektu Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace (reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128). Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky, od 1. 9. 2012 je v rámci udržitelnosti plně financován ze zdrojů NEWTON College.

Nositelem uvedeného projektu je NEWTON College. Po odborné stránce realizaci projektu zajišťují ředitel Institutu evropské integrace NEWTON College PhDr. Jiří Malý, Ph.D. a vědečtí pracovníci Institutu evropské integrace

NEWTON College Ing. Karel Mráček, CSc., Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D. a Ing. Ivana Dostálová. Jiří Malý v rámci projektu působí jako manažer a vědecký pracovník, Karel Mráček jako vědecký pracovník, Petr Wawrosz jako odborný pracovník a Ivana Dostálová jako lektor.

Výše uvedení členové realizačního týmu projektu a další přednášející na vědeckopopularizačním semináři prezentovali výsledky domácího, zahraničního i svého vlastního výzkumu týkajícího se probírané problematiky. S jejich poznatky a závěry se můžete seznámit prostřednictvím předkládané publikace. Její první část tvoří výkladový text, který je úvodem do tématu probíraného na vědeckopopularizačním semináři. V druhé části publikace jsou pak zaznamenány přednášky a diskuse v dopoledním a odpoledním bloku vědeckopopularizačního semináře. Obsah přednášek a diskusí tematicky navazuje na výkladový text, rozvíjí ho a doplňuje ho o další problémové okruhy.

Další informace o projektu a jednotlivých seminářích můžete najít na webových stránkách www.eu-vyzkum.eu.

PhDr. Jiří Malý, Ph.D.
manažer projektu

Ekonomický vývoj samostatného Česka a Slovenska v souvislostech

Výkladový text k tématu
vědeckopopularizačního semináře

OBSAH VÝKLADOVÉHO TEXTU

Samostatné Česko a Slovensko: makroekonomický vývoj, vztah k eurozóně a důsledky krize	13
<i>PhDr. Jiří Malý, Ph.D.</i> , ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
Genéza ekonomických podmínek a faktorov rozdelenia Československa a vývoj dvoch nástupníckych ekonomík	36
<i>prof. Ing. Milan Šikula, DrSc.</i> , riaditeľ Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied	
Porovnání postupů při transformaci směrnice EU do právních řádů České republiky a Slovenska	52
<i>Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D.</i> , Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.	

SAMOSTATNÉ ČESKO A SLOVENSKO: MAKROEKONOMICKÝ VÝVOJ, VZTAH K EUROZÓNĚ A DŮSLEDKY KRIZE

PhDr. Jiří Malý, Ph.D. – ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.

Dne 1. ledna 2013 uplynulo 20 let od vzniku samostatné České republiky a Slovenské republiky. Po rozdělení Československa na počátku roku 1993 vstupovaly oba jeho nástupnické státy do éry samostatnosti s rozdílnou ekonomickou úrovní, s rozdílnými ekonomickými problémy, s různými představami o nastavení svých hospodářských politik, s různými očekáváními ohledně svého místa v evropské a světové ekonomice a s odlišnými ambicemi v evropském integračním procesu.

Tyto výchozí podmínky samostatné České republiky a Slovenska se však v průběhu času dynamicky vyvíjely. Měnila se jejich ekonomická úroveň jak vůči sobě navzájem, tak ve vztahu k vyspělým zemím, respektive vůči průměru Evropské unie, zvraty procházel také vývoj jejich dalších makroekonomických ukazatelů, významné změny se odehrávaly na poli jejich hospodářských politik, měnilo se jejich postavení v globalizované ekonomice i v integrované ekonomice Evropské unie a podstatným proměnám podléhal rovněž jejich vztah k evropské integraci jako takové. Slovensko, které bylo v roce 1993 považováno za outsidersera v procesu evropské integrace, přijalo v roce 2009 jednotnou evropskou měnu euro, zatímco Česká republika, která byla v roce 1993 v rámci postkomunistických zemí považována za premianta v přibližování se k Západu, ve svém nadšení pro evropskou integraci postupně ochladla.

1. Ekonomická úroveň, ekonomický růst

Česká republika vcházela do éry své samostatnosti s relativně vysokou ekonomickou úrovní, Slovensko na tom bylo o poznání hůře. V roce 1995 činil hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly v případě České republiky 76 % průměru EU, zatímco na Slovensku to bylo pouhých 47 % (viz tabulka 1). O 16 let později, v roce 2011, však situace vypadala naprosto odlišně. Hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly představoval v případě České republiky 80 % průměru EU, v případě Slovenska pak 73 %. Zatímco tedy ekonomická úroveň České republiky vzhledem k průměru Evropské unie v uvedeném šestnáctiletém období víceméně stagnovala, v případě Slovenska došlo k jejímu zvýšení o více než polovinu.

Slovensko se tak v letech 1995–2011 svou ekonomickou úrovní znatelně přiblížilo České republice. Na počátku tohoto období zaostávalo za Českou republikou o více než třetinu, na konci tohoto období už jen o necelou desetinu. Důvodem bylo významně vyšší tempo růstu reálného hrubého domácího produktu na Slovensku v porovnání s Českou republikou (viz tabulka 1). Zatímco v České republice činilo v letech 1994–2012 průměrné roční tempo růstu reálného HDP 2,8 %, na Slovensku to bylo 4,5 %.

Podobný vývoj můžeme pozorovat i v období globální finanční krize a krize eurozóny, tedy v letech 2008–2012. V tomto období činil kumulativní růst reálného HDP České republiky pouhých 1,5 %, avšak na Slovensku vzrostl reálný HDP kumulativně o 10,6 %, tedy sedminásobně více než v České republice, a to navzdory skutečnosti, že Slovensko je členem krizí zmítané eurozóny, zatímco Česká republika má svou národní měnu, která by teoreticky měla usnadňovat ekonomické přizpůsobování v období krizí.

Bez zajímavosti není ani fakt, že v roce 2012 bylo Slovensko se svým 2% růstem reálného HDP čtvrtou nejrychleji rostoucí ekonomikou Evropské unie (po Lotyšsku, Estonsku a Litvě), kdežto Česká republika se se svým 1,3% poklesem reálného HDP ocitla pod průměrem EU i eurozóny a zařadila se na 20. místo žebříčku zemí EU podle vývoje jejich reálného hrubého domácího produktu (viz tabulka 5). Větší ekonomický pokles než Česká republika vykazovalo pouze sedm zemí EU – jedná se vesměs o předlužené země (Řecko, Portugalsko, Kypr, Španělsko, Itálie, Slovensko a Maďarsko), z nichž některé aktuálně čerpají mezinárodní finanční pomoc k odvrácení státního bankrotu (Řecko, Portugalsko a Kypr) nebo na podporu finančního sektoru (Španělsko).

2. Cenová hladina, míra inflace, míra nezaměstnanosti

Mnohem menší odlišnosti existují v úrovni relativních cenových hladin České republiky a Slovenska (viz tabulka 1). Na počátku sledovaného období, v roce 1995, se jejich výše v obou zemích pohybovala kolem 40 % průměru EU, v roce 2011 pak dosáhla hodnot kolem 70 % průměru Evropské unie.

V posledních osmi letech podobných hodnot v obou zemích dosahovala rovněž míra inflace (viz tabulka 2). V letech 2005–2012 činila v České republice průměrná roční míra inflace 2,6 %, na Slovensku 2,8 %. V předcházejícím období však byla míra inflace na Slovensku téměř dvojnásobná v porovnání s Českou republikou. V letech 1997–2004 dosahovala průměrná roční míra inflace v České republice 4,0 %, na Slovensku pak 7,7 %.

Propastný rozdíl mezi oběma zeměmi existuje v měře nezaměstnanosti (viz tabulka 2). Po celé sledované období vykazovalo Slovensko více než dvojnásobnou míru nezaměstnanosti oproti České republice. V letech 1998–2012 činila v České republice průměrná míra nezaměstnanosti 7,2 %, na Slovensku však vysokých 15,2 %. V mezinárodním srovnání patří Česká republika k zemím s nižší mírou nezaměstnanosti, Slovensko naopak ke státům s vysokou mírou nezaměstnanosti (viz tabulka 11). V letech 2011–2012 měla Česká republika šestou nejnižší míru nezaměstnanosti ze zemí EU (po Rakousku, Nizozemsku, Lucembursku, Německu a Maltě), Slovensko mělo naopak šestou nejvyšší míru nezaměstnanosti z členských států Evropské unie. Vyšší míru nezaměstnanosti než Slovensko vykazovaly země, které aktuálně čerpají mezinárodní finanční pomoc k odvrácení státního bankrotu (Řecko, Irsko a Portugalsko) nebo na podporu finančního sektoru (Španělsko), a také Lotyšsko.

3. Saldo veřejných rozpočtů, veřejný dluh

V průběhu sledovaného období došlo v České republice a na Slovensku k razantnímu zvýšení veřejného dluhu v poměru k hrubému domácímu produktu (viz tabulka 2). Na Slovensku se veřejný dluh zvýšil téměř dvojnásobně z 22,1 % HDP v roce 1995 na 43,3 % HDP v roce 2011, v České republice vzrostl dokonce téměř trojnásobně ze 14,0 % HDP v roce 1995 na 40,8 % HDP v roce 2011. Přesto je veřejný dluh obou zemí i nadále pod hranicí maastrichtského konvergenčního kritéria 60 % HDP a v mezinárodním srovnání patří Česká republika i Slovensko stále k zemím s nižším veřejným dluhem (viz tabulka 9). V roce 2011 byl poměr veřejného dluhu České republiky i Slovenska k HDP zhruba poloviční v porovnání s průměrem Evropské unie a eurozóny. Slovensko mělo v roce 2011 třetí nejnižší veřejný dluh ze zemí eurozóny (po Estonsku a Lucembursku), Česká republika pak vykazovala sedmý nejnižší veřejný dluh z členských států Evropské unie.

Pokud jde o salda veřejných rozpočtů, Česká republika i Slovensko je měly po celé sledované období 1995–2011 deficitní (viz tabulka 2). Česká republika dokázala v rámci sledovaného sedmnáctiletého období udržet deficit veřejných rozpočtů pod hranicí maastrichtského konvergenčního kritéria 3 % HDP pouze čtyři roky (v letech 2004, 2006, 2007 a 2008), Slovensko pět let (v letech 2003, 2004, 2005, 2007 a 2008). Z těchto údajů plyne, že vstup obou zemí do Evropské unie s sebou přinesl větší rozpočtovou disciplínu, která byla vynucována dohledem bruselských institucí.

Globální finanční krize a následná krize eurozóny však rozpočtové hospodaření obou států opět významně zhoršila. V roce 2009 se rozpočtový schodek České republiky zvýšil na 5,8 % HDP, v následujícím roce poklesl na 4,8 % HDP a v roce 2011 na 3,3 % HDP. Dopady krize na veřejné finance Slovenska byly o poznání horší – v roce 2009 rozpočtový deficit Slovenska razantně vzrostl na 8,0 % HDP, v následujícím roce zůstal na 7,7 % HDP a v roce 2011 se snížil na 4,9 % HDP. V roce 2011 měla Česká republika v porovnání s průměrem Evropské unie a eurozóny rozpočtový deficit nižší, Slovensko naopak vyšší (viz tabulka 8).

4. Měnové kurzy, saldo běžného účtu platební bilance

Navzdory proběhnutí globální finanční krize a současné krize v eurozóně, které negativně ovlivňovaly a ovlivňují i českou ekonomiku, se drží na silných úrovních směnný kurz české koruny k euru. Od zavedení eura v roce 1999 do roku 2012 převažoval trend zhodnocování české koruny vůči euru (viz tabulka 3). Kurz české koruny k euru v tomto období posílil o více než 30 %, z průměrné úrovně 36,882 CZK/EUR v roce 1999 na průměrnou hodnotu 25,143 CZK/EUR v roce 2012. Stojí za pozornost, že v období globální finanční krize a krize eurozóny, tedy v letech 2008–2012, vykazuje kurz české koruny k euru relativní stabilitu, jeho roční průměrné hodnoty se pohybovaly v intervalu 24,586 CZK/EUR až 26,445 CZK/EUR.

Rovněž směnný kurz slovenské koruny k euru se po vstupu Slovenska do Evropské unie zhodnocoval. V období, kdy byla slovenská koruna součástí mechanismu směnných kurzů ERM II, kde měla stanovenou centrální paritu (střední kurz) k euru a flukтуаční pásmo (maximální povolené rozpětí pohybu kurzu k euru) $\pm 15\%$, což patří mezi podmínky vstupu země do eurozóny, proto musela být dvakrát revalvována centrální parita slovenské koruny k euru (viz tabulka 4). Od 28. 11. 2005, kdy slovenská koruna vstoupila do ERM II, do 18. 3. 2007 byla centrální parita stanovena na úrovni 38,4550 SKK/EUR, od 19. 3. 2007 do 28. 5. 2008 na úrovni 35,4424 SKK/EUR a od 29. 5. 2008 do 31. 12. 2008, kdy slovenská koruna pobyt v ERM II ukončila, na úrovni 30,1260 SKK/EUR. V konverzním kurzu 30,1260 SKK/EUR pak bylo také 1. 1. 2009 na Slovensku zavedeno euro. Od 28. 11. 2005 do 29. 5. 2008, tedy za dva a půl roku, tak centrální parita slovenské koruny k euru revalvovala o více než 20 %.

Po celé sledované období 2005–2011 vykazovaly Česká republika i Slovensko deficit běžného účtu platební bilance (viz tabulka 12). V případě České republiky se deficit běžného účtu pohyboval většinou v intervalu 2–4 % HDP, v případě Slovenska došlo k jeho poklesu z úrovně kolem 8 % HDP počátkem sledovaného období na hodnoty 2–4 % HDP koncem sledovaného období. Saldo běžného účtu platební bilance měly Česká republika i Slovensko po celé sledované období horší, než činil průměr Evropské unie a eurozóny.

5. Náklady práce

Přes nárůst ceny práce od roku 1993 do současnosti patří Česká republika i Slovensko stále k zemím s relativně levnou pracovní silou. V roce 2011 činily průměrné náklady práce včetně zdravotního a sociálního pojištění placeného zaměstnavatelem přepočtené na jednu odpracovanou hodinu v České republice 10,5 EUR a na Slovensku 8,4 EUR, zatímco v Německu to bylo 30,1 EUR, v Nizozemsku 31,1 EUR, v Lucembursku 33,7 EUR, ve Francii 34,2 EUR, v Dánsku 38,6 EUR, ve Švédsku 39,1 EUR a v Belgii 39,3 EUR (viz tabulka 13). V průměru Evropské unie tyto náklady práce přepočtené na jednu odpracovanou hodinu činily 23,1 EUR, v průměru eurozóny pak 27,6 EUR.

Rovněž hrubé měsíční minimální mzdy zůstávají v České republice i na Slovensku nízké (viz tabulka 14). V roce 2013 činí hrubá měsíční minimální mzda v České republice 312 EUR a na Slovensku 338 EUR, zatímco ve Francii to je 1430 EUR, v Irsku 1462 EUR, v Nizozemsku 1469 EUR, v Belgii 1502 EUR a v Lucembursku 1874 EUR. Vyšší hrubé měsíční minimální mzdy než v České republice a na Slovensku zůstávají v roce 2013 i v krizi postiženém Portugalsku (566 EUR), Řecku (684 EUR) a Španělsku (753 EUR). Za pozornost stojí, že od roku 2012 je minimální mzda na Slovensku vyšší než v České republice, a to navzdory nižší ekonomické úrovni (nižšímu HDP na obyvatele v paritě kupní síly) Slovenska v porovnání s Českou republikou.

Tabulka 1 **Růst reálného HDP, HDP na obyvatele v paritě kupní síly a relativní cenové hladiny v České republice a na Slovensku v letech 1994–2012**

Rok	Růst reálného HDP (meziroční změny v %)		HDP na obyvatele v paritě kupní síly (v %, EU-27 = 100 %)		Relativní cenová hladina (v %, EU-27 = 100 %)	
	Česká republika	Slovensko	Česká republika	Slovensko	Česká republika	Slovensko
1994	2,9	6,2	:	:	:	:
1995	6,2	7,9	76	47	38,1	40,1
1996	4,5	6,9	78	50	41,0	40,5
1997	-0,9	4,4	76	51	41,4	42,1
1998	-0,2	4,4	73	52	45,0	41,9
1999	1,7	0,0	72	50	44,3	39,5
2000	4,2	1,4	71	50	45,9	42,8
2001	3,1	3,5	73	52	48,6	42,3
2002	2,1	4,6	73	54	54,4	43,6
2003	3,8	4,8	77	55	52,2	47,7
2004	4,7	5,1	78	57	53,2	51,2
2005	6,8	6,7	79	60	57,4	52,8
2006	7,0	8,3	80	63	60,8	55,2
2007	5,7	10,5	83	68	61,8	59,9
2008	3,1	5,8	81	73	73,1	65,7
2009	-4,5	-4,9	83	73	69,8	67,9
2010	2,5	4,4	80	73	73,1	67,9
2011	1,9	3,2	80	73	73,6	69,1
2012	-1,3	2,0	:	:	:	:

Pramen: Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, National accounts; Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Purchasing power parities

Tabulka 2 **Saldo veřejných rozpočtů, veřejný dluh, míra inflace a míra nezaměstnanosti v České republice a na Slovensku v letech 1995–2012**

Rok	Saldo veřejných rozpočtů (v % HDP)		Veřejný dluh (v % HDP)		Míra inflace (v %)		Míra nezaměstnanosti (v %)	
	Česká republika	Slovensko	Česká republika	Slovensko	Česká republika	Slovensko	Česká republika	Slovensko
1995	-12,8	-3,4	14,0	22,1	:	:	:	:
1996	-3,1	-9,9	11,9	31,1	:	:	:	:
1997	-3,6	-6,3	12,6	33,7	8,0	6,0	:	:
1998	-4,8	-5,3	14,5	34,5	9,7	6,7	6,5	12,7
1999	-3,6	-7,4	15,8	47,8	1,8	10,4	8,7	16,5
2000	-3,6	-12,3	17,8	50,3	3,9	12,2	8,8	18,9
2001	-5,6	-6,5	23,9	48,9	4,5	7,2	8,1	19,5
2002	-6,5	-8,2	27,1	43,4	1,4	3,5	7,3	18,8
2003	-6,7	-2,8	28,6	42,4	-0,1	8,4	7,8	17,7
2004	-2,8	-2,4	28,9	41,5	2,6	7,5	8,3	18,4
2005	-3,2	-2,8	28,4	34,2	1,6	2,8	7,9	16,4
2006	-2,4	-3,2	28,3	30,5	2,1	4,3	7,1	13,5
2007	-0,7	-1,8	27,9	29,6	3,0	1,9	5,3	11,2
2008	-2,2	-2,1	28,7	27,9	6,3	3,9	4,4	9,6
2009	-5,8	-8,0	34,2	35,6	0,6	0,9	6,7	12,1
2010	-4,8	-7,7	37,8	41,0	1,2	0,7	7,3	14,5
2011	-3,3	-4,9	40,8	43,3	2,1	4,1	6,7	13,6
2012	:	:	:	:	3,5	3,7	7,0	14,0

Pramen: Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Government finance statistics; Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Harmonized Indices of Consumer Prices; Eurostat, Statistics by theme – Population and social conditions, Labour market

Tabulka 3 **Kurz české koruny (CZK) k euru (EUR) (roční průměry)**

Rok	CZK/EUR
1999	36,882
2000	35,610
2001	34,083
2002	30,812
2003	31,844
2004	31,904
2005	29,784
2006	28,343
2007	27,762
2008	24,942
2009	26,445
2010	25,290
2011	24,586
2012	25,143

Pramen: Česká národní banka, Finanční trhy – Devizový trh, Kurzy devizového trhu

Tabulka 4 **Centrální parita slovenské koruny (SKK) k euru (EUR) v mechanismu směnných kurzů ERM II**

Období	Centrální parita SKK/EUR
28. 11. 2005–18. 3. 2007	38,4550
19. 3. 2007–28. 5. 2008	35,4424
29. 5. 2008–31. 12. 2008	30,1260

Pramen: Národní banka Slovenska, Menová politika – Menová politika NBS (do roku 2009)

Tabulka 5 **Růst reálného HDP v zemích EU a dalších státech v letech 2005–2012 (meziroční změny v %)**

Země	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Evropská unie (EU-27)	2,1	3,3	3,2	0,3	-4,3	2,1	1,5	-0,3
Eurozóna (EA-17)	1,7	3,2	3,0	0,4	-4,4	2,0	1,4	-0,6
Česko	6,8	7,0	5,7	3,1	-4,5	2,5	1,9	-1,3
Slovensko	6,7	8,3	10,5	5,8	-4,9	4,4	3,2	2,0
Belgie	1,8	2,7	2,9	1,0	-2,8	2,4	1,8	-0,2
Estonsko	8,9	10,1	7,5	-4,2	-14,1	3,3	8,3	3,2
Finsko	2,9	4,4	5,3	0,3	-8,5	3,3	2,8	-0,2
Francie	1,8	2,5	2,3	-0,1	-3,1	1,7	1,7	0,0
Irsko	5,9	5,4	5,4	-2,1	-5,5	-0,8	1,4	0,9
Itálie	0,9	2,2	1,7	-1,2	-5,5	1,7	0,4	-2,4
Kypr	3,9	4,1	5,1	3,6	-1,9	1,3	0,5	-2,4
Lucembursko	5,3	4,9	6,6	-0,7	-4,1	2,9	1,7	0,2
Malta	3,6	2,6	4,1	3,9	-2,6	2,9	1,7	0,8
Německo	0,7	3,7	3,3	1,1	-5,1	4,2	3,0	0,7
Nizozemsko	2,0	3,4	3,9	1,8	-3,7	1,6	1,0	-0,9
Portugalsko	0,8	1,4	2,4	0,0	-2,9	1,9	-1,6	-3,2
Rakousko	2,4	3,7	3,7	1,4	-3,8	2,1	2,7	0,8
Řecko	2,3	5,5	3,5	-0,2	-3,1	-4,9	-7,1	-6,4
Slovinsko	4,0	5,8	7,0	3,4	-7,8	1,2	0,6	-2,3
Španělsko	3,6	4,1	3,5	0,9	-3,7	-0,3	0,4	-1,4
Bulharsko	6,4	6,5	6,4	6,2	-5,5	0,4	1,8	0,8
Dánsko	2,4	3,4	1,6	-0,8	-5,7	1,6	1,1	-0,6
Litva	7,8	7,8	9,8	2,9	-14,8	1,5	5,9	3,6
Lotyšsko	10,1	11,2	9,6	-3,3	-17,7	-0,9	5,5	5,6
Maďarsko	4,0	3,9	0,1	0,9	-6,8	1,3	1,6	-1,7
Polsko	3,6	6,2	6,8	5,1	1,6	3,9	4,3	2,0
Rumunsko	4,2	7,9	6,3	7,3	-6,6	-1,1	2,2	0,3
Spojené království	2,8	2,6	3,6	-1,0	-4,0	1,8	1,0	0,3
Švédsko	3,2	4,3	3,3	-0,6	-5,0	6,6	3,7	0,8
Island	7,2	4,7	6,0	1,2	-6,6	-4,1	2,9	1,6
Norsko	2,6	2,3	2,7	0,1	-1,6	0,5	1,2	3,2
Švýcarsko	2,7	3,8	3,8	2,2	-1,9	3,0	1,9	1,0
Japonsko	1,3	1,7	2,2	-1,0	-5,5	4,7	-0,6	2,0
USA	3,1	2,7	1,9	-0,3	-3,1	2,4	1,8	2,2

Pramen: Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, National accounts

Tabulka 6 **HDP na obyvatele v paritě kupní síly v zemích EU a dalších státech v letech 2005–2011 (v %, EU-27 = 100 %)**

Země	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Evropská unie (EU-27)	100	100	100	100	100	100	100
Eurozóna (EA-17)	109	109	109	109	109	108	108
Česko	79	80	83	81	83	80	80
Slovensko	60	63	68	73	73	73	73
Belgie	120	118	116	116	118	119	119
Estonsko	61	66	70	69	63	63	67
Finsko	114	114	117	119	114	113	114
Francie	110	108	108	107	109	108	108
Irsko	144	146	147	132	130	129	129
Itálie	105	104	104	104	104	101	100
Kypr	93	93	94	99	100	97	94
Lucembursko	254	270	274	263	255	267	271
Malta	78	77	76	79	83	85	85
Německo	116	115	115	116	115	119	121
Nizozemsko	131	131	132	134	132	131	131
Portugalsko	79	79	79	78	80	80	77
Rakousko	125	126	124	124	125	127	129
Řecko	91	92	90	93	94	87	79
Slovinsko	87	87	88	91	87	84	84
Španělsko	102	105	105	104	103	99	98
Bulharsko	37	38	40	43	44	44	46
Dánsko	123	124	122	125	123	128	125
Litva	53	55	59	61	55	57	66
Lotyšsko	50	53	57	58	54	54	58
Maďarsko	63	63	61	64	65	65	66
Polsko	51	52	54	56	61	63	64
Rumunsko	35	38	41	47	47	47	49
Spojené království	123	121	117	113	111	111	109
Švédsko	122	123	125	124	120	124	127
Island	130	123	121	123	120	112	111
Norsko	177	185	181	192	177	181	186
Švýcarsko	136	139	144	149	150	154	157
Japonsko	113	109	108	105	103	107	105
USA	159	154	151	147	147	147	148

Pramen: Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, National accounts

Tabulka 7 Relativní cenové hladiny v zemích EU a dalších státech v letech 2005–2011 (v %, EU-27 = 100 %)

Země	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Evropská unie (EU-27)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Eurozóna (EA-17)	102,1	101,9	101,3	103,2	105,6	104,1	104,0
Česko	58,2	61,4	62,4	77,3	73,0	75,6	76,5
Slovensko	55,4	58,0	63,2	69,8	73,1	71,2	72,4
Belgie	106,4	107,7	107,4	110,3	112,2	111,2	111,0
Estonsko	64,7	68,5	73,4	76,7	77,2	76,3	77,9
Finsko	123,7	122,7	119,6	120,7	123,9	123,0	124,7
Francie	108,2	108,6	108,1	110,7	112,1	110,7	110,2
Irsko	123,5	124,5	124,1	129,7	125,4	118,1	116,3
Itálie	104,8	104,2	102,5	102,4	104,7	103,0	104,4
Kypr	90,4	90,3	88,3	87,7	89,6	89,5	88,9
Lucembursko	111,6	111,4	114,8	117,2	121,4	122,0	123,0
Malta	73,0	74,8	75,5	77,4	77,9	77,4	77,9
Německo	103,3	102,6	101,7	103,5	106,8	104,4	103,2
Nizozemsko	104,7	104,1	102,0	104,1	107,7	108,3	108,2
Portugalsko	85,1	85,0	85,7	87,9	89,1	87,7	87,1
Rakousko	102,5	102,0	102,6	105,1	107,8	105,3	106,4
Řecko	88,3	89,1	89,8	91,7	94,8	95,7	95,6
Slovinsko	76,0	76,7	78,9	82,8	87,8	86,9	85,8
Španělsko	91,1	91,8	92,9	95,1	97,6	97,0	97,2
Bulharsko	43,3	44,9	45,6	49,4	51,2	50,9	49,4
Dánsko	140,4	138,4	137,3	139,7	142,8	141,3	143,5
Litva	54,9	57,4	60,0	66,0	66,9	65,0	65,8
Lotyšsko	57,0	60,8	66,6	75,0	75,9	73,2	73,8
Maďarsko	63,4	60,7	66,7	69,4	63,1	64,6	64,4
Polsko	61,1	62,5	61,7	69,2	58,1	61,2	59,3
Rumunsko	54,5	57,6	63,8	63,1	57,5	59,5	60,3
Spojené království	109,8	110,6	114,0	103,0	96,7	100,8	102,0
Švédsko	119,1	118,5	115,6	112,9	107,5	121,8	126,4
Island	153,4	144,7	148,9	116,8	100,1	110,7	113,7
Norsko	140,7	139,8	137,5	140,6	139,2	150,4	155,7
Švýcarsko	137,6	134,7	125,1	128,5	137,4	147,1	160,1
Japonsko	120,3	110,0	96,5	101,9	119,3	128,2	129,7
USA	92,6	92,7	85,0	81,8	88,6	92,6	88,2

Pramen: Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Purchasing power parities

Tabulka 8 Saldo veřejných rozpočtů v zemích EU a dalších státech v letech 2005–2011 (v % HDP)

Země	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Evropská unie (EU-27)	-2,5	-1,5	-0,9	-2,4	-6,9	-6,5	-4,4
Eurozóna (EA-17)	-2,5	-1,3	-0,7	-2,1	-6,3	-6,2	-4,1
Česko	-3,2	-2,4	-0,7	-2,2	-5,8	-4,8	-3,3
Slovensko	-2,8	-3,2	-1,8	-2,1	-8,0	-7,7	-4,9
Belgie	-2,5	0,4	-0,1	-1,0	-5,5	-3,8	-3,7
Estonsko	1,6	2,5	2,4	-2,9	-2,0	0,2	1,1
Finsko	2,9	4,2	5,3	4,4	-2,5	-2,5	-0,6
Francie	-2,9	-2,3	-2,7	-3,3	-7,5	-7,1	-5,2
Irsko	1,7	2,9	0,1	-7,4	-13,9	-30,9	-13,4
Itálie	-4,4	-3,4	-1,6	-2,7	-5,4	-4,5	-3,9
Kypr	-2,4	-1,2	3,5	0,9	-6,1	-5,3	-6,3
Lucembursko	0,0	1,4	3,7	3,2	-0,8	-0,8	-0,3
Malta	-2,9	-2,8	-2,3	-4,6	-3,9	-3,6	-2,7
Německo	-3,3	-1,6	0,2	-0,1	-3,1	-4,1	-0,8
Nizozemsko	-0,3	0,5	0,2	0,5	-5,6	-5,1	-4,5
Portugalsko	-6,5	-4,6	-3,1	-3,6	-10,2	-9,8	-4,4
Rakousko	-1,7	-1,5	-0,9	-0,9	-4,1	-4,5	-2,5
Řecko	-5,2	-5,7	-6,5	-9,8	-15,6	-10,7	-9,4
Slovinsko	-1,5	-1,4	0,0	-1,9	-6,0	-5,7	-6,4
Španělsko	1,3	2,4	1,9	-4,5	-11,2	-9,7	-9,4
Bulharsko	1,0	1,9	1,2	1,7	-4,3	-3,1	-2,0
Dánsko	5,2	5,2	4,8	3,2	-2,7	-2,5	-1,8
Litva	-0,5	-0,4	-1,0	-3,3	-9,4	-7,2	-5,5
Lotyšsko	-0,4	-0,5	-0,4	-4,2	-9,8	-8,1	-3,4
Maďarsko	-7,9	-9,4	-5,1	-3,7	-4,6	-4,4	4,3
Polsko	-4,1	-3,6	-1,9	-3,7	-7,4	-7,9	-5,0
Rumunsko	-1,2	-2,2	-2,9	-5,7	-9,0	-6,8	-5,5
Spojené království	-3,4	-2,7	-2,8	-5,1	-11,5	-10,2	-7,8
Švédsko	2,2	2,3	3,6	2,2	-0,7	0,3	0,4
Island	4,9	6,3	5,4	-13,5	-10,0	-10,1	-5,4
Norsko	15,1	18,5	17,5	18,8	10,6	11,2	13,6
Švýcarsko	-0,6	0,9	1,3	1,8	0,5	0,2	0,4
Japonsko	-4,8	-3,7	-2,1	-4,1	-10,4	-9,4	-9,8
USA	-3,2	-2,0	-2,7	-6,7	-13,3	-11,2	-10,1

Pramen: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2012 (Švýcarsko, Japonsko a USA); Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Government finance statistics (ostatní údaje)

Tabulka 9 **Veřejný dluh v zemích EU a dalších státech v letech 2005–2011** (v % HDP)

Země	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Evropská unie (EU-27)	62,8	61,6	59,0	62,2	74,6	80,0	82,5
Eurozóna (EA-17)	70,3	68,6	66,4	70,2	80,0	85,4	87,3
Česko	28,4	28,3	27,9	28,7	34,2	37,8	40,8
Slovensko	34,2	30,5	29,6	27,9	35,6	41,0	43,3
Belgie	92,0	88,0	84,0	89,2	95,7	95,5	97,8
Estonsko	4,6	4,4	3,7	4,5	7,2	6,7	6,1
Finsko	41,7	39,6	35,2	33,9	43,5	48,6	49,0
Francie	66,4	63,7	64,2	68,2	79,2	82,3	86,0
Irsko	27,3	24,6	25,1	44,5	64,9	92,2	106,4
Itálie	105,7	106,3	103,3	106,1	116,4	119,2	120,7
Kypr	69,4	64,7	58,8	48,9	58,5	61,3	71,1
Lucembursko	6,1	6,7	6,7	14,4	15,3	19,2	18,3
Malta	69,7	64,0	61,9	62,0	67,6	68,3	70,9
Německo	68,5	68,0	65,2	66,8	74,5	82,5	80,5
Nizozemsko	51,8	47,4	45,3	58,5	60,8	63,1	65,5
Portugalsko	67,7	69,4	68,4	71,7	83,2	93,5	108,1
Rakousko	64,2	62,3	60,2	63,8	69,2	72,0	72,4
Řecko	100,0	106,1	107,4	112,9	129,7	148,3	170,6
Slovensko	26,7	26,4	23,1	22,0	35,0	38,6	46,9
Španělsko	43,2	39,7	36,3	40,2	53,9	61,5	69,3
Bulharsko	27,5	21,6	17,2	13,7	14,6	16,2	16,3
Dánsko	37,8	32,1	27,1	33,4	40,6	42,9	46,6
Litva	18,3	17,9	16,8	15,5	29,3	37,9	38,5
Lotyšsko	12,5	10,7	9,0	19,8	36,7	44,5	42,2
Maďarsko	61,7	65,9	67,0	73,0	79,8	81,8	81,4
Polsko	47,1	47,7	45,0	47,1	50,9	54,8	56,4
Rumunsko	15,8	12,4	12,8	13,4	23,6	30,5	33,4
Spojené království	42,2	43,3	44,2	52,3	67,8	79,4	85,0
Švédsko	50,4	45,3	40,2	38,8	42,6	39,5	38,4
Island	26,0	27,9	28,5	70,4	87,9	93,0	101,0
Norsko	44,5	55,4	51,5	48,2	43,5	43,7	29,0
Švýcarsko	70,1	62,4	55,6	50,5	51,8	48,0	46,8
Japonsko	186,4	186,0	183,0	191,8	210,2	215,3	229,6
USA	67,9	66,6	67,2	76,1	89,7	98,6	102,9

Pramen: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2012 (Švýcarsko, Japonsko a USA); Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Government finance statistics (ostatní údaje)

Tabulka 10 **Míra inflace v zemích EU a dalších státech v letech 2005–2012** (v %)

Země	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Evropská unie (EU-27)	2,3	2,3	2,4	3,7	1,0	2,1	3,1	2,6
Eurozóna (EA-17)	2,2	2,2	2,1	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5
Česko	1,6	2,1	3,0	6,3	0,6	1,2	2,1	3,5
Slovensko	2,8	4,3	1,9	3,9	0,9	0,7	4,1	3,7
Belgie	2,5	2,3	1,8	4,5	0,0	2,3	3,4	2,6
Estonsko	4,1	4,4	6,7	10,6	0,2	2,7	5,1	4,2
Finsko	0,8	1,3	1,6	3,9	1,6	1,7	3,3	3,2
Francie	1,9	1,9	1,6	3,2	0,1	1,7	2,3	2,2
Irsko	2,2	2,7	2,9	3,1	-1,7	-1,6	1,2	1,9
Itálie	2,2	2,2	2,0	3,5	0,8	1,6	2,9	3,3
Kypr	2,0	2,2	2,2	4,4	0,2	2,6	3,5	3,1
Lucembursko	3,8	3,0	2,7	4,1	0,0	2,8	3,7	2,9
Malta	2,5	2,6	0,7	4,7	1,8	2,0	2,5	3,2
Německo	1,9	1,8	2,3	2,8	0,2	1,2	2,5	2,1
Nizozemsko	1,5	1,7	1,6	2,2	1,0	0,9	2,5	2,8
Portugalsko	2,1	3,0	2,4	2,7	-0,9	1,4	3,6	2,8
Rakousko	2,1	1,7	2,2	3,2	0,4	1,7	3,6	2,6
Řecko	3,5	3,3	3,0	4,2	1,3	4,7	3,1	1,0
Slovensko	2,5	2,5	3,8	5,5	0,9	2,1	2,1	2,8
Španělsko	3,4	3,6	2,8	4,1	-0,2	2,0	3,1	2,4
Bulharsko	6,0	7,4	7,6	12,0	2,5	3,0	3,4	2,4
Dánsko	1,7	1,9	1,7	3,6	1,1	2,2	2,7	2,4
Litva	2,7	3,8	5,8	11,1	4,2	1,2	4,1	3,2
Lotyšsko	6,9	6,6	10,1	15,3	3,3	-1,2	4,2	2,3
Maďarsko	3,5	4,0	7,9	6,0	4,0	4,7	3,9	5,7
Polsko	2,2	1,3	2,6	4,2	4,0	2,7	3,9	3,7
Rumunsko	9,1	6,6	4,9	7,9	5,6	6,1	5,8	3,4
Spojené království	2,1	2,3	2,3	3,6	2,2	3,3	4,5	2,8
Švédsko	0,8	1,5	1,7	3,3	1,9	1,9	1,4	0,9
Island	1,4	4,6	3,6	12,8	16,3	7,5	4,2	6,0
Norsko	1,5	2,5	0,7	3,4	2,3	2,3	1,2	0,4
Švýcarsko	:	1,0	0,8	2,3	-0,7	0,6	0,1	-0,7
Japonsko	-0,3	0,3	0,0	1,4	-1,4	-0,7	-0,3	-0,2
USA	3,4	3,2	2,8	3,8	-0,4	1,6	3,2	2,1

Pramen: Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Harmonized Indices of Consumer Prices

Tabulka 11 Míra nezaměstnanosti v zemích EU a dalších státech
v letech 2005–2012 (v %)

Země	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Evropská unie (EU-27)	9,0	8,3	7,2	7,1	9,0	9,7	9,7	10,5
Eurozóna (EA-17)	9,2	8,5	7,6	7,6	9,6	10,1	10,2	11,4
Česko	7,9	7,2	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0
Slovensko	16,4	13,5	11,2	9,6	12,1	14,5	13,6	14,0
Belgie	8,5	8,3	7,5	7,0	7,9	8,3	7,2	7,3
Estonsko	7,9	5,9	4,6	5,5	13,8	16,9	12,5	10,2
Finsko	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8	7,7
Francie	9,3	9,2	8,4	7,8	9,5	9,7	9,6	10,2
Irsko	4,4	4,5	4,7	6,4	12,0	13,9	14,7	14,8
Itálie	7,7	6,8	6,1	6,7	7,8	8,4	8,4	10,7
Kypr	5,5	4,7	4,1	3,8	5,5	6,5	7,9	12,1
Lucembursko	4,6	4,6	4,2	4,9	5,1	4,6	4,8	5,0
Malta	7,3	6,9	6,5	6,0	6,9	6,9	6,5	6,5
Německo	11,3	10,3	8,7	7,5	7,8	7,1	5,9	5,5
Nizozemsko	5,3	4,4	3,6	3,1	3,7	4,5	4,4	5,3
Portugalsko	8,6	8,6	8,9	8,5	10,6	12,0	12,9	15,9
Rakousko	5,2	4,8	4,4	3,8	4,8	4,4	4,2	:
Řecko	9,9	8,9	8,3	7,7	9,5	12,6	17,7	24,3
Slovensko	6,5	6,0	4,9	4,4	5,9	7,3	8,2	9,0
Španělsko	9,2	8,5	8,3	11,3	18,0	20,1	21,7	25,0
Bulharsko	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,3	11,3	12,2
Dánsko	4,8	3,9	3,8	3,4	6,0	7,5	7,6	7,5
Litva	8,0	5,2	3,8	5,3	13,6	18,0	15,3	13,3
Lotyšsko	9,6	7,3	6,5	8,0	18,2	19,8	16,2	14,9
Maďarsko	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0	11,2	10,9	10,9
Polsko	17,9	13,9	9,6	7,1	8,1	9,7	9,7	10,1
Rumunsko	7,2	7,3	6,4	5,8	6,9	7,3	7,4	7,0
Spojené království	4,8	5,4	5,3	5,6	7,6	7,8	8,0	7,9
Švédsko	7,7	7,1	6,1	6,2	8,3	8,6	7,8	8,0
Island	2,6	2,9	2,3	3,0	7,2	7,6	7,1	6,0
Norsko	4,5	3,4	2,5	2,5	3,2	3,6	3,3	3,2
Japonsko	4,4	4,1	3,9	4,0	5,1	5,1	4,6	4,3
USA	5,1	4,6	4,6	5,8	9,3	9,6	8,9	8,1

Pramen: Eurostat, Statistics by theme – Population and social conditions, Labour market

Tabulka 12 Saldo běžného účtu platební bilance v zemích EU
a dalších státech v letech 2005–2011 (v % HDP)

Země	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Evropská unie (EU-27)	-0,8	-1,3	-1,1	-2,1	-0,7	-0,5	-0,2
Eurozóna (EA-17)	0,1	-0,1	0,1	-1,5	-0,1	0,0	0,1
Česko	-1,0	-2,0	-4,3	-2,1	-2,4	-3,9	-2,9
Slovensko	-8,5	-7,8	-5,3	-6,2	-2,6	-3,7	-2,1
Belgie	2,0	1,9	1,9	-1,3	-1,4	1,9	-1,4
Estonsko	-10,0	-15,3	-15,9	-9,2	3,4	2,9	2,1
Finsko	3,4	4,2	4,3	2,6	1,8	1,5	-1,6
Francie	-0,5	-0,6	-1,0	-1,7	-1,3	-1,6	-2,0
Irsko	-3,5	-3,5	-5,4	-5,7	-2,3	1,1	1,1
Itálie	-0,9	-1,5	-1,3	-2,9	-2,0	-3,5	-3,1
Kypr	-5,9	-6,9	-11,7	-15,6	-10,7	-9,8	-4,7
Lucembursko	11,5	10,4	10,1	5,4	7,2	8,2	7,1
Malta	-8,5	-9,5	-6,2	-4,9	-7,4	-4,9	-0,3
Německo	5,1	6,3	7,4	6,2	5,9	6,0	5,7
Nizozemsko	7,4	9,4	6,7	4,3	5,2	7,7	9,7
Portugalsko	-10,3	-10,7	-10,1	-12,6	-10,9	-10,6	-7,0
Rakousko	2,2	2,8	3,5	4,9	2,7	3,4	0,6
Řecko	-7,6	-11,4	-14,6	-14,9	-11,2	-10,1	-9,9
Slovensko	-1,7	-2,5	-4,8	-6,2	-0,7	-0,6	0,0
Španělsko	-7,4	-9,0	-10,0	-9,6	-4,8	-4,5	-3,5
Bulharsko	-11,6	-17,6	-25,2	-23,1	-8,9	-1,5	0,3
Dánsko	4,3	3,0	1,4	2,9	3,4	5,9	5,6
Litva	-7,1	-10,6	-14,4	-12,9	3,7	0,1	-3,7
Lotyšsko	-12,6	-22,5	-22,4	-13,2	8,6	2,9	-2,1
Maďarsko	-7,2	-7,4	-7,3	-7,3	-0,2	1,1	0,9
Polsko	-2,4	-3,8	-6,2	-6,6	-3,9	-5,1	-4,9
Rumunsko	-8,6	-10,5	-13,4	-11,6	-4,2	-4,4	-4,6
Spojené království	-2,6	-3,4	-2,4	-1,3	-1,4	-3,3	-1,4
Švédsko	6,8	8,4	9,1	9,1	6,7	6,8	7,1
Island	-16,4	-23,8	-15,7	-27,7	-11,9	-8,1	-7,0
Norsko	16,2	17,1	13,9	17,5	13,1	12,2	:
Japonsko	3,6	3,9	4,9	3,3	2,9	3,7	2,0
USA	-5,9	-6,0	-5,1	-4,7	-2,7	-3,3	-3,1

Pramen: Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Balance of payments

Tabulka 13 **Průměrné náklady práce v zemích EU v letech 2008–2011**
(mzdové a nemzdové náklady včetně zdravotního a sociálního pojištění placeného zaměstnavatelem, v EUR na hodinu)

Země	2008	2009	2010	2011
Evropská unie (EU-27)	21,6	22,1	22,5	23,1
Eurozóna (EA-17)	25,8	26,5	26,9	27,6
Česko	9,3	9,3	9,9	10,5
Slovensko	7,6	7,9	8,0	8,4
Belgie	35,6	37,0	38,2	39,3
Estonsko	8,0	7,9	7,7	8,1
Finsko	27,6	28,7	28,9	29,7
Francie	31,8	32,1	33,1	34,2
Irsko	27,2	28,0	27,9	27,4
Itálie	24,5	25,6	26,1	26,8
Kypr	15,3	15,9	16,2	16,5
Lucembursko	30,8	32,0	32,7	33,7
Malta	11,2	11,3	11,5	11,9
Německo	28,4	29,0	29,1	30,1
Nizozemsko	29,2	29,8	30,5	31,1
Portugalsko	11,5	11,9	12,0	12,1
Rakousko	26,5	27,7	28,0	29,2
Řecko	16,5	17,6	17,5	:
Slovinsko	13,4	13,8	14,1	14,4
Španělsko	18,9	20,0	20,2	20,6
Bulharsko	2,5	2,9	3,1	3,5
Dánsko	35,4	36,5	37,6	38,6
Litva	6,0	5,6	5,3	5,5
Lotyšsko	5,9	5,9	5,7	5,9
Maďarsko	7,9	7,3	7,3	7,6
Polsko	7,5	6,4	7,0	7,1
Rumunsko	4,1	4,0	4,2	:
Spojené království	21,1	18,9	20,0	20,1
Švédsko	33,8	31,7	36,0	39,1

Pramen: Labour costs in the EU27 in 2011. Hourly labour costs ranged between €3.5 and €39.3 in the EU27 Member States. Eurostat news release 63/2012, 24 April 2012

Tabulka 14 **Minimální mzdy v zemích EU a v USA v letech 2005–2013**
(v hrubé výši, v EUR měsíčně)

Země	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Česko	236	261	291	300	298	302	319	310	312
Slovensko	168	182	221	241	296	308	317	327	338
Belgie	1210	1234	1259	1310	1388	1388	1415	1444	1502
Estonsko	172	192	230	278	278	278	278	290	320
Francie	1286	1218	1254	1280	1321	1344	1365	1398	1430
Irsko	1183	1293	1403	1462	1462	1462	1462	1462	1462
Lucembursko	1467	1503	1570	1570	1642	1683	1758	1801	1874
Malta	555	584	602	617	635	660	665	680	697
Nizozemsko	1265	1273	1301	1335	1381	1408	1424	1447	1469
Portugalsko	437	450	470	497	525	554	566	566	566
Řecko	668	710	730	794	818	863	863	877	684
Slovinsko	490	512	522	539	589	597	748	763	784
Španělsko	599	631	666	700	728	739	748	748	753
Bulharsko	77	82	92	112	123	123	123	138	159
Litva	145	159	174	232	232	232	232	232	290
Lotyšsko	115	129	172	230	254	254	282	286	287
Maďarsko	232	247	260	272	268	272	281	296	341
Polsko	208	233	244	313	307	321	349	336	377
Rumunsko	79	90	115	139	149	142	157	162	157
Spojené království	1135	1213	1315	1242	995	1076	1136	1202	1264
USA	655	757	678	689	816	872	940	971	998

Pramen: Eurostat, Statistics by theme – Population and social conditions, Labour market

6. Postup integrace do EU

Po roce 1989 se stal hlavním ekonomickým a politickým cílem tehdejšího Československa vstup do Evropských společenství. Cíl vstupu do Evropských společenství, respektive do Evropské unie, převzaly i oba nástupnické státy – Česká republika a Slovensko. Přes odlišné ekonomické a politické podmínky v obou zemích bylo nakonec načasování jejich postupu směrem k integraci do Evropské unie téměř totožné (viz tabulka 15). Obě země podepsaly Evropské dohody o přidružení k Evropské unii dne 4. 10. 1993 a ve stejný den – 1. 2. 1995 – také Evrop-

ské dohody o přidružení České republiky a Slovenska k EU vstoupily v platnost. Několikaměsíční rozdíl se objevil při podávání přihlášky k členství v Evropské unii. Slovensko svou přihlášku k členství v EU podalo dříve, 27. 6. 1995, Česká republika tento krok učinila až 17. 1. 1996.

Přesto vyjednávání o vstupu do Evropské unie bylo s Českou republikou zahájeno téměř o dva roky dříve než se Slovenskem. Jednání o vstupu České republiky do EU začalo 31. 3. 1998 v rámci tzv. lucemburské skupiny šesti zemí kandidujících na členství v EU (kromě České republiky v ní byly Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Estonsko a Kypr), vyjednávání o vstupu Slovenska do EU bylo spuštěno 15. 2. 2000 v rámci tzv. helsinské skupiny dalších šesti států kandidujících na členství v EU (kromě Slovenska v ní byly Litva, Lotyšsko, Malta, Rumunsko a Bulharsko).

Se všemi šesti zeměmi lucemburské skupiny a se čtyřmi státy helsinské skupiny (s výjimkou Rumunska a Bulharska) bylo vyjednávání o vstupu do EU ukončeno souběžně. Všechny těchto deset zemí, včetně České republiky a Slovenska, podepsalo Smlouvu o přistoupení k Evropské unii dne 16. 4. 2003. Smlouva o přistoupení k EU byla následně v České republice i na Slovensku schválena referendem. Na Slovensku se toto referendum konalo ve dnech 16.–17. 5. 2003, pro přijetí Smlouvy o přistoupení k EU se vyslovilo 92,46 % hlasujících, účast v referendu byla 52,15 %. V České republice proběhlo uvedené referendum o měsíc později, 13.–14. 6. 2003, pro schválení Smlouvy o přistoupení k EU se vyslovilo 77,33 % hlasujících, účast v referendu byla 55,21 %. Za necelý rok, 1. 5. 2004, Česká republika a Slovensko společně s dalšími osmi zeměmi vstoupily do Evropské unie.

Tabulka 15 Postup integrace České republiky a Slovenska do Evropské unie v datech

	Česká republika	Slovensko
Evropská dohoda o přidružení k EU – podpis	4. 10. 1993	4. 10. 1993
Evropská dohoda o přidružení k EU – vstup v platnost	1. 2. 1995	1. 2. 1995
Přihláška k členství v EU	17. 1. 1996	27. 6. 1995
Zahájení jednání o vstupu do EU	31. 3. 1998	15. 2. 2000
Smlouva o přistoupení k EU – podpis	16. 4. 2003	16. 4. 2003
Smlouva o přistoupení k EU – schválení referendem	13.–14. 6. 2003	16.–17. 5. 2003
Vstup do EU	1. 5. 2004	1. 5. 2004
Vstup do eurozóny	-	1. 1. 2009

Pramen: Euroskop.cz, ČR a EU – Vstup ČR do EU, ČR a EU v datech; EuroInfo, Euroagendy – Agenda EU-SR, Chronológia vstupu SR do EU

Tabulka 16 Příspěvky zemí eurozóny do Evropského nástroje finanční stability (EFSF)

Země	v mld. eur	v %
Belgie	27,03	3,47
Estonsko	1,99	0,26
Finsko	13,97	1,79
Francie	158,49	20,32
Irsko	12,38	1,59
Itálie	139,27	17,86
Kypr	1,53	0,20
Lucembursko	1,95	0,25
Malta	0,70	0,09
Německo	211,05	27,06
Nizozemsko	44,45	5,70
Portugalsko	19,51	2,50
Rakousko	21,64	2,78
Řecko	21,90	2,81
Slovensko	7,73	0,99
Slovinsko	3,66	0,47
Španělsko	92,54	11,87
Eurozóna (EA-17)	779,78	100,00

Pramen: EFSF Framework Agreement

7. Vztah k eurozóně, podíl na řešení eurokrize

Vstupem do EU na sebe Česká republika i Slovensko vzaly závazek přijmout v budoucnu, po splnění všech podmínek, jednotnou evropskou měnu euro. Obě země po vstupu do EU také určily cílové termíny svého vstupu do eurozóny – Slovensko v roce 2009, Česká republika v letech 2009–2010.

V dalším období se však značně rozrůznily názory a přístupy České republiky a Slovenska k dalšímu prohlubování evropské integrace i k samotné měnové integraci, tj. k existenci měnové unie v rámci EU. Slovensko se drželo svého původního

Tabulka 17 **Příspěvky zemí eurozóny do Evropského mechanismu stability (ESM)**

Země	v mld. eur	v %
Belgie	24,34	3,48
Estonsko	1,30	0,19
Finsko	12,58	1,80
Francie	142,70	20,39
Irsko	11,15	1,59
Itálie	125,40	17,91
Kypr	1,37	0,20
Lucembursko	1,75	0,25
Malta	0,51	0,07
Německo	190,02	27,15
Nizozemsko	40,02	5,72
Portugalsko	17,56	2,51
Rakousko	19,48	2,78
Řecko	19,72	2,82
Slovensko	5,77	0,82
Slovinsko	2,99	0,43
Španělsko	83,33	11,90
Eurozóna (EA-17)	700,00	100,00

Pramen: Treaty Establishing the European Stability Mechanism

cíle a do eurozóny vstoupilo k 1. 1. 2009. Zájem České republiky o zavedení eura naopak postupně ochladl, původně předpokládaný termín vstupu do měnové unie v období 2009–2010 byl nejprve posunut na období 2012–2013 a posléze bylo cílové datum vstupu České republiky do eurozóny zrušeno úplně. Slovensko je tedy už pátým rokem členem měnové unie, Česká republika naopak nemá v současné době stanoven žádný termín vstupu do eurozóny a nevyvíjí ani žádné aktivní kroky k zavedení eura.

I když Slovensko tedy svým vstupem do eurozóny Českou republiku v integračním úsilí předběhlo, je otázkou, nakolik pozitivně se tato vyšší rychlost při při-

jímání eura jeví dnes, kdy eurozóna čelí krizi. Pro Slovensko je poněkud nešťastné, že krize eurozóny propukla zhruba rok po jeho vstupu do měnové unie a že trvá dodnes.

Původně dluhová krize v Řecku, která začala na přelomu let 2009 a 2010, postupně měnila svůj charakter – ke krizi dluhové se přidala krize bankovní, ekonomická a sociální – a rozšiřovala se na další státy eurozóny – Irsko, Portugalsko, Španělsko a Kypr. Ani tento výčet krizí přímo postižených zemí nemusí být konečný, dalšími zeměmi s labilní ekonomickou situací jsou například Slovinsko a Itálie. Navíc se krize nepřímo projevuje i v dalších členských státech eurozóny. Krize také odhalila dlouhodobě neudržitelný stav dosavadního institucionálního uspořádání měnové unie. Původně dluhová krize v Řecku se tak nakonec proměnila i v institucionální krizi eurozóny.

Jak bylo vidět na makroekonomických údajích uvedených v předcházejících částech, krize eurozóny negativně ovlivňuje nejen Slovensko jako členskou zemi eurozóny, ale i Českou republiku, která sice není součástí měnové unie, ale je prostřednictvím svého zahraničního obchodu s eurozónou silně propojena. V období od roku 2010, kdy krize eurozóny probíhá, je dokonce vývoj reálného hrubého domácího produktu v České republice horší než na Slovensku.

Pět zemí eurozóny, které jsou nejvíce postiženy krizí – Řecko, Irsko, Portugalsko, Kypr a Španělsko –, čerpá mezinárodní finanční pomoc k odvrácení státního bankrotu (Řecko, Irsko, Portugalsko a Kypr) nebo na podporu finančního sektoru (Španělsko). Hlavní část této finanční pomoci poskytují ostatní země eurozóny, menší část Mezinárodní měnový fond a pouze okrajový podíl členské státy EU, které nejsou součástí měnové unie. Finanční pomoc má formu zvýhodněných úvěrů postiženým zemím s nižší úrokovou sazbou a delší dobou splatnosti. Úvěry nejsou postiženým zemím eurozóny poskytovány přímo ostatními státy měnové unie, respektive EU, ale prostřednictvím záchranných mechanismů, za jejichž financování přebírají státy eurozóny, respektive EU záruky. Pokud budou krizí postižené země schopny záchranné úvěry splatit, nebude mít tato pomoc na státy, které pomoc poskytují, přímý finanční dopad. Pokud by však problémové země nakonec svým závazkům nedostály a záchranné úvěry nesplatily, záruky členských států eurozóny, respektive EU, které pomoc poskytly, by se začaly realizovat a tyto pomáhající státy by utrpěly značné finanční ztráty.

Česká republika jako nečlenská země měnové unie se na pomoci krizí postiženým státům eurozóny podílí pouze okrajově prostřednictvím Evropského mechanismu finanční stabilizace (EFSM). Z Evropského mechanismu finanční stabilizace je poskytována část pomoci Irsku a Portugalsku, a to v maximální výši 48,5 mld. eur (22,5 mld. eur pro Irsko a 26 mld. eur pro Portugalsko). Česká republika se na zárukách za záchranné úvěry pro Irsko a Portugalsko z EFSM podílí celkovou částkou 14,4 mld. Kč, tedy 0,56 mld. eur (6,7 mld. Kč pro Irsko a 7,7 mld. Kč pro Portugalsko).

Slovensko jako členská země měnové unie se na pomoci krizí postiženým státům eurozóny podílí podstatně významněji prostřednictvím Evropského nástroje finanční stability (EFSF) a Evropského mechanismu stability (ESM). Z Evropského nástroje finanční stability je poskytována část pomoci Řecku, Irsku a Portugalsku, a to v maximální výši 188,3 mld. eur (144,6 mld. eur pro Řecko, 17,7 mld. eur pro Irsko a 26 mld. eur pro Portugalsko). Z Evropského mechanismu stability je poskytována část pomoci Španělsku a Kypru, a to v maximální výši 50,4 mld. eur (41,4 mld. eur pro Španělsko a 9 mld. eur pro Kypr).

Slovensko se na zárukách za záchranné úvěry poskytované z EFSF podílí 0,99 % (viz tabulka 16), na zárukách za záchranné úvěry poskytované z ESM se pak podílí 0,82 % (viz tabulka 17). Záruka Slovenska za dosud schválenou pomoc Řecku, Irsku a Portugalsku z EFSF tudíž činí 1,86 mld. eur, záruka za dosud schválenou pomoc Španělsku a Kypru z ESM představuje 0,41 mld. eur. Celkově se tedy Slovensko za záchranné úvěry pro krizí postižené země eurozóny zaručilo částkou 2,27 mld. eur, což je čtyřnásobně vyšší hodnota než záruky poskytnuté Českou republikou.

Navíc je nutné připomenout, že Evropský mechanismus finanční stabilizace v roce 2013 ukončí svou činnost a další záchranné úvěry z něj nebudou poskytovány. Výše záruk poskytnutých Českou republikou jako nečlenskou zemí eurozóny je tedy konečná.

Situace Slovenska je odlišná. V roce 2013 sice také ukončí svou činnost Evropský nástroj finanční stability, avšak nadále bude existovat Evropský mechanismus stability, který je trvalým mechanismem pro pomoc zemím eurozóny v závažných ekonomických problémech. Celková finanční kapacita ESM je 700 mld. eur a podíl Slovenska na zárukách za záchranné úvěry poskytované z ESM činí 0,82 %, tj. v případě vyčerpání celé finanční kapacity ESM se mohou záruky poskytnuté Slovenskem vyšplhat až na 5,77 mld. eur. Navíc finanční kapacita ESM může být v případě potřeby navyšována, takže by se zvyšovala i hodnota záruk poskytnutých Slovenskou republikou.

Pokud bude krize eurozóny i nadále pokračovat, pokud dosavadní záchranné programy pro některé země eurozóny nepřinesou očekávané výsledky, pokud se bude krize rozšiřovat a prohlubovat i v dalších státech měnové unie, a tedy pokud dosavadní model řešení krize eurozóny selže, bude Slovensko jako členská země měnové unie, která je mnohem výrazněji než Česká republika zapojena do realizace záchranných programů pro problémové státy eurozóny, čelit daleko závažnějším rizikům a mnohem rozsáhlejšími negativními ekonomickým a rozpočtovým důsledkům než Česká republika. Avšak i Česká republika, která má svou národní měnu, by kvůli svému silnému propojení s eurozónou prostřednictvím zahraničního obchodu nesla náklady eventuálního dalšího přetrvávání a rozšiřování eurokrize a selhání dosavadního způsobu jejího řešení.

Literatura a prameny

1. Česká národní banka, Finanční trhy – Devizový trh, Kurzy devizového trhu (<http://www.cnb.cz>)
2. Národní banka Slovenska, Menová politika – Menová politika NBS (do roku 2009) (<http://www.nbs.sk>)
3. Euroskop.cz, ČR a EU – Vstup ČR do EU, ČR a EU v datech (<http://www.euroskop.cz>)
4. EuroInfo, Euroagendy – Agenda EÚ-SR, Chronológia vstupu SR do EÚ (<http://www.euroinfo.gov.sk>)
5. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Balance of payments (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)
6. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Government finance statistics (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)
7. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Harmonized Indices of Consumer Prices (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)
8. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, National accounts (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)
9. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Purchasing power parities (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)
10. Eurostat, Statistics by theme – Population and social conditions, Labour market (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)
11. International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2012 (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>)
12. European Financial Stabilisation Mechanism (http://ec.europa.eu/economy_finance/eu_borrower/efsm)
13. European Financial Stability Facility (<http://www.efsf.europa.eu/about/operations/index.htm>)
14. European Stability Mechanism (<http://www.esm.europa.eu/about/assistance/spain/index.htm>)
15. EFSF Framework Agreement (http://www.efsf.europa.eu/attachments/20111019_efsf_framework_agreement_en.pdf)
16. Treaty Establishing the European Stability Mechanism (http://www.esm.europa.eu/pdf/esm_treaty_en.pdf)
17. EU schválila 85 mld. EUR pomoci Irsku, zárukou se na ní bude podílet i ČR. <http://www.patria.cz>, 29. listopadu 2010
18. EU schválila záchranných 78 miliard eur pro Portugalce. Ručit budou i Češi. <http://byznys.ihned.cz>, 16. května 2011
19. MMF odkrývá svůj díl pomoci na záchraně Kypru. Dodá desetinu celkové částky. <http://www.patria.cz>, 3. dubna 2013
20. Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie. Úřední věstník Evropské unie, 2010/C 83/01, 30. března 2010
21. Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, podepsaná v Lisabonu dne 13. prosince 2007. Úřední věstník Evropské unie, 2007/C 306/01, 17. prosince 2007
22. Labour costs in the EU27 in 2011. Hourly labour costs ranged between €3.5 and €39.3 in the EU27 Member States. Eurostat news release 63/2012, 24 April 2012

GENÉZA EKONOMICKÝCH PODMIENOK A FAKTOROV ROZDELENIA ČESKOSLOVENSKA A VÝVOJ DVOCH NÁSTUPNÍCKYCH EKONOMÍK

prof. Ing. Milan Šikula, DrSc. – riaditeľ Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied

Identifikácia prírodných súvislostí, ktoré v roku 1993 vyústili do rozdelenia Československa, vyžaduje nezaujatú retrospektívnu analýzu kľúčových determinantov v spoložití Čechov a Slovákov od vzniku spoločného štátu. Na základe zovšeobecnenia vývinových metamorfóz, ktorými prešli vzájomné vzťahy oboch národov počas ich spoložitia v rámci jedného štátu,¹ možno identifikovať ako určujúci determinant historicky podmienený značný rozdiel v rozvinutosti, zrelosti emancipácie oboch národov, s ktorým v roku 1918 vstupovali do štátneho zväzku. Vytvorenie spoločného štátu na jednej strane významne posilnilo postavenie oboch národov a bolo vzájomne výhodné, no na druhej strane to bol od začiatku asymetrický zväzok, v ktorom mal väčší, vyspelejší a silnejší český národ dominantné postavenie „staršieho brata“, ktorý nielen pomáhal „mladšiemu“, ale mal aj hlavné slovo v rozhodovaní. Tento fenomén pod vplyvom vnútorných i vonkajších príčin postupne nadobúdala rôzne vývojové podoby vo všetkých dôležitých sférach a prelomových obdobiach a objektívne generoval aj odlišnosti ponímania, prístupov i záujmov vo vzťahu k zložitým i rozporuplným problémom, s ktorými bol konfrontovaný vývoj spoločnosti v Československu.

Východiskovým a celý čas pretrvávajúcim determinantom bol asymetrický model štátoprávneho usporiadania. V rámci neho sa akosi prirodzene koncentrovali vrcholné centrálné orgány štátu a ich kompetencie vo vyspelejšej a silnejšej súčasti spoločného štátu a jeho hlavnom meste. V dôsledku toho v činnosti centrálnych orgánov celoštátne, či celospoločenské podmienky a problémy priamo či nepriamo splyvali s českými. Pražská centralizácia viedla k marginalizácii štátoprávneho postavenia Slovenska a prirodzene aj aktivít slovenských národných orgánov (Okáli, 2011, str. 738).

Zvlášť výrazne sa táto asymetria prejavila po 2. svetovej vojne v kombinácii s prevzatím sovietskeho modelu centrálny byrokraticky plánovanej a riadenej ekonomiky. Zásadne ovplyvnila vývoj reálnej ekonomiky, jej narastajúce problémy, ako aj ekonomické reformy, ktoré mali tieto problémy riešiť. V prvom rade to bola industrializácia Slovenska, ktorej realizáciu nepriamo poznačilo mechanické

¹ Rozbitie spoločného štátu počas 2. svetovej vojny bolo spôsobené hlavne vonkajšími okolnosťami. Nám jde predovšetkým o odhalenie vnútorných príčin, ktoré vyústili do „zamatového“ rozdelenia Československa.

uplatnenie sovietskej teórie „socialistickej industrializácie“, degradácia štátoprávneho postavenia Slovenska v rámci centrálny plánovania a centralizovanej politickej moci a zmena zahranično-ekonomickej orientácie z vyspelých kapitalistických ekonomík na ekonomiky RVHP, ktoré trpeli rovnakými neuhmi ako československá ekonomika (Okáli, 2011, s. 740).

Industrializácia Slovenska v 50. rokoch bola podriadená predovšetkým vojenským, strategickým a ideologickým záujmom. Na Slovensko sa alokovali hlavne zbrojovky, hutnícke závody, ťažký priemysel a výroby s nižšou pridanou hodnotou náročné na pracovnú silu. V umelom prostredí centrálny plánovanej ekonomiky, zoskupenia Rady vzájomnej hospodárskej pomoci a Varšavskej zmluvy bol tento štrukturálny manéver pre Slovensko spočiatku relatívne výhodný. Všeobecne urýchlil premenu agrárnej ekonomiky na priemyselne agrárnu.

Pod vplyvom takto formovaného procesu industrializácie sa však zároveň vytvorila problematická asymetricky komplementárna štruktúra slovenskej ekonomiky vo vzťahu k českej ekonomike. V podmienkach bipolárneho súperenia sa pod tlakom ZSSR presadila tzv. oceľová koncepcia, v rámci ktorej Slovensku pripadla úloha dovozcu surovín a energie, ich prvotné spracovanie na polotovary, resp. polovýroby a ich dodávanie českému spracovateľskému priemyslu. Hoci industrializácia Slovenska bola programovou prioritou, reálna investičná výstavba

Tabuľka 1 Prírastok počtu obyvateľov, obyvateľov v produktívnom veku a počtu pracovných príležitostí v Československu celkom a percentuálny podiel Slovenska a českých krajín v rokoch 1948–1967^{*)}

Ukazovateľ	Československo, absolútny údaj	ČR v %	SR v %
Prírastok počtu obyvateľov celkom	1 993 987	48,79	51,21
Prírastok zdrojov pracovných síl celkom	774 737	38,87	61,13
Prírastok počtu obyvateľov v produktívnom veku	605 011	29,86	70,14
Prírastok počtu pracovných príležitostí v národnom hospodárstve	1 080 170	74,94	25,06

^{*)} Vypočítané na základe údajov publikácie Historická statistická ročenka ČSSR, c. d., s. 661, 460. Prameň: Londák (2010, s. 175)

mala výrazne asymetrický charakter.² Tento problém bol umocňovaný výrazne rozdielnym demografickým vývojom oboch častí republiky. Zatiaľ čo na území českých krajín sa dlhodobo investovalo okolo 70 % celoštátnych investícií, tak Slovensko sa 70 % podieľalo na celoštátnom prírastku pracovných síl (Londák, 2010, s. 171).

V dôsledku toho na Slovensku vznikalo len 25 % nových pracovných príležitostí v národnom hospodárstve Československa, zatiaľ čo na území českých krajov vznikali aj v lokalitách s evidentným nedostatkom pracovných síl. Táto nerovnováha viedla k tomu, že tisíce obyvateľov Slovenska sa sťahovalo, resp. týždenne dochádzalo za prácou do Čiech. Tým sa síce riešila kvantitatívna stránka zamestnanosti, no k jej kvalitatívnej stránke to prispievalo len v obmedzenej miere (Hoffmann, 1971). Pravda, otázkou je, do akej miery by na podstatne väčšie objemy investícií malo Slovensko aj dostatočnú absorpčnú schopnosť, ako aj to, ako by na jednoduché presuny investícií z Čiech na Slovensko reagovali české podniky, ktorých výroba by sa mala utlmiť, či zastaviť. Je faktom, že slovenský priemysel sa po roku 1948 i v predchádzajúcich etapách vyvíjal ako súčasť a doplnok priemyselného systému širšieho celku (Faltus, 1969), a to nielen pod vnútorným a zahraničným tlakom, ale aj pôsobením domáceho a svetového trhu.

S procesom industrializácie Slovenska je úzko spojený zložitý a kontroverzný proces vyrovnávania ekonomickej úrovne makrooblastí Čiech a Slovenska v rámci Československa a hodnotenia jeho výsledkov. Na jednej strane sa už koncom 60. rokov Slovensko zmenilo z agrárnej na priemyselno-agrárnu krajinu, na druhej strane asymetria medzi demografickým vývojom a tempom industrializačného procesu i samotným meraním procesu vyrovnávania (reálnej konvergencie) bola sprevádzaná rozdielnymi koncepčnými prístupmi, metodickými nepresnosťami a deformáciami a záujmovými konfliktami. Výsledne sa otázka synergie vzájomného pôsobenia českej a slovenskej makrooblastí čoraz viac posúvala do kontroverznej polohy „kto na koho dopláca“. Ako orientačný východiskový prehľad môžeme použiť údaje z práce M. Londáka (2010, s. 180) v tabuľke č. 2.

Z údajov tabuľky je evidentné, že pokiaľ ide o relatívnu úroveň uvedených ukazovateľov, dochádzalo v sledovanom období k približovaniu Slovenska k úrovni dosiahnutej v českých krajinách. Pravda, v absolútnych údajoch sa rozdiely ešte zväčšovali. Zatiaľ čo úroveň tvorby národného dôchodku na obyvateľa Slovensko za dvadsať rokov zvýšilo z 61,21 % v roku 1948 na 76,47 % v roku 1967 dosahovanej úrovne v Čechách, tak v absolútnom vyjadrení sa rozdiel v tvorbe ND na obyv. takmer zdvojnásobil, keď v roku 1948 predstavoval 2081 Kčs, no v roku 1967 až 4061 Kčs (Londák, 2010, s. 179). Uvedené údaje oprávnenne spochybňujú Okáli vzhľadom na to, že pri ich výpočtoch sa vychádzalo z bežných a nie porov-

² Svedčia o tom údaje o investičných aktivitách v Čechách a na Slovensku v rokoch 1958–1969. Z celoštátne zahájenej výstavby 226 závodov pripadlo na Slovensko len 54 a v odvetviach spotrebného priemyslu predstavoval pomer 54 celoštátnych k 14 na Slovensku (Lysák, 2011).

Tabuľka 2 **Úroveň Slovenska v porovnaní s českými krajinami roku 1948 a roku 1967 (v % vo vybraných parametroch)^{*)}**

Parameter	1948	1967
Vytvorený národný dôchodok na 1 obyvateľa	61,21	76,47
Vytvorený ND na 1 pracovníka výrobnjej sféry	58,89	92,27
Základné výrobné fondy na 1 obyvateľa	60,20	72,46
Základné výrobné fondy na 1 pracovníka výrobnjej sféry	57,92	87,43
Základné prostriedky v priemysle na 1 obyvateľa	47,54	69,21
Základné prostriedky v priemysle na 1 pracovníka výrobnjej sféry	45,75	83,51
Základné prostriedky v priemysle na 1 obyvateľa v produktívnom veku	49,01	71,37

^{*)} Vypočítané na základe údajov publikácie Historická statistická ročenka ČSSR, c. d., s. 454, 655, 475, 676, 434, 635, 437, 638.

Prameň: Londák (2010, s. 180)

nateľných cenách adekvátnych pre vyjadrenie dynamiky výkonnosti hospodárstva.³

Úvahy a prepočty tak v bežných ako aj v stálych cenách však deformovali viaceré ďalšie okolnosti relevantné z hľadiska reálnejšieho postihnúť priebehu procesu vyrovnávania. Všeobecnou zásadnou príčinou bolo to, že namiesto klasických trhových kategórií od roku 1948 nastúpila ich formálne plánovaná administratívna tvorba a uplatňovanie, ich určovanie poznačené značnou subjektivitou, účelovým preceňovaním tovarov, služieb, resp. položiek plánu atď. Do výpočtu ND ako kľúčového ukazovateľa pre proces vyrovnávania za daný rok vstupovalo nakoniec množstvo rôznych a často nelogických ukazovateľov, iné dôležité sa zase nebrali do úvahy. Tvorbu národného dôchodku a povahu jeho prírastkov za jednotlivé roky bolo problematické vyčíslávať za celé Československo a ešte komplikovanejšie porovnávať za jeho dve makrooblasti. Štatisticky vykazovaná tvorba ND za Slovensko bola skresľovaná viacerými faktormi. Veľký počet pracovných síl uvoľňovaných zo slovenského poľnohospodárstva prechádzal do Čiech a tam vytváral ND.

³ Okáli (2011, s. 740) uvádza, že v bežných cenách predstavovali ročné rozdiely v tvorbe ND/obyv. v rokoch 1959–1963 3471 Kčs a v rokoch 1963–1968 vzrástli na 4109 Kčs. V porovnatel'ných cenách roku 1976 však z ročného priemeru obdobia 1949–1953 rovného 4520 Kčs v rokoch 1963–1968 klesli na 4454 Kčs (FSÚ, ČSÚ, SŠÚ, s. 429, 454, 630, 655).

Jedným z dôležitých zdrojov socialistickej industrializácie, na vytváraní ktorých sa v relatívne väčšom rozsahu podieľalo Slovensko než Česko, bolo poľnohospodárstvo (Okáli, 1967). K podceňovaniu účasti Slovenska na celoštátnej tvorbe ND prispievala aj metodika, podľa ktorej sa veľkým českým podnikom započítavala aj produkcia ich závodov na Slovensku. Diskutabilná z hľadiska podielu na tvorbe ND bola aj otázka centrálne administratívneho určovania cien dodávok polotovarov a surovín zo Slovenska do Čiech a výrobkov českého spracovateľského priemyslu na Slovensko, ako aj pri ich exporte.

S narastajúcimi problémami celkového hospodárskeho vývoja spojených so sovietskym modelom centrálne administratívneho plánovania a riadenia sa objektívne vyhocovala aj konfliktnosť otázok spojených s vyrovnávaním rozdielov v úrovni rozvoja medzi Slovenskom a Českom, hodnotením ich podielu k tvorbe ND a implicitne, či explicitne nastoľovaným problémom „kto na koho dopláca“.

Evidentne sa to prejavilo v roku 1967 v materiály, ktorý pripravil Štátny štatistický úrad.⁴ V ňom sa uvádzajú relatívne čísla o rýchlejšom ekonomickom raste Slovenska, no za iluzórne sa považuje vyrovnávanie ND na obyvateľa. Zdôrazňuje sa presun úžitkových hodnôt z českých krajín v záujme zabezpečenia rýchlejšieho rozvoja slovenského hospodárstva, no prehliada sa pozitívny vplyv Slovenska na celoštátny reprodukčný proces. V materiály sa tvrdí, že proces vyrovnávania nemôže prekročiť určitú hranicu, aby nedošlo k nežiaducemu brzdeniu rozvoja tej oblasti, kde sa vytvárajú zdroje pre rozvoj menej vyspelej oblasti. Jednoznačne sa interpretuje jednosmernosť presunu prostriedkov z Čiech na Slovensko. „Celý schodok medzi zdrojmi a použitím na Slovensku sa rovná presunu úžitkových hodnôt z českých krajín... Znamená presun v hmotnom i dôchodkovom vyjadrení“ (citované podľa Londák, 2010, s. 182). V materiály sa popiera fakt, že príčinou nižšej rentability vo všetkých rezortoch priemyselnej výroby na Slovensku je nižšia úroveň finalizácie produkcie. Osobitná príloha materiálu je venovaná kritike výpočtu ND za Slovensko, ktorú v roku 1965 navrhoval H. Kočtúch a jeho spolupracovníci.⁵

Medzi ekonomickými determinantami rozdelenia Československa zohrali významnú úlohu reformné iniciatívy usilujúce o zmenu komunistickeho systému v ekonomickej oblasti. Vznik idey reforiem, jej rozvíjanie i okliešťovanie ich obsahu, bariéry ich pôsobenia i nimi vyvolané podnety na ďalšie zmeny ekonomického systému, to všetko priamo, či nepriamo vnášalo nielen nové prvky do postavenia a fungovania slovenskej ekonomiky v celoštátnej ekonomike, ale aj nové aspekty napätia. Prvú, tzv. Rozsypalovu reformu vyvolali pragmatické úvahy o nedostatkoch zbyrokratizovanej podoby centrálneho plánovania. Jej obsah bol

zameraný na jeho excesy, na odstránenie všeobšiahlej detailnosti plánovacích direktívnych úloh a na posilnenie hmotnej zainteresovanosti podnikov, no v každom prípade bez oslabenia záväznosti úloh centrálneho plánovania. Postavenie Slovenska v štruktúre štátu neumožňovalo výraznejší vstup jeho národných orgánov do procesu formovania reformy. Problematika Slovenska bola ponímaná len ako oblastná, kladená na úroveň oblastí pohraničného územia štátu. Slovenské orgány mali za úlohu len plniť direktívy, prijaté v pražskom centre.

Impulzy k formovaniu ideí druhej reformy dala komparácia krízového stavu socialistickej ekonomiky s prosperitou hospodárstva v kapitalistických, najmä západoeurópskych krajinách, ako aj výsledky prehodnocovania stalinskej teórie fungovania socialistickej ekonomiky. Táto reforma mala už vniesť do československého hospodárstva zásadnú zmenu a uviesť do života „ekonomický systém riadenia“. Vo svojej konečnej podobe mala znamenať kvalitatívny posun v mechanizme fungovania socialistickej ekonomiky z centrálneho plánovania na tovarovo-peňažné vzťahy reflektujúce ekonomické záujmy. Hoci popri problémoch, ktoré sa prejavovali v celoštátnej ekonomike, Slovensko stálo aj pred vážnymi špecifickými otázkami, tak slovenská účasť na príprave druhej – Šikovej – reformy bola formálna a z hľadiska rešpektovania podmienok a presadzovania potrieb slovenskej časti republiky fakticky nefunkčná.⁶ Konceptia reformy ponímala československé hospodárstvo nielen ako jednotnú ekonomiku, ale doslova ako absolútne homogénny a jednoliaty celok. Zotrvala na dovtedajšom centralistickom prístupe. Pri vytváraní oblastnej proporcionality sa síce proklamovalo, že popri kľúčovom mieste centrálnych orgánov riadenia mali participovať aj slovenské národné orgány, no ich účasť na rozhodovaní bola formulovaná len veľmi hmlisto a všeobecne na rozdiel od jasne vymedzených právomocí, ktoré zostávali na úrovni centra.

Okrajovosť oblastného chápania Slovenska sa ešte prehĺbila aj čoraz rigoróznym uplatňovaním odvetvového spôsobu riadenia hospodárstva. Slovenskí ekonómovia reagovali kritickými stanoviskami k ponímaniu oblastnej problematiky v koncepcii reformy, k interpretácii procesu vyrovnávania a vypracovali ucelenú sústavu ukazovateľov jeho merania. V súvislosti s asymetricky tvrdými dopadmi reformy zdôrazňovali požiadavku, že pri každom celoštátnom riešení sa musí vopred prihliadať na možné dôsledky pre Slovensko a nie potom dodatočne tieto dôsledky naprávať. Poukazovali na to, že progresívna reštrukturalizácia hospodárstva na Slovensku sa nedosiahne len automatickým pôsobením sústavy ekonomických nástrojov. Keďže prostredníctvom trhu sa nemohli riešiť všetky problémy Slovenska, navrhovali uplatňovanie priamych nástrojov centrálnych, alebo oblastných nástrojov. S tým bola spojená aj požiadavka, aby štát centralizoval viac

⁴ Národný archív ČR, f. KSC-ÚV-10/4, sv. 12; Londák, 2010, s. 181–183.

⁵ Na základe tejto metodiky formulovali záver, že „Slovensko sa rozvíjalo v podstate zo zdrojov nim vytvorených“ (citované podľa Londák, 2010, s. 182). Podľa dokumentu spomínaného Národného archívu ČR, KSC však od roku 1945 bolo na Slovensko presunutých celkom zhruba 100 mld. Kčs prostriedkov (Londák, 2010, s. 185).

⁶ V komisiách, kde sa postupne formulovali zásady reformy v centre, boli síce zastúpení odborníci zo Slovenska, no bez významnejšieho vplyvu, resp. sa aj nezúčastňovali na niektorých dôležitých rokovaniach (Londák, 2010, s. 155).

prostriedkov z podnikovej sféry a prostredníctvom Fondu rozvoja Slovenska mohol podporovať rast na jeho území. Na rozpracovaní slovenskej predstavy ekonomickej reformy sa podieľalo okolo 200 ekonómov a ich výsledky boli zhrnuté v elaboráte „Náčrt ďalšieho postupu ekonomickej reformy“ (1969), ktorý má viaceré významových aspektov. Predovšetkým argumentovane formuloval predstavu o československej federácii ako spoločenstve dvoch suverénnych národných republík s akcentom zabrániť tomu, „aby sa pri federalizácii krajiny uskutočnila len «veľká politická» a malá ekonomická federalizácia“ (Londák, 2010, s. 202). Zápas o vyváženú federalizáciu sa stal súčasťou nastupujúceho demokratizačného procesu.⁷ V rámci neho sa výrazne rozšíril priestor pre také úpravy ekonomického systému riadenia, ktoré by rešpektovali podmienky a potreby Slovenska. Uvedený elaborát nielen potvrdil orientáciu reformy na využívanie trhových mechanizmov, ale obohatil koncept reformy o niektoré ďalšie aspekty ako vytvorenie trhu peňazí, voľného devízového trhu a presadzovanie prílivu zahraničného kapitálu. Z pohľadu Slovenska zvlášť dôležité bolo rozvinutie priestorového rozmeru reformy a trhovo konformného návrhu na vytváranie a využívanie prostriedkov Fondu rozvoja Slovenska (Okáli, 2011, s. 744–745).

Význam „Náčrtu...“ má však aj širší historický rozmer. Umožňuje ukázať, že štátoprávne usporiadanie Československa, v ktorom boli slovenské orgány výkonnej moci degradované na úroveň oblastnej operatívnej štátnej správy, podriadené centrálnej vláde, a podobne oklieštené a prevažne formálne práva Slovenskej národnej rady boli základnou príčinou toho, ako slovenské orgány pristupovali k prvej a druhej ekonomickej reforme. K hlavným ideám prvej reformy, ktorá osobitný problém Slovenska ani nevnímala, sa preto slovenské orgány v podstate ani nevyjadrovali. V období príprav druhej reformy mali slovenské stranícke a štátne orgány možnosť sa vyjadriť k reformným materiálom, no ani to dostatočne nevyužívali, lebo z hľadiska na fakticky anulovanú suverenitu Slovenska neboli schopné rozvinúť aktivity presadzujúce v reforme záujmy Slovenska (Londák, 2010, Okáli, 2011). Hoci uplatnenie progresívnych myšlienok „Náčrtu...“ znemožnila nastupujúca normalizácia, mal tento elaborát aj jeden špecifický významový rozmer. Ukázal, že slovenskí ekonómovia boli v podmienkach potrebnej inštitucionálnej podpory schopní dokázať viac než len pripomienkovať „pražské“ materiály.

Z genézy reformného úsilia možno vyvodit' nasledovné závery. Zatiaľ čo prvá reforma sa orientovala na zmeny regulatívnych prvkov pri nedotknuteľnosti prvkov systémotvorných a faktickou absenciou slovenského rozmeru ešte nenarážala na bariéry vtedajšieho politického systému, v príprave druhej reformy sa už začalo prejavovať prekonávanie strnulosti myslenia v chápaní fungovania socialistickej ekonomiky a do reformných návrhov sa začali postupne presadzovať aj určité

⁷ Potvrdili ho programové dokumenty vymeneného vrcholového vedenia KSČ z januára a mája 1968.

systémotvorné prvky a systémotvorné zmeny. Rozširujúce sa demokratické prostredie na jednej strane umožnilo koncepcne formulovať slovenskú predstavu o rozvíjaní ekonomickej reformy v rámci jej celoštátnej podoby, na druhej strane zostala otvorená otázka, do akej miery by sa ju aj reálne podarilo realizovať, keby nebola normalizácia prerušila celkový reformný proces spoločnosti. Nepriamu odpoveď na túto otázku napovedá vývoj transformačného procesu po roku 1989. Možno s veľkou pravdepodobnosťou predpokladať, že presadzovanie slovenskej predstavy reformy do celoštátnej v Prahe formovanej koncepcie by bolo narážalo na značný odpor, že by sa asi zväčšovalo napätie vo vzájomných vzťahoch a posunulo sa do nových súradníc.

Zablokovanie potrebného pokračovania ekonomickej reformy spôsobené bariérami vtedajšieho politického systému v kontexte hospodárskej a celkovej spoločenskej krízy celého sovietskeho bloku ukázalo, že dozreli podmienky pre zásadnú systémovú transformáciu ekonomiky i celej spoločnosti. Inými slovami, napredovanie spoločnosti už nebolo možné bez radikálnej prestavby politických a ekonomických štruktúr, bez rozvoja politickej a ekonomickej demokracie, bez uplatňovania samosprávnych, autoregulačných foriem vo fungovaní národného hospodárstva (Hoffmann, 1988).

Koncom 80. a začiatkom 90. rokov došlo k prevratným geopolitickým a ekonomickým zmenám, rozpadu RVHP a pádu socializmu aj v Československu. Komplex tých premien pôsobil aj ako katalyzátor prechodu do kvalitatívne novej, a ako sa ukázalo aj záverečnej etapy štátoprávneho usporiadania Čechov a Slovákov v spoločnom štáte. Popri transformácii ekonomiky z centrálne plánovanej na trhové (s prívlastkami či bez nich) a systémovej zmeny politického systému, začala pod ich vplyvom aj definitívna transformácia podoby spoluzitia českého a slovenského národa v rámci jedného štátneho celku. Keďže išlo o dve súbežné transformačné, teda systémové premeny, v každej z nich existovala určitá množina možných budúcností. Z hľadiska transformácie ekonomiky prichádzali do úvahy tri základné alternatívy (Pick, 2011, s. 9–12):

- Hybridný systém ako kombinácia centrálneho plánovania a nekultivovaného, koristníckeho pseudotrhu.
- Systém, v ktorom budú skutočné trhy tovarov, práce a kapitálu, no centrum nebude schopné účinne makroekonomicky regulovať ekonomiku, čo bude fakticky paralyzovať evolučnú kultiváciu trhov.
- Systém, v ktorom sa spájajú efektívne fungujúce trhy tovarov, práce a kapitálu s účinnou makroekonomickou reguláciou a trhovo konformnou štruktúrnou politikou.

Teoreticky zdanlivo racionálna voľba spoločensky progresívnej alternatívy však bola v praxi hrubo deformovaná tak vonkajšími ako aj vnútornými faktormi. Zánikom bipolárneho sveta za veľkými slovami o slobode a demokracii nadobudli určujúci vplyv predovšetkým najväčšie transnacionálne korporácie a ich strategické ekonomické i geopolitické záujmy na otvorení a ovládaní nového priestoru

pre „bezbariérové“ globálne podnikanie. Tomu zodpovedala aj tzv. Washingtonským konsenzom presadzovaná podoba transformácie založenej na liberalizácii, deregulácii a privatizácii.

Z hľadiska vnútorných podmienok začali hrať hlavnú úlohu novo sa formujúce politické a ekonomické záujmové štruktúry, ktoré videli v transformácii bezprecedentnú príležitosť, ako sa dostať „skratkou“ k moci. Pod vplyvom tejto konštelácie vonkajších a vnútorných faktorov voľba vhodnej alternatívy transformácie nadobudla v praxi charakter zápasu medzi jej „šokovou“ a „gradualistickou“ formou. Výstižnú politicko-ekonomickú analýzu tohto zápasu presvedčivo prezentuje kniha M. Picka (2011).⁸

Pod sústredným vplyvom konštelácie síl zahraničných globálnych aktérov a formujúcich sa domácich politických a ekonomických štruktúr sa presadil „šokový“ model transformácie, ktorý vytvoril priestor pre bezprecedentné „eldorado“ obrovského prerodzefovania, výpredaja, rozkrádania a tunelovania národného bohatstva. Namiesto postupného vytvorenia inštitucionálnych predpokladov a pravidiel pre normálne fungovanie trhov sa spustilo ich divoké chaotické správanie sa a fakticky sa sformovali podmienky pre inštitucionalizáciu morálneho hazardu. Socialistický skleník sa po roku 1989 takmer okamžite rozpadol. Slovensko už nemohlo profitovať z výroby zbraní a unáhlené „spálenie mostov“ na trhy RVHP spôsobilo jeho tvrdý dopad na ekonomické dno. Za prvé tri roky transformácie klesol hrubý domáci produkt Slovenska o 23 %, nezamestnanosť sa z nuly vyšplhala na 10 % a ceny narástli na dvojnásobok. Dezilúziu z kontrastu veľkých očakávaní a krutej reality ešte prehĺbil priebeh privatizácie veľkých slovenských podnikov. Tak kupónová privatizácia ako aj rozdávanie podnikov za korunu slovenskej „kapitálotvornej vrstve“ bolo pre vládu elity príležitosťou dostať sa k majetku, aká sa vyskytne raz za storočie. Po troch rokoch ťažkej transformácie, vysokej inflácie a hrozivo rastúcej nezamestnanosti bola väčšina Slovákov príliš apatická protestovať za či proti rozdeleniu Československa, hoci podľa prieskumov verejnej mienky väčšina obyvateľstva rozdelenie nechcela. Táto črta transformácie bola zrejme tiež dôležitým faktorom, ktorý pôsobil na spôsob vyústenia štátoprávnej podoby vzťahu Čechov a Slovákov. Základná otázka, ako by mala vyzeráť demokratická federácia, mala od začiatku širokú škálu podôb od unitárneho štátu až po predstavy akéhosi voľného zväzku v rámci politickej únie. Nakoniec z nich vykryštalizovali dve základné pozície.

Proces reálnej prípravy a realizácie rozdelenia spoločného štátu mali v rézii novoformujúce sa politické štruktúry na českej a slovenskej strane. Mečiar síce sľuboval, že „vypracujeme päť návrhov spolužitia – federatívny, konfederatívny, reálnu úniu,

usporiadanie ako Benelux a samostatné štáty. Čo si vyberie vôľa občanov v tejto krajine, to bude platiť. Výsledky referenda sú príkazom pre vládu i parlament“ (citované in Nejedlý, 2012). Realistický pohľad na možné výsledky referenda nasvedčuje tomu, že by nič nevyriešilo. Ak by jeho výsledkom bolo zachovanie federácie, je veľmi pravdepodobné, že latentný konflikt by nielen pretrvával, ale že by sa ešte vystupňoval. Ako sa ukázalo, v skutočnosti to bol neriešiteľný problém, aby sa dvaja tak dohodli, že budú existovať na 100 % rovnoprávne a súčasne spolu teda tak, aby nik na nikoho nedoplácal a oba národy boli rovnoprávne (tamtiež).

Slovenská strana presadzovala zmenu pragocentralistickej federácie na rovnoprávny vyváženejší štáto-právny tvar federatívneho, resp. konfederatívneho typu, v ktorom by sa na centrum postúpili kompetencie analogicky ako v Maastrichtskej dohode pri vzniku EÚ (Moravčík, 2012). Česká strana odmietala všetky návrhy vybočujúce z dovtedajšieho modelu federácie. Tvrdošijné presadzovanie týchto pozícií nakoniec vyústilo do situácie, že pre obe strany pre prípad, že nezvíťazí ich predstava, bude najlepším riešením rozdelenie štátu. Česká strana argumentovala, že pri spoločnej mene v konfederácii by pre Česko, ktoré bolo v porovnaní so západnou Európou stále chudobné, bolo Slovensko priveľkou záťažou (Moravčík, 2012). V prípade, že by Slovensko zotrvalo v pevnej federácii, Klaus údajne ponúkol určitý malý Marshallov plán (tamtiež). Otázkou je, či to bolo myslené vážne a ako by to ovplyvnilo pocity krivdy na českej a slovenskej strane, alebo to bol len šikovný taktický ťah v rámci snahy presúvať historickú zodpovednosť za „rozbitie“ štátu. Slovenská strana obhajovala svoju pozíciu tým, že jej nešlo primárne o rozdelenie spoločného štátu, ale že vo voľbách získala mandát na spravodlivé a dôstojné usporiadanie vzťahov medzi oboma národmi. Keď HZDS a ODS neboli schopné nájsť vzájomne prijateľnú podobu „dvojdomčeka“ a referendum by vzhľadom na „mlčiacu väčšinu“ neprešlo, tak delegácie oboch strán, konkrétne Mečiar a Klaus vo vile Tugendhat dohodli rozdelenie federácie a 25. novembra 1992 bol prijatý ústavný zákon o zámku ČSFR s účinnosťou od 1. 1. 1993.

Pravda, tak ako bolo čoraz zrejmejšie, že sa schyľuje k rozdeleniu štátu, začali vznikať aj rôzne pochybnosti, či Slovensko zvládne samostatnosť a nepadne na kolená. Na kolená nepadlo, no otázka pripravenosti na rozdelenie štátu mala špecifickú podobu, ktorá odzrkadľovala historicky podmienenú rozdielnu zrelosť a skúsenosť oboch národov. Výstižne to charakterizoval I. Luluha: „Dnes je však jasné, že na koniec federácie sa Praha pripravovala už pred voľbami 1992, a to veľmi pragmaticky, napríklad vo veľkom predstihu chystala vlastnú českú menu. Zatiaľ čo my na Slovensku sme postupovali tak povediac ideovo-teoreticky: pracovali sme na deklarácii o zvrchovanosti a na slovenskej ústave“ (Jancura, 2012). Z hľadiska pripravenosti mala česká strana obrovskú výhodu tiež v tom, že v Prahe existovali všetky centrálné orgány spoločného štátu s príslušným know-how, zatiaľ čo na Slovensku ich bolo potrebné od základu vybudovať. Dominantná pozícia Prahy sa v plnej miere prejavila aj v charaktere, priebehu a výsledkoch delenia štátu a s tým spojeného rozdelenia majetku spoločného štátu. Tomu zodpovedala

⁸ V skutočnosti je to súbor článkov, ktoré autor nenapísal dodatočne s odstupom času, ale nimi bezprostredne reagoval na pripravované a presadzované transformačné kroky a anticipoval ich negatívne dopady v porovnaní s gradualistickým prístupom.

aj výška „školného“, ktoré muselo Slovensko zaplatiť za vytvorenie samostatného štátu. Dnes, s odstupom dvoch desaťročí, môžeme konštatovať, že rozdelenie Československa bol historicky opodstatnený a najviac unikátny proces pokojného a kultivovaného rozchodu dvoch navzájom blízkych národov, ktorým sa osamostatnením paradoxne viaceré aspekty ich vzájomných vzťahov kvalitatívne zlepšili. Všeobecne sa akceptuje názor, že v prípade pokračovania spoločného štátu by sa v nových podmienkach prehlboval spor ťažko zlučiteľných pozícií a permanentné konflikty by obom stranám odpútavali pozornosť od vlastného hľadania a riešenia zásadných transformačných a integračných problémov. Prakticky to dokumentuje rozdielnosť prístupu k integračnému procesu v EÚ, osobitne k prijatiu eura, čo by bolo v spoločnom štáte zrejme predmetom vážnych sporov. Takto si každý zvolil samostatne svoju cestu, nesie za ňu zodpovednosť a nemôže zvažovať vinu na druhého. Rozvíjanie ekonomických vzťahov oboch národov na základe jasných pravidiel odstránilo traumu vzájomného podozrievania a obviňovania, kto na koho dopláca, a je obojstranne akceptované ako vzájomne výhodné.

Pravda, štartovacie podmienky a predpoklady samostatného vývoja boli v oboch štátoch výrazne rozdielne a z hľadiska Slovenska v mnohých smeroch ťažšie a zložitejšie. Hoci história samostatného Slovenska sa všeobecne, najmä oficiálnou politikou a ľuďmi zo zahraničia často interpretuje ako história ekonomického úspechu, tak triezvy, realistický prístup ukazuje, že ide o krajne rozporuplný úspech.

Slovenská ekonomika rástla za posledných dvadsať rokov priemerným tempom 4,4 % ročne, česká len 2,7 %. Tým sa prirodzene zmenšil rozdiel medzi nimi. Ak v roku 1993 predstavoval český HDP na obyv. 3200 eur a slovenský HDP na obyv. len 2100 eur, tak v roku 2012 tento pomer už činil 15 000 eur v ČR k 13 200 eur v SR. Tento skok zo situácie, keď ČR mala o polovicu väčší HDP na obyv. ako SR, do súčasnosti, keď sa tento rozdiel zmenšil na 14 %, kontrastuje s údajmi o rozdieloch v životnej úrovni, o tom, že česká priemerná mzda je o pätinu vyššia ako slovenská, alebo že miera nezamestnanosti je v ČR 8,3 %, zatiaľ čo v SR vyše 14 %.

Príčinné súvislosti tohto rozporuplného úspechu boli dané východiskovou úrovňou a štruktúrou slovenskej ekonomiky a spôsobom jej transformácie. Koncom 90. rokov sa ukázalo, že väčšina domácich privatizérov nebola schopná riadiť získané podniky, ku ktorým sa dostala za ochotu platiť 20 či 30 percentnú privatizačnú províziu. Pre rozvoj Slovenska sa stal nevyhnutný príliv zahraničného kapitálu, pre ktorý sa po stabilizácii politickej situácie otvoril mimoriadne výhodný exploatačný priestor s nesmierne lacnou a kvalifikovanou pracovnou silou, keď priemerné mesačné náklady práce (mzda plus odvody) boli desaťkrát nižšie ako napr. v Rakúsku, ako aj logistická poloha Slovenska z hľadiska dosahu na celoeurópsky trh. Drahovo vykúpené zmeny v podobe stabilizácie ekonomického prostredia a ozdravenia finančného systému, zníženia inflácie i deficitu verejných financií a stabilizácie kurzu slovenskej koruny umožnili, aby na Slovensku začali neúprosne pôsobiť trhové globalizačné sily. Čoraz väčšia časť národného majetku sa postupne dostala do rúk zahraničného kapitálu. Banky, poisťovne, oceľiarne,

automobilky, závody na výrobu spotrebnej elektroniky, skrátka všetko, čo malo na Slovensku väčší význam, vlastní už zahraničný kapitál. V roku 2005 už bola ekonomika Slovenska, presnejšie ekonomika na Slovensku najvýraznejšie pod zahraničnou kontrolou v regióne strednej a východnej Európy. Presvedčivo to dokumentujú údaje tabuľky č. 3. V roku 2007 malo Slovensko spomedzi týchto krajín najvyšší index transnacionálnosti – 37,1 –, ČR 33,0, Maďarsko 33,5, Slovinsko 14 a Rakúsko 16,5.⁹

Tabuľka 3 Podiel korporácií pod zahraničnou kontrolou na vybraných ukazovateľoch za nefinančné korporácie (v %, rok 2005)

Ukazovateľ	SR	ČR	Maďarsko	Slovinsko	Rakúsko
Počet podnikov	5,6	1,9	0,3	1,9	1,1
Pridaná hodnota	44,6	38,0	39,0	16,4	16,4
Zamestnanci	28,1	22,9	16,6	10,3	11,8
Hrubý prevádzkový prebytok ^{*)}	54,2	41,4	45,3	20,7	15,3
Hrubá tvorba fixného kapitálu	46,6	45,4	32,8	14,8	15,7

^{*)} Pridaná hodnota mínus osobné náklady.
Prameň: Prepočty podľa Eurostatu (2008)

Veľká až nadmerná závislosť od zahraničného kapitálu generuje mimoriadnu otvorenosť ekonomiky a zásadne určuje utváranie jej špecializačného profilu. V roku 1993 Slovensko vyvážalo 57 % HDP, v roku 2007 to bolo už 77 % a v roku 2012 vyše 90 % HDP. V roku 1993 bola ťažiskom slovenskej výroby a vývozu oblasť kovov, chemických produktov a výrobkov z ropy. Dnes len výroba automobilov priamo tvorí takmer tretinu priemyselnej výroby. Po zarátaní výroby komponentov z gumy, plastov, plechov a ďalších súčastí však stúpne podiel automobilového priemyslu na polovicu priemyselnej výroby na Slovensku. Špecializácia na automobilový priemysel bola výhodná z hľadiska konverzie zbrojárskej výroby a zatiaľ je výhodná aj modernou štruktúrou a situá-

⁹ Index je váženým priemerom 4 ukazovateľov: podiel stavu PZI na HDP, podiel prílivu PZI na hrubej tvorbe fixného kapitálu, podiel pridanej hodnoty v podnikoch pod zahraničnou kontrolou na celkovej pridanej hodnote a podiel zamestnanosti v podnikoch pod zahraničnou kontrolou. Údaje z EIU (2007), WIR (2008).

Tabuľka 4 Vývoj HDP na obyvateľa vo vybraných zemích OECD v letoch 2000–2011 (v tis. USD, běžné PPPs – purchasing power parities)

Země	2000	2005	2008	2010	2011	OECD = 100		
						2000	2010	2011
Česká republika	15,5	21,3	25,9	25,4	26,3	63,8	74,7	75,2
Maďarsko	11,9	17,0	20,4	20,6	21,5	48,8	60,7	61,3
Polsko	10,6	13,8	18,0	19,9	21,1	43,4	58,5	60,2
Slovensko	11,0	16,2	23,2	23,2	23,9	45,1	68,3	68,3
Slovinsko	17,6	23,5	29,1	26,6	27,3	72,1	78,5	78,1
EU-27	21,9	26,9	32,0	31,8	32,8	90,0	93,6	93,5
Francie	25,2	29,6	34,2	34,4	35,4	103,7	101,3	101,0
Itálie	25,8	28,3	33,4	32,1	32,7	105,7	94,6	93,3
Německo	25,8	31,1	37,1	37,7	39,5	105,8	110,9	112,7
Španělsko	21,3	27,4	33,1	31,6	32,1	87,6	93,0	91,7
Spojené království	26,1	32,7	36,2	35,3	35,6	107,1	104,0	101,7
USA	35,1	42,4	46,6	46,5	48,0	143,9	137,1	137,2
Japonsko	25,6	30,3	33,8	33,8	34,1	105,1	99,5	97,2

Prameň: OECD Statistics (2012); Vintrová (2013)

ciou na svetovom automobilovom trhu. Zároveň však predstavuje aj značné riziko, ak by z nejakých dôvodov došlo k realokácii automobiliek do výhodnejšieho zahraničia. Modernizačná reštrukturalizácia priemyslu na báze zahraničného kapitálu má za následok, že pri nízkych nákladoch práce, daňových prázdninách, investičných stimuloch, ale aj kreatívneho využívania vnútrokorporatívnych cien zahraniční investori transferujú väčšiu časť pridanej hodnoty zo Slovenska do zahraničia. Čoraz naliehavejšia je otázka, či tento spôsob nízkonákladovej konkurencie je dlhodobou udržateľný, najmä ak vezmeme do úvahy, že hospodárska politika dvadsať rokov ignorovala investície do znalostných faktorov.

Medzinárodnú pozíciu SR a ČR výrazne ovplyvnil vstup do transformačného procesu, keď sa ich ekonomiky nachádzali na strednom stupni ekonomickej vyspelosti, no predsa so značnými rozdielmi. Transformácia spôsobila hlboký

Tabuľka 5 HDP na pracovníka a na odpracovanou hodinu v PPS v nových členských štátoch, v eurozóně, Nemecku a Rakousku (EU-27 = 100)

Země	HDP na pracovníka		HDP na odpracovanou hodinu	
	2000	2010	2000	2011
Česká republika	65,6	74,1	58,8	66,8
Maďarsko	57,1	71,1	48,0	59,9
Polsko	55,5	68,8	45,5	55,7
Slovensko	58,4	80,1	54,9	73,7
Slovinsko	76,1	80,6	75,9	80,6
Německo	107,2	106,6	124,3	125,1
Rakousko	123,5	116,7	117,0	115,9
Eurozóna	111,9	108,6	116,6	113,2

Poznámka: Přerušení časové řady od roku 2005.

Prameň: Eurostat – Structural Indicators (2013); Vintrová (2013)

prepád východiskovej ekonomickej úrovne. Prejavilo sa to v poklese HDP na obyvateľa, ktorý sa v rokoch 1990 až 1995 v relácii k štátom EÚ-15 pohyboval okolo 20 % na Slovensku a 10 % v ČR. V prvej dekáde 20. storočia a po vstupe do EÚ sa zrýchlil proces dobiehania ekonomickej úrovne SR, ČR i ďalších krajín EÚ-5 v relácii k vyspelým štátom. Svedčia o tom údaje tabuľky č. 4. Z nej vidieť, že najväčší skok zaznamenalo Slovensko, ktoré v rokoch 2000 až 2011 zlepšilo svoju pozíciu v relácii k priemeru krajín OECD až o 23 percentuálnych bodov.

Na proces konvergenencie vplyvajú produktivita práce, veková štruktúra obyvateľstva a využitie pracovných zdrojov, t.j. miera ekonomickej aktivity a miera zamestnanosti. Obraz o konvergenčnom posune v produktivite práce SR a ČR v medzinárodnej komparácii poskytuje tabuľka č. 5.

Aj v produktivite práce dosiahlo Slovensko najväčší prírastok, keď v HDP na 1 pracovníka dosiahlo zvýšenie o 21,7 percentuálnych bodov a v HDP na odpracovanú hodinu o 18,8 percentuálnych bodov. V ostatných faktoroch ekonomickej úrovne má však Slovensko nepriaznivú pozíciu v medzinárodnom porovnaní. Má nižšiu mieru obyvateľstva v produktívnom veku, nižšiu mieru ekonomickej aktivity a najväčšiu mieru nezamestnanosti spomedzi krajín EÚ-5. Česká republika si

svoju pozíciu v ekonomickej úrovni udržuje vďaka doteraz pomerne vysokému počtu obyvateľov v produktívnom veku a pomerne vysokej miere ekonomickej aktivity pri nízkej miere nezamestnanosti.

Rozporuplnosť úspechu samostatného Slovenska a istého rozdielu v porovnaní s Českou republikou sa výstižne prejavuje vo vývoji výmenných relácií (Terms of Trade – T/T), ktoré najmä v menších otvorených ekonomikách významne ovplyvňujú reálny dôchodok, použiteľný pre domácu spotrebu a investície. Dlhodobé tendencie vývoja T/T, teda pomeru vývozných a dovozných cien, odzrkadľujú zlepšovanie alebo zhoršovanie kvalitatívnej konkurencieschopnosti. Malé a otvorené ekonomiky, akými sú aj česká a slovenská, s vysokým podielom spracovateľského priemyslu závislého na vývoze a súčasne závislé na dovoze surovín a energie vývoj T/T silne ovplyvňuje, ovplyvňuje ich celkovú prosperitu a možnosti zvyšovania životnej úrovne.

Vývoj T/T v krajinách EÚ-5 bol v rokoch 2000–2011 odlišný, pričom v Maďarsku a Slovinsku sa najviac blížil vývoju v Nemecku. V ČR bol vývoj v prvej polovici dekády priaznivý, no v druhej polovici tu dochádzalo k výkyvom s klesajúcou tendenciou. To spôsobilo, že v roku 2011 boli T/T v ČR o 2,4 percentuálneho bodu nižšie ako v roku 2000. Slovensko však zaznamenalo výrazne horšie výsledky, keď pokles T/T v sledovanom období predstavoval až 8,7 percentuálneho bodu. V dôsledku toho sa relatívne vysoké tempá ekonomického rastu mohli len v obmedzenej miere prejavovať v raste reálnych miezd i celkovej životnej úrovne.

Stručný náčrt výsledkov samostatného vývoja ekonomík SR a ČR po rozdelení Československa ukazuje špecifická kombinácia úspešných a problémových aspektov, za ktoré už nesú vlastnú zodpovednosť Slováci a Česi, keď namiesto vzájomného podozrievania, „kto na koho dopláca“, nastúpilo hľadanie a uplatňovanie korektných foriem vzájomne výhodnej spolupráce.

Literatúra

1. *Náčrt ďalšieho postupu ekonomickej reformy*. Ekonomický časopis, 1969, 17, č. 3, s. 230–273
2. Hoffmann, P. (1971): *Zamestnanosť a ekonomický rozvoj*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo AV
3. Hoffmann, P. (1988): *Prognóza ekonomického rozvoja SSR do roku 2010*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV
4. Jancura, V. (2012): *Ako zomrel sen o spoločnom štáte*. Pravda, 30. 8. 2012
5. Londák, M. (2010): *Ekonomické reformy v Československu v 50. a 60. rokoch 20. storočia a slovenská ekonomika*. Historický ústav SAV, Prodama, s. r. o.
6. Lysák, L. (2011): *Oponentský posudok doktorskej dizertácie PhDr. M. Londáka, CSc. Ekonomické reformy v Československu v 50. a 60. rokoch 20. storočia a slovenská ekonomika*. 15. 9. 2011
7. Moravčík, J. (2012): *Slovenská voľba*. Plus 7 dní, 30. 8. 2012

8. Nejedlý, T. (2012): *Politici sa na rozdelení dohodli bez nás*. Hospodárske noviny, 1. 10. 2012
9. Okáli, I. (2011): *Reflexie nad knihou o československých reformách i o samotných reformách*. Ekonomický časopis, 59, č. 7
10. Pick, M. (2011): *Stát blahobytu, nebo kapitalismus? My a svět v éře neoliberalismu 1989–2011*. Všeň: Grimmus
11. *Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010
12. Vintrová, R. (2013): *Konvergenční proces ve středoevropských nových členských státech Evropské unie a jeho změny v období recese*. Ekonomický časopis, 61, č. 2
13. *Vízia rozvoja slovenskej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2009

POROVNÁNÍ POSTUPŮ PŘI TRANSFORMACI SMĚRNIC EU DO PRÁVNÍCH ŘÁDŮ ČESKÉ REPUBLIKY A SLOVENSKA

Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D. – Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.

1. Úvod

Jednou z nejdůležitějších norem práva Evropské unie (EU) jsou směrnice. Tyto normy řeší oblasti, ve kterých má Unie sdílenou pravomoc – tedy právo upravovat danou oblast (definovat práva a povinnosti subjektů působících v dané oblasti apod.) mají jak orgány EU, tak orgány členských států. Podstata směrnice spočívá v tom, že Unie stanoví určitý obsah, jak má být upravena daná oblast. Úkolem národního státu potom je ve shodě se směrnicí příslušnou oblast upravit formou a prostředky vnitrostátního práva. Není-li prováděcí akt členským státem po uplynutí lhůty k provedení směrnice řádně vydán, nastupuje při splnění příslušných podmínek bezprostřední možnost aplikace směrnice. Judikatura Evropského soudního dvora (ESD) výslovně konstatovala, že se závazným účinkem směrnice by bylo neslučitelné zásadně vyloučit, aby se směrnicí dotčené osoby nemohly dovolat závazků uložených směrnicí. Judikatura ESD tak vytvořila institut tzv. bezprostředního účinku. Jeho cílem je nepřipustit, aby pochybením členského státu trpěla práva jednotlivců. Ti se v případě porušení svých práv, která měla vyplýnout z práva EU, mohou dovolat komunitárního práva přímo před národními orgány. Konkrétně judikatura rovněž konstatovala, že členský stát, který nevydal v určené lhůtě prováděcí opatření stanovené ve směrnicích, se nemůže vůči jednotlivcům touto skutečností bránit.

Souhrnně lze tedy v případě směrnic konstatovat, že povinností členských států je transformovat směrnice do národního právního řádu. I netransformovaná směrnice má přitom bezprostřední účinek. Jedinou podmínkou pro to, aby se daná norma (směrnice) stala bezprostředně použitelnou, je, že umožňuje orgánu veřejné správy stanovit existenci práv a povinností. Národní soud, který byl požádán osobou, respektující ustanovení směrnice, aby neaplikoval normu, která je neslučitelná se směrnicí, jež ještě nebyla transformována do vnitrostátního právního řádu, ač již být transformována měla, musí této žádosti vyhovět za podmínky, že dotčený závazek ve směrnici je bezpodmínečný a dostatečně přesný (rozsudek ESD v případě „Ratti“ z roku 1979). Logika směrnic vychází ze skutečnosti, že jednotlivé členské země mají stále odlišné právní řády, že stejné otázky a problémy jsou v různých členských státech řešeny různými způsoby. Zjednodušeně řečeno, zatímco v jednom členském státě stačí danou oblast upravit pomocí nějakého předpisu, který vydává výkonná moc (např. pomocí vyhlášky), v jiném členském státě je nutno k řešení dané problematiky přijmout zákon.

Česká republika a Slovenská republika mají společnou více než 70letou historii. Po tuto dobu měly v zásadě i společný právní řád.¹ Z tohoto pohledu má smysl prozkoumat, jak se liší přístup těchto dvou zemí z hlediska transformace evropského práva. Struktura tohoto textu je následující. Ve druhé kapitole je rozebráno, jak ústavy obou republik řeší přenesení pravomocí příslušné země na EU. Třetí kapitola pojednává o vlastní transformaci již účinných směrnic do právního řádu Česka, respektive Slovenska. Čtvrtá kapitola se týká role národních parlamentů při přípravě nových (tedy doposud neúčinných) směrnic. Závěr obsahuje shrnutí naší komparativní analýzy.

2. Ústavy obou republik a přenesení pravomocí

Náš rozbor začneme na úrovni ústavních zákonů. Aby se směrnice EU staly součástí právního řádu příslušné členské země, musí nejprve daná země svěřit EU své určité pravomoci. Pravomoci EU jsou definovány v příslušných smlouvách ustanovujících tuto Unii – v současné době se jedná o Smlouvu o Evropské unii (SEU) a o Smlouvu o fungování Evropské unie (SFEU). Než se Česká republika, respektive Slovenská republika staly členskými státy EU, musely podepsat smlouvu o přistoupení k tomuto společenství. Nutnou podmínkou ovšem bylo, že ústavy obou zemí dovolí přesun pravomocí na EU. Podívejme se, jak Ústava České republiky a Ústava Slovenské republiky dané přenesení řeší.²

Ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů) konstatuje:

- Článek 10: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

¹ Tento článek se nemůže věnovat odlišnostem mezi právním řádem, který platil v českých zemích, a právním řádem, který platil na Slovensku, po dobu společného československého státu. Stručně uveďme, že zejména za tzv. první republiky vycházel právní řád českých zemí z právního řádu rakouské části rakousko-uherské monarchie, právní řád Slovenska z právního řádu uherské části této monarchie. Mezi těmito právními řády existovaly nemalé rozdíly, které se po dobu první republiky nepodařilo překonat. Vývoj po roce 1945 byl pro změnu ovlivněn skutečností, že na Slovensku mohla až do konce roku 1968 přijímat Slovenská národní rada předpisy, které platily pouze zde a nikoliv v českých zemích. Po dobu existence federace se potom mohly lišit předpisy, které spadaly do kompetence národních republik, tedy předpisy přijímané Českou národní radou a Slovenskou národní radou. Zvláště ale u těchto předpisů platí, že rozdíly mezi jednotlivými republikami byly minimální. Socialistická centralizace potom obecně v zásadě překonala rozdíly v právních řádech, které ještě přetrvávaly za první republiky. Detailní informace k odlišnostem právního řádu českých zemí a právního řádu na Slovensku lze najít např. ve Vojáček, Schelle, Knoll (2010).

² Veškeré české právní předpisy jsou citovány z webových stránek <http://portal.gov.cz>, slovenské právní předpisy potom z webových stránek <http://jaspi.justice.gov.sk>.

- Článek 10a, odstavec 1: „Mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci.“

- Článek 10a, odstavec 2: „K ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v odstavci 1 je třeba souhlasu Parlamentu, nestanoví-li ústavní zákon, že k ratifikaci je třeba souhlasu daného v referendu.“

Ústava Slovenské republiky (zákon č. 460/1992 Zb., ve znění pozdějších předpisů) konstatuje:

- Článek 7, odstavec 1: „Slovenská republika môže na základe slobodného rozhodnutia vstúpiť do štátneho zväzku s inými štátmi. O vstupe do štátneho zväzku s inými štátmi alebo o vystúpení z tohto zväzku sa rozhodne ústavným zákonom, ktorý sa potvrdí referendum.“

- Článek 7, odstavec 2: „Slovenská republika môže medzinárodnou zmluvou, ktorá bola ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, alebo na základe takej zmluvy preniesť výkon časti svojich práv na Európske spoločenstvá a Európsku úniu. Právne záväzné akty Európskych spoločenstiev a Európskej únie majú prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky. Prevzatie právne záväzných aktov, ktoré vyžadujú implementáciu, sa vykoná zákonom alebo nariadením vlády podľa čl. 120 ods. 2.“

- Článek 7, odstavec 3: „Slovenská republika sa môže s cieľom zachovať mier, bezpečnosť a demokratický poriadok za podmienok ustanovených medzinárodnou zmluvou zaradiť do organizácie vzájomnej kolektívnej bezpečnosti.“

- Článek 7, odstavec 4: „Na platnosť medzinárodných zmlúv o ľudských práva a základných slobodách, medzinárodných politických zmlúv, medzinárodných zmlúv vojenskej povahy, medzinárodných zmlúv, z ktorých vzniká Slovenskej republike členstvo v medzinárodných organizáciách, medzinárodných hospodárskych zmlúv všeobecnej povahy, medzinárodných zmlúv, na ktorých vykonanie je potrebný zákon, a medzinárodných zmlúv, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb, sa vyžaduje pred ratifikáciou súhlas Národnej rady Slovenskej republiky.“

- Článek 7, odstavec 5: „Medzinárodné zmluvy o ľudských práva a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.“

Ze srovnání obou ústav vidíme, že umožnily vstup příslušné republiky do EU a dovolují přenést část práv dané země na EU. Nicméně ústava Slovenska umožňuje přenést práva, která náležejí státu, pouze na EU, česká ústava dovoluje přenést práva na kteroukoliv mezinárodní organizaci nebo instituci. Zajímavé zde je i to, jak řeší obě ústavy problematiku přistoupení. Česká ústava dává možnost vybrat si, zda souhlas s přenesením pravomocí na nějakou organizaci nebo insti-

tuci bude učiněn parlamentem, nebo v referendu. V případě českého vstupu do EU byla zvolena forma referenda. Konkrétně se tak stalo ústavním zákonem č. 515/2002 Sb. o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii. Tento zákon v článku 5 výslovně konstatoval:

- „(1) Přistoupení České republiky k Evropské unii je v referendu schváleno, odpověděla-li na otázku pro referendum kladně nadpoloviční většina hlasujících.“

- „(2) Vyhlášený výsledek referenda, kterým bylo přistoupení České republiky k Evropské unii schváleno, nahrazuje souhlas Parlamentu k ratifikaci smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii.“

V České republice se referendum o přistoupení k EU konalo 13. a 14. června 2003. Pro schválení členství se vyslovilo 77,33 % hlasujících, přičemž volební účast byla 55,21 %.

Na Slovensku je problematika referenda komplikovanější, přičemž patří mezi nejdiskutovanější a zároveň nejdiskutabilnější problémy slovenského ústavního systému. Samotné referendum je zařazeno do hlavy páté Ústavy Slovenské republiky, tedy do hlavy pojednávající o moci zákonodárné. Hlava pátá se dělí na dvě části – Národní rada SR (tedy zákonodárny sbor) a referendum. Proto se může zdát, že k přijímání zákonů může být na Slovensku využito dvou způsobů – parlamentní cesty, nebo referenda. Řada odborníků si to tak vysvětluje (Láštic, 2001: s. 80–81). To, že obě formy si jsou rovny, potvrzuje i text v jiné části Ústavy Slovenské republiky. Hlava druhá, čl. 30, odst. 1 stanoví, že „občané mají právo zúčastňovat se na správě věcí veřejných přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců“. V hlavě páté pak najdeme dvě na první pohled si protirečící ustanovení. Čl. 72 říká, že Národní rada SR je „jediným ústavodárným a zákonodárným orgánem Slovenské republiky“. Ovšem v čl. 98 se stanoví, že „návrhy přijaté v referendu vyhlásí Národní rada SR stejným způsobem jako zákon“. Iniciátorem většiny referend se logicky stává opozice, která chce „hlasem lidu“ obejít své menšinové postavení v zákonodárném sboru, které jí neumožňuje prosadit své návrhy. Iniciátoři referendových akcí jsou přesvědčeni o tom, že referendum má stejnou váhu jako legislativní proces. Jako důkaz svých slov předkládají rozhodnutí Ústavního soudu SR č. II. ÚS 31/97 (139/1997 Z.z.), které říká: „Zákonodárna pravomoc je upravena dvojím způsobem. Patří nejen NR SR, ale i přímo občanům. Přijetí návrhu v referendu má ústavní relevanci v tom smyslu, že jím občané udělí parlamentu příkaz, aby v souladu s návrhem přijatým v referendu změnil část ústavy, která byla předmětem vyhlášeného referenda.“ Platný výsledek referenda je tedy podle iniciátorů referend pro poslance závazný. Navíc se opírají o výše citované ustanovení, že návrhy přijaté v referendu vyhlásí Národní rada SR stejným způsobem jako zákon. Nicméně výsledek referenda musí být ještě potvrzen Národní radou SR.

Na Slovensku se referendum o přistoupení k EU konalo ve dnech 16. a 17. května 2003, pro členství se vyslovilo 92,46 % hlasujících při 52,15% volební účasti.

Národní rada SR potom dne 1. července 2003 vyslovila souhlas se smlouvou o přistoupení Slovenska k EU, a tak stvrdila rozhodnutí občanů v referendu.

3. Zákon nebo aproximační nařízení

Nyní přejděme k vlastnímu způsobu, jakým jsou směrnice EU transformovány do právního řádu Česka, respektive Slovenska. V České republice probíhá transformace směrnic EU podle povahy příslušné směrnice. Je-li k transformaci zapotřebí přijetí zákona, postupuje Poslanecká sněmovna stejně jako v jiných případech – jak stanoví zákon o jednacím řádu Poslanecké sněmovny (zákon č. 90/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů), zákon musí projít tzv. prvním, druhým a třetím čtením.³ V úvahu přitom připadá možnost přijmout zákon již v prvním čtení. Zákon o jednacím řádu o této možnosti konkrétně konstatuje:

- „Navrhovatel může, současně s návrhem zákona, navrhnout Sněmovně, aby s návrhem zákona vyslovila souhlas již v prvním čtení. Odůvodnění takového návrhu musí být uvedeno v důvodové zprávě. V případě, že důvodem je provedení závazků vyplývajících ze smluv, kterými je Česká republika vázána, předloží předkladatel k návrhu český překlad úplného znění těch právních norem, které mají být provedeny.“

- „Návrh nelze projednat, vnesou-li proti němu před ukončením obecné rozpravy námitku nejméně 2 poslanecké kluby nebo 50 poslanců, anebo jde-li o návrh ústavního zákona, návrh zákona o státním rozpočtu nebo mezinárodní smlouvu podle čl. 10 Ústavy. Návrh nelze projednat na schůzi, o jejímž svolání nebyli poslanci vyrozuměni podle § 51 odst. 6.“

- „Byl-li podán návrh Sněmovně, aby s návrhem zákona vyslovila souhlas již v prvním čtení, rozhodne Sněmovna po skončení obecné rozpravy, zda bude v jed-

³ V prvním čtení Poslanecká sněmovna rozhoduje, zda vrátí návrh zákona navrhovateli k dopracování, nebo jej zamítne. Nerozhodne-li tak, přikáže návrh zákona k projednání výboru, popřípadě několika výborům, a to podle návrhu organizačního výboru nebo předsedy Sněmovny. Kterýkoli z poslanců může podat jiný návrh na přikázání; o takovém návrhu rozhodne Sněmovna bez rozpravy.

Ve druhém čtení se koná obecná rozprava. Po obecné rozpravě může Sněmovna vrátit návrh zákona výboru k novému projednání. Nerozhodla-li Sněmovna, že návrh zákona vrací výboru k novému projednání, koná se po obecné rozpravě rozprava podrobná. Sněmovna se v ní může usnest, že projedná některá ustanovení návrhu zákona odděleně. Během podrobné rozpravy se předkládají k návrhu zákona pozměňovací, popřípadě jiné návrhy. I po podrobné rozpravě může Sněmovna vrátit návrh zákona výboru k novému projednání. Pokud zazněl ve druhém čtení návrh na zamítnutí návrhu zákona, Sněmovna o něm hlasuje ve třetím čtení po ukončení rozpravy.

Ve třetím čtení se koná rozprava, ve které lze navrhnout pouze opravu legislativně technických chyb, gramatických chyb, chyb písemných nebo tiskových, úpravy, které logicky vyplývají z přednesených pozměňovacích návrhů, popřípadě podat návrh na opakování druhého čtení. Na závěr třetího čtení Sněmovna nejdříve hlasuje o návrzích na zamítnutí návrhu zákona vnesených ve druhém čtení, poté o pozměňovacích, popřípadě jiných návrzích k návrhu zákona. Poté se Sněmovna usnese, zda s návrhem zákona vyslovuje souhlas.

nání pokračovat tak, aby mohla s návrhem zákona vyslovit souhlas již v prvním čtení. Jestliže Sněmovna takový návrh schválí, zahájí předsedající o návrhu zákona podrobnou rozpravu.“

- „V podrobné rozpravě nelze podat pozměňovací nebo jiné návrhy a lze pouze navrhnout opravu data účinnosti v návrhu zákona a jeho legislativně technických, gramatických, písemných nebo tiskových chyb. Na závěr prvního čtení se Sněmovna usnese po závěrečném vystoupení navrhovatele a zpravodaje, zda s návrhem zákona vyslovuje souhlas.“

V České republice na rozdíl od Slovenska existuje dvoukomorový parlamentní systém a všechny zákony (až na zákon o státním rozpočtu) musejí být projednány rovněž v Senátu. Z hlediska zákonů, které transformují již účinné směrnice, má Senát možnost projednat tyto zákony ve zkráceném jednání, ovšem jen za podmínky, že daný zákon byl ve zkráceném jednání projednán již v Poslanecké sněmovně. Zákon o jednacím řádu Senátu (zákon č. 107/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů) zde konstatuje:

- „Ve zkráceném jednání může Senát projednat návrh zákona postoupený Poslaneckou sněmovnou, jestliže byl tento návrh projednán v Poslanecké sněmovně ve zkráceném jednání podle zvláštního zákona a jestliže vláda o to požádala.“

- „Návrh zákona, který má být projednán ve zkráceném jednání, předseda Senátu postoupí organizačnímu výboru a neprodleně rozešle všem senátorům a senátorským klubům.“

- „Organizační výbor bezodkladně přikáže návrh zákona výboru, popřípadě výborům a určí lhůtu, do které musí výbor (výbory) návrh zákona projednat. Současně doporučí předsedovi Senátu, aby návrh zákona byl zařazen na začátek pořadu schůze Senátu. Tuto schůzi je předseda Senátu povinen svolat tak, aby byla zahájena nejpozději do 10 dnů od postoupení návrhu zákona Senátu.“

Na Slovensku je transformace směrnic formou zákona využívána výrazně méně než v Česku. Ústava Slovenské republiky dává totiž vládě právo v evropských záležitostech vydávat speciální nařízení, kterými lze ukládat povinnosti. Lze tak konstatovat, že tato nařízení mají de facto postavení zákona, protože na Slovensku stejně jako v České republice lze povinnosti ukládat pouze zákonem nebo na základě zákona a v jeho mezích. Ústava Slovenska ale v článku 13 rovněž umožňuje, aby povinnosti ukládala vláda, podle článku 120. Článek 120 potom konkrétně konstatuje: „Ak tak ustanoví zákon, vláda je oprávnená vydávať nariadenia aj na vykonanie Európskej dohody o pridružení uzatvorenej medzi Európskymi spoločenstvami a ich členskými štátmi na strane jednej a Slovenskou republikou na strane druhej a na vykonanie medzinárodných zmlúv podľa článku 7 ods. 2.“⁴ Zákon upravující, kdy je vláda oprávněná vydávat tato nařízení, má číslo 19/2002 Z.z.

⁴ Připomínáme, že článek 7, odstavec 2 Ústavy Slovenské republiky řeší mezinárodní smlouvy, kterými Slovenská republika přenáší své pravomoci na Evropskou unii.

(ve znění pozdějších předpisů). Daný zákon zavádí do právního řádu Slovenska nový pojem „aproximační nařízení“. Představme si zde nejdůležitější ustanovení daného zákona:

- § 2, odstavec 1: „Vláda Slovenskej republiky je oprávněná vydávat aproximačné nariadenia podľa Európskej dohody o pridružení uzatvorenej medzi Európskymi spoločenstvami a ich členskými štátmi na strane jednej a Slovenskou republikou na strane druhej a na vykonanie niektorých medzinárodných zmlúv v oblasti a) colného práva, b) bankového práva, c) vedenia účtov a daní obchodných spoločností, d) duševného vlastníctva, e) ochrany pracovníkov na pracovisku, f) finančných služieb, g) ochrany spotrebiteľa, h) technických predpisov a noriem, i) využitia jadrovej energie, j) dopravy, k) pôdohospodárstva, l) životného prostredia, m) voľného pohybu pracovníkov.“

- § 2, odstavec 2: „Aproximačným nariadením nemožno upravovať medze základných práv a slobôd, štátny rozpočet a ďalšie veci, ktoré podľa Ústavy Slovenskej republiky upravujú alebo majú upraviť zákony. Aproximačné nariadenie nemožno vydať ani vtedy, ak by sa jeho prijatím mal vytvoriť nový štátny orgán.“

- § 3, odstavec 1: „Aproximačným nariadením podľa tohto zákona možno ukladať povinnosti.“

- § 3, odstavec 3: „Z aproximačného nariadenia musí vyplývať, že ide o nariadenie podľa tohto zákona. Aproximačným nariadením možno prevziať texty príloh právne záväzných aktov Európskych spoločenstiev a Európskej únie odkazom na právne záväzné akty, najmä ak tieto texty príloh obsahujú vzory tlačív, zoznamy inštitúcií alebo technické údaje.“

- § 3, odstavec 4: „V prílohe aproximačného nariadenia musí byť uvedené presné označenie vykonávaného právneho aktu Európskych spoločenstiev a Európskej únie alebo vykonávanej medzinárodnej zmluvy a údaj o tom, kde sú tieto právne akty uverejnené alebo kde boli oznámené.“

- § 3, odstavec 5: „Všeobecná časť dôvodovej správy k aproximačnému nariadeniu musí obsahovať doložku zlučiteľnosti návrhu aproximačného nariadenia s právom Európskej únie a tabuľku zhody návrhu aproximačného nariadenia s právom Európskej únie.“

Z výše uvedených ustanovení plyne, že slovenská právní úprava obsahuje nástroj, který umožňuje rychlejší transformaci směrnic EU do právního řádu a v zásadě dovoluje převzít směrnice v podobě, jak je schválila EU, a to poměrně u velkého počtu oblastí (věcné působnosti).⁵ Stálo by proto za úvahu, zda podobnou úpravu nezavést i v České republice. Povinnost transformovat směrnice do právních řádů členské země plyne z příslušných smluv EU. Jak se konstatuje v úvodu tohoto textu, členské země nemají možnost se této povinnosti vyhnout. Je-li k transformaci směrnice nutnost přijetí zákona, je rozhodovací

⁵ Další detaily k aproximačním nařízením lze najít např. ve Svák a kol. (2012).

moc parlamentu velmi omezena – nemůže přijmout zákon, který by upravoval danou problematiku proti duchu směrnice. Samozřejmě, pokud směrnice stanoví nějaké minimální požadavky, jak má být daná problematika řešena (např. minimální požadavky v oblasti ochrany spotřebitele), může být domácí právní úprava přísnější než tyto minimální požadavky. Rozhodně však nelze přijmout zákon, který stanoví tyto požadavky v menším rozsahu, než požaduje směrnice, respektive v rozporu s tím, co požaduje směrnice. Parlament při přijímání zákona transformujícího směrnice může projevit jen omezenou vůli, a je tedy otázkou, zda je důstojné, aby směrnice byly projednávány v tomto orgánu. Samozřejmě lze namítat, že svobodná vůle parlamentu je omezena i jinak – např. dokumenty o lidských právech. Nicméně daná omezení jsou fundamentálního charakteru – týkají se postavení, svobod a práv lidí, definují, které oblasti a jakými způsoby lze prostřednictvím zákonů (a případně dalších norem přijímaných parlamenty) upravovat. Omezení, která plynou ze směrnic EU, jsou mnohem techničtějšího charakteru, omezují parlament ve specifických oblastech a de facto jasně určují, jak má parlament rozhodnout. V takovém případě se aproximační nařízení jeví jako forma, která nezatěžuje parlament detailními otázkami a nechává mu prostor pro rozpravu, ve které může svou svobodnou vůli vskutku projevit. Čas ušetřený tím, že by odpadlo přijímání zákonů, které transformují již přijaté (tedy již účinné) směrnice EU, by bylo možno věnovat rozpravě o navrhovaných aktech EU, tedy o dokumentech, jež ještě nevstoupily v účinnost, kde by parlament jako orgán zastupitelské demokracie mohl jasně deklarovat pozici České republiky k danému návrhu. Pokud si některé subjekty stěžují, že právo EU je příliš detailní, že vede k nadměrné regulaci, tak právě diskuse nad navrhovanými akty, kde lze ještě dosáhnout úpravy těchto aktů, jsou vhodnějším způsobem než diskuse nad akty, které parlament už musí přijmout v podobě stanovené EU.

Zdůrazněme, že zákon č. 19/2002 Z.z. stále ponechává Národní radě Slovenské republiky významné možnosti. Konkrétně se jedná o následující:

- „Vláda Slovenskej republiky informuje Národnú radu Slovenskej republiky polročne o aproximačných nariadeniach vydaných podľa tohto zákona v uplynulom období a o ďalšom zámere ich prijímania. Informácia musí byť písomná, musí obsahovať zoznam vydaných aproximačných nariadení, prehľad aproximačných nariadení podľa ďalšieho zámeru ich prijímania a musí byť doručená Národnej rade Slovenskej republiky do konca mesiaca nasledujúceho po skončení príslušného kalendárneho polroka.“

- „Národná rada Slovenskej republiky môže po prerokovaní informácie požiadať vládu Slovenskej republiky, aby právnú úpravu navrhovanú vo forme aproximačného nariadenia predložila ako vládny návrh zákona.“

Je ale pravdou, že Národní rada Slovenské republiky svoji pravomoc požádat vládu, aby místo aproximačního nařízení předložila zákon, nevyužívá. Národní rada doposud brala informace vlády na vědomí a vládu k danému kroku nevyzvala.

4. Národní parlamenty a návrhy nových směrnic

Tato kapitola se bude věnovat úloze národních parlamentů při projednávání návrhů směrnic. Role parlamentů plyne z Protokolu č. 1 o úloze vnitrostátních parlamentů v Evropské unii, připojeného k SEU a SFEU. Tento protokol mimo jiné konstatuje:⁶

- „Návrhy legislativních aktů zaslané Evropskému parlamentu a Radě se postupují vnitrostátním parlamentům. Pro účely tohoto protokolu se „návrhem legislativního aktu“ rozumějí návrhy Komise, podněty skupiny členských států, podněty Evropského parlamentu, žádosti Soudního dvora, doporučení Evropské centrální banky nebo žádosti Evropské investiční banky za účelem přijetí legislativního aktu.“

- „Vnitrostátní parlamenty mohou zaslat postupem uvedeným v Protokolu o používání zásad subsidiarity a proporcionality předsedům Evropského parlamentu, Rady a Komise odůvodněné stanovisko k tomu, zda je návrh legislativního aktu v souladu se zásadou subsidiarity.“

- „Mezi okamžikem, kdy je návrh legislativního aktu zpřístupněn vnitrostátním parlamentům v úředních jazycích Unie, a okamžikem, kdy je zařazen na předběžný pořad jednání Rady ke svému přijetí nebo k přijetí postoje v rámci legislativního postupu, musí uplynout lhůta osmi týdnů. Výjimky jsou možné v případě naléhavosti, přičemž se důvody pro ně uvedou v aktu nebo postoji Rady. Kromě náležitě odůvodněných naléhavých případů nesmí v průběhu těchto osmi týdnů dojít k žádné dohodě o daném návrhu legislativního aktu. Kromě náležitě odůvodněných naléhavých případů musí mezi zařazením návrhu legislativního aktu na předběžný pořad jednání Rady a přijetím postoje uplynout lhůta deseti dní.“

V České republice jsou pravomoci národního parlamentu při projednávání návrhů aktů EU řešeny v zákoně o jednacím řádu Poslanecké sněmovny a v zákoně o jednacím řádu Senátu. V případě zákona o jednacím řádu Sněmovny je nejdůležitější § 109a. Z jeho ustanovení vyjímáme:

- „Vláda předkládá Sněmovně prostřednictvím výboru pro evropské záležitosti návrhy aktů Evropské unie. Vláda předkládá k návrhům uvedeným v předchozí větě své předběžné stanovisko. Vláda je povinna Sněmovně předkládat právní akty Evropských společenství a Evropské unie, a to ve stejné době, v jaké jsou předloženy Radě Evropské unie (dále jen „Rada“). Vláda předkládá i jiné návrhy aktů a dokumentů Evropských společenství a Evropské unie, pokud o tom rozhodne nebo pokud si jejich předložení vyžádá Sněmovna nebo její orgány. Návrhy aktů a jiných dokumentů Evropské unie projednává bez zbytečného odkladu výbor pro evropské záležitosti na základě předběžného stanoviska vlády. Výbor pro evropské záležitosti může takový návrh postoupit jinému

věcně příslušnému výboru a zároveň může určit termín, do kterého má být návrh projednán.“

- „Předseda výboru pro evropské záležitosti nebo předseda věcně příslušného výboru postoupí usnesení ve věci návrhu aktů, personálních nominací do orgánů Evropské unie a jiných dokumentů podle odstavce 2 předsedovi Sněmovny a zároveň může do 8 dnů od přijetí tohoto usnesení požádat předsedu Sněmovny o jeho zařazení na pořad nejbližší schůze Sněmovny. O zařazení tohoto usnesení na pořad schůze Sněmovny může požádat i vláda. Usnesení podle předchozích vět se doručí všem poslancům nejméně 24 hodin před jeho projednáním ve Sněmovně.“

- „Usnesení Sněmovny nebo usnesení výborů... ve věci návrhu aktů a jiných dokumentů Evropské unie jsou zasílána vládě, která je zohlední při formulaci svého stanoviska pro jednání v orgánech Evropských společenství a Evropské unie.“

- „Pokud usnesení Sněmovny nebo usnesení výboru... obsahuje včas přijaté a odůvodněné stanovisko uvádějící, že návrh aktu Evropské unie porušuje zásadu subsidiarity, postoupí předseda Sněmovny usnesení neprodleně vládě, předsedovi Senátu, předsedovi Evropského parlamentu, předsedovi Rady a předsedovi Evropské komise.“

- „Schůze výboru pro evropské záležitosti, resp. výboru, který projednává návrhy..., se mohou účastnit všichni poslanci Evropského parlamentu zvolení za Českou republiku.“

- „Před jednáním Rady, na jehož pořadu jsou zařazeny návrhy aktů nebo jiných dokumentů EU, je člen vlády povinen dostavit se na jednání výboru pro evropské záležitosti, jestliže o to výbor požádá, a podat informace týkající se postoje, který k dané problematice projednáváné v Radě zaujme Česká republika. Člen vlády na jednání výboru rovněž doplní informace či podá vysvětlení k návrhům aktů nebo jiných dokumentů Evropské unie, byla-li k tomu vláda vyzvána předchozím usnesením tohoto výboru.“

Jednacím řád Senátu řeší úlohu tohoto orgánu při projednávání návrhů aktů EU v § 119a až § 119s zákona o jednacím řádu Senátu. Z daných ustanovení vyjímáme:

- „Senát dále jedná o návrzích závazných opatření orgánu Evropské unie, aktuálních informacích a stanoviscích vlády k legislativním aktům či jiným dokumentům Evropské unie, včetně informací o stavu jejich projednávání, které mu předkládá vláda ze své iniciativy nebo na žádost Senátu či jeho výboru pověřeného projednáváním návrhu legislativních aktů a závazných opatření orgánů Evropské unie (dále jen „pověřený výbor“).“

- „Pověřený výbor vede evidenci návrhů legislativních aktů a závazných opatření orgánů Evropské unie, jakož i dokumentů postoupených Senátu přímo těmito orgány, kterou zpřístupňuje ostatním orgánům Senátu a senátorům.“

- „Poslanci Evropského parlamentu zvolení v České republice se mohou účastnit schůzí pověřeného výboru s hlasem poradním; mohou se k projednáváné věci vyjádřit a podávat k ní návrhy.“

⁶ Citace je převzata z www.euroskop.cz.

- „Pověřený výbor rozhodne do 5 pracovných dní od doručení na návrh svého předsedy, zda návrh legislativního aktu vezme bez projednání na vědomí. Pro projednání návrhu legislativního aktu, který pověřený výbor nevezal bez projednání na vědomí, určí předseda pověřeného výboru zpravodaje z řad členů pověřeného výboru; tím je zahájeno projednávání návrhu legislativního aktu. O této skutečnosti vyrozumí předseda pověřeného výboru předsedu Senátu, který ji sdělí vládě.“

- „Zahájení projednávání návrhu legislativního aktu je překážkou účasti člena vlády na rozhodování orgánu Evropské unie o tomto návrhu. To neplatí, neukončí-li Senát jednání o návrhu legislativního aktu ve lhůtě, která podle práva Evropské unie musí uplynout mezi zpřístupněním návrhu legislativního aktu parlamentům členských států v úředních jazycích Evropské unie a jeho zařazením na předběžný pořad jednání Rady.“

- „Pověřený výbor může požádat vládu nebo její členy o informaci k projednávanému návrhu legislativního aktu, informaci vláda nebo její členové poskytnou nejpozději do 14 dnů od doručení žádosti pověřeného výboru.“

- „Pověřený výbor může požádat orgán Senátu, který by byl věcně příslušný, jednalo-li by se o návrh zákona, o stanovisko k projednávanému návrhu legislativního aktu ve lhůtě dohodnuté předsedou pověřeného výboru s předsedou dožádaného orgánu.“

- „Pověřený výbor rozhodne na návrh svého předsedy, zda návrh závazného opatření orgánů Evropské unie přijímaného v rámci společné zahraniční a bezpečnostní politiky (dále jen „návrh rozhodnutí“) vezme bez projednání na vědomí. Pro projednání návrhu rozhodnutí, který pověřený výbor nevezal bez projednání na vědomí, určí předseda pověřeného výboru zpravodaje z řad členů pověřeného výboru. Pověřený výbor může požádat vládu nebo její členy o informaci k projednávanému návrhu rozhodnutí. Informaci vláda nebo její členové poskytnou bez zbytečného odkladu po doručení žádosti pověřeného výboru.“

- „Senát jedná o návrhu legislativního aktu nebo o návrhu rozhodnutí tehdy, navrhne-li to pověřený výbor, anebo navrhne-li to písemně předsedovi Senátu před přijetím závěrečného usnesení pověřeného výboru nejméně 17 senátorů; o takovém návrhu předseda Senátu neprodleně informuje předsedu pověřeného výboru. Pro zahájení schůze svolané z podnětu nejméně 17 senátorů platí § 119f odst. 3 věta třetí obdobně. Senát může rozhodnout, že návrh legislativního aktu nebo návrh rozhodnutí bere na vědomí, nebo se k němu může vyjádřit. Předseda Senátu informuje o výsledku jednání Senátu bezodkladně vládu.“

Na Slovensku (které má, jak již bylo uvedeno výše, pouze jednokomorový parlament) je daná problematika řešena jednak v ústavním zákoně č. 397/2004 Z.z. o spolupráci Národní rady Slovenské republiky a vlády Slovenska v záležitostech týkajících se Evropské unie a dále v zákoně č. 350/1996 Z.z. o jednacím řádu

Národní rady Slovenské republiky. Podívejme se nejprve na ústavní zákon č. 397/2004 Z.z. Ten mj. stanoví:

- Článek 1, odstavec 1: „Vláda Slovenskej republiky (ďalej len vláda) alebo poverený člen vlády predkladá Národnej rade Slovenskej republiky návrhy právne záväzných aktov a iných aktov Európskych spoločenstiev a Európskej únie, o ktorých budú rokovať zástupcovia vlád členských štátov Európskej únie, a informuje ju o ostatných záležitostiach súvisiacich s členstvom Slovenskej republiky v Európskych spoločenstvách a Európskej únii.“

- Článek 1, odstavec 2: „Vláda alebo poverený člen vlády predkladá Národnej rade Slovenskej republiky v dostatočnom časovom predstihu návrh stanoviska Slovenskej republiky k návrhom aktov podľa odseku 1, ktorého súčasťou je najmä odhad ich vplyvu a dosahu na Slovenskú republiku.“

- Článek 2, odstavec 1: „Národná rada Slovenskej republiky môže schvaľovať stanoviská Slovenskej republiky k návrhom právne záväzných aktov a iných aktov Európskych spoločenstiev a Európskej únie, o ktorých sa rozhoduje na úrovni zástupcov vlád členských štátov Európskej únie.“

- Článek 2, odstavec 2: „Národná rada Slovenskej republiky môže zákonom poveriť výkonom pôsobnosti podľa odseku 1 jej výbor.“⁷

- Článek 2, odstavec 3: „Národná rada Slovenskej republiky môže schvaľovať stanoviská Slovenskej republiky aj k ďalším záležitostiam Európskej únie, ak ju o to požiada vláda alebo najmenej pätina poslancov Národnej rady Slovenskej republiky.“

- Článek 2, odstavec 4: „Ak Národná rada Slovenskej republiky schválí návrh stanoviska Slovenskej republiky, člen vlády je týmto stanoviskom viazaný pri zastupovaní Slovenskej republiky v príslušnom orgáne Európskych spoločenstiev a Európskej únie. Ak sa Národná rada Slovenskej republiky nevyjadří k návrhu stanoviska Slovenskej republiky do dvoch týždňov od jeho predloženia alebo ak Národná rada Slovenskej republiky neschválí návrh stanoviska Slovenskej republiky a zároveň neschválí v danej veci iné stanovisko, člen vlády je viazaný návrhom stanoviska Slovenskej republiky.“

- Článek 2, odstavec 5: „Člen vlády sa môže od stanoviska Slovenskej republiky alebo od návrhu stanoviska podľa odseku 4 odchýliť len v nevyhnutnom prípade a so zreteľom na záujmy Slovenskej republiky; v takom prípade je povinný o tom bezodkladne informovať Národnú radu Slovenskej republiky a takýto postup odôvodniť. Člen vlády môže požiadať Národnú radu Slovenskej republiky o zmenu stanoviska Slovenskej republiky.“

- Článek 2, odstavec 6: „Národná rada Slovenskej republiky najmenej raz za rok, na základe správy podanej vládou, rokuje o záležitostiach súvisiacich s členstvom Slovenskej republiky v Európskych spoločenstvách a Európskej únii a schvaľuje odporúčania pre vládu v nasledujúcom období.“

⁷ Tímto výborem je výbor pro evropské záležitosti.

Ačkoliv výše rozebíraný ústavní zákon č. 397/2004 Z.z. předpokládá, že na jeho základě bude vydán prováděcí speciální zákon, na Slovensku k vydání žádného speciálního prováděcího zákona nedošlo. Role parlamentu u návrhů evropských aktů proto definuje pouze zákon č. 350/1996 Z.z. o jednacím řádu Národní rady Slovenské republiky. Ten zejména definuje postavení výboru pro evropské záležitosti:

- § 58a, odstavec 1: „Národní rada volí předsedu a členov výboru pre európske záležitosti na základe princípu pomerného zastúpenia politických strán a politických hnutí, za ktoré boli poslanci zvolení do národnej rady v príslušnom volebnom období.“

- § 58a, odstavec 2: „Za každého člena výboru pre európske záležitosti národná rada zvolí náhradného člena výboru (ďalej len náhradný člen). Náhradný člen sa môže zúčastniť na schôdzi výboru pre európske záležitosti za člena výboru na základe oznámenia člena výboru predsedovi výboru alebo podpredsedovi výboru. V tomto prípade sa náhradný člen započítava do počtu prítomných členov výboru (§ 52 ods. 2) a má na schôdzi výboru pre európske záležitosti právo hlasovať. Ak sa zúčastňuje na schôdzi výboru pre európske záležitosti spolu s členom výboru, ktorého je náhradným členom, alebo bez oznámenia člena výboru o účasti náhradného člena, náhradný člen sa nezapočítava do počtu prítomných členov výboru a nemá právo hlasovať. Náhradný člen za predsedu výboru alebo podpredsedu výboru pre európske záležitosti sa na schôdzi výboru zúčastňuje ako člen výboru.“

- § 58a, odstavec 3: „Výbor pre európske záležitosti a) prerokúva návrhy právnych aktov Európskej únie, návrhy na postup podľa Zmluvy o Európskej únii, návrhy legislatívnych iniciatív Európskej únie a návrhy na postup podľa Zmluvy o fungovaní Európskej únie, o ktorých budú rokovať príslušné orgány Európskej únie, b) schvaľuje stanoviská Slovenskej republiky k návrhom podľa písmena a), o ktorých budú rokovať príslušné orgány Európskej únie, c) posudzuje súlad návrhov legislatívnych aktov Európskej únie so zásadou subsidiarity...“

- § 58a, odstavec 4: „Národní rada si môže vyhradiť rozhodnutie o záležitostiach podľa odseku 3 písm. a) a b).“

- § 58a, odstavec 6: „Poverený člen vlády je povinný zúčastniť sa na rokovaní výboru pre európske záležitosti a informovať výbor o návrhoch podľa odseku 3 písm. a) a podávať bezodkladne informácie o výsledku rokovaní orgánov, ktorých je členom.“

- § 58a, odstavec 7: „Poslanci Európskeho parlamentu, ktorí boli zvolení na území Slovenskej republiky..., sa môžu zúčastniť na rokovaní výboru pre európske záležitosti a majú právo sa vyjadrovať o prerokovanej veci.“

- § 58a, odstavec 8: „Vláda alebo poverený člen vlády bezodkladne po doručení predkladá výboru pre európske záležitosti návrhy podľa odseku 3 písm. a), o ktorých budú rokovať príslušné orgány Európskej únie. Vláda alebo poverený

člen vlády najneskôr štyri týždne po obdržaní návrhu právneho aktu a návrhu legislatívneho aktu predkladá výboru pre európske záležitosti predbežné stanovisko k tomuto návrhu; predbežné stanovisko obsahuje najmä stručnú informáciu o obsahu a cieľoch návrhu, o druhu a časovom priebehu rozhodovacieho procesu v Európskej únii, o súlade návrhu so zásadou subsidiarity a hodnotenie vplyvu a dosahu návrhu na Slovenskú republiku z pohľadu politického, legislatívneho, ekonomického, sociálneho a environmentálneho.“

- § 58a, odstavec 9: „Vláda alebo poverený člen vlády v dostatočnom časovom predstihu predkladá výboru pre európske záležitosti návrh stanoviska Slovenskej republiky k návrhom podľa odseku 3 písm. a).“

- § 58a, odstavec 10: „Člen vlády môže požiadať výbor pre európske záležitosti o zmenu stanoviska Slovenskej republiky.“

- § 58a, odstavec 11: „Ak člen vlády uplatní iné stanovisko, ako je uvedené v odseku 3 písm. b), bezodkladne podá výboru pre európske záležitosti vysvetlenie a odôvodnenie svojho postupu.“

Pokud srovnáme českou a slovenskou právní úpravu z hlediska zapojení národních parlamentů při přijímání legislativních aktů EU, je nutno konstatovat, že slovenská právní úprava je podrobnější. V Česku zejména absentuje jakýkoliv speciální zákon, který by upravil spolupráci parlamentu a vlády. Jednací řády Poslanecké sněmovny a Senátu sice umožňují těmto orgánům vyjadřovat se k návrhům aktů EU, názor daných orgánů ale není závazný, respektive vláda se může relativně snadno od tohoto názoru odchýlit.⁸ Na Slovensku je manévrovací prostor vlády omezenější – vláda je při jednání v EU (tj. zejména na úrovni Rady)⁹ vázána názorem Národní rady. Člen vlády, který zastupuje Slovensko v orgánech EU (v Radě), se sice může od názoru Národní rady odchýlit, musí ale přitom respektovat zájmy Slovenska. Jednací řád slovenského parlamentu dále přesněji vymezuje postavení, složení a další otázky výboru pro evropské záležitosti. Slovenská právní úprava by zde mohla být inspirací pro případné změny v českém právním řádu. Pokud vyjdeme ze znění předpisů tvořících český ústavní pořádek,¹⁰ je zřejmé, že moc zákonodárná v politickém systému hraje stěžejní úlohu a tato úloha by měla být zřejmá i v otázkách, kdy se naši zástupci podílí na spolurozhodování o otázkách, ve kterých Česká republika přenesla své pravomoci na EU.

⁸ Připomínáme, že podle § 109a, odstavce 5 zákona o jednacím řádu Sněmovny platí: „Usnesení Sněmovny nebo usnesení výborů, v případech podle odstavce 4, ve věci návrhu aktů a jiných dokumentů Evropské unie jsou zasílána vládě, která je zohlední při formulaci svého stanoviska pro jednání v orgánech Evropských společenství a Evropské unie.“ Jednací řád Senátu potom problematiku, jak se vláda má postavit ke stanovisku Senátu nebo jeho výboru, vůbec neupravuje.

⁹ Rada se skládá z ministrů členských států, pod které spadá příslušná oblast (např. ministrů zemědělství), jež má být v EU řešena.

¹⁰ Poznámka 10 je uvedena na straně 66.

Zdůrazněme přitom, že si neděláme iluze, že zástupci České republiky vzhledem k počtu obyvatel ČR, její ekonomické síle a dalším faktorům (včetně pravidel hlasování v EU) mohou hrát v rámci rozhodování EU nějakou podstatnější úlohu. I přes danou skutečnost ale platí, že pokud budou zástupci České republiky v EU vycházet z názorů, které reprezentují zástupci lidu zvolení ve svobodných a demokratických volbách, jsou tyto názory legitimnější. Pokud by navíc došlo k tomu, že Parlament České republiky se bude věnovat ve svém jednání více návrhům aktů EU, tedy dokumentům, které lze ještě ovlivnit, je možné, že se zvýší zájem občanů, respektive subjektů dotčených příslušným návrhem, o danou diskusi.

5. Závěr

Přestože Česká republika a Slovenská republika mají za sebou existenci společného státu, a tedy i společných právních předpisů, naše analýza ukazuje, že po rozpadu federace zvolily tyto země v otázce transformace práva EU (zejména směrnice) poněkud odlišné přístupy. Slovenské úpravy přitom mohou být pro Českou republiku inspirativní. Zejména se jedná o možnost transformovat směrnice EU formou tzv. aproximačních nařízení. Tato forma dovoluje rychlejší transformaci již účinných směrnic. Platí, že pokud je k transformaci směrnice nutnost přijetí zákona, je svobodná vůle parlamentu výrazně omezena – zákonodárci nemohou přijmout znění, které je v rozporu se směrnicí. Je proto otázkou, zda by se parlament spíše než zákony, u kterých je často jeho hlasování redukováno na možnosti, které mu směrnice umožňují, neměl více zabývat návrhy směrnic, kde může projevit svou svobodnou vůli. Aby tato vůle byla zřetelně artikulována v orgánech EU, je ovšem nutné, aby byly jasně stanoveny vztahy mezi oběma komorami českého parlamentu a vládou, respektive zástupci vlády v orgánech EU (zejména v Radě), včetně otázek, zda jsou názory parlamentu pro zástupce vlády závazné, kdy se zástupci vlády mohou od názoru parlamentu odchýlit apod. Inspirací zde rovněž může být slovenská úprava. Případná nová česká úprava sice samozřejmě bude muset respektovat skutečnost, že v České republice je na rozdíl od Sloven-

¹⁰ Jedná se zejména o následující ustanovení.

Ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů):

- Článek 2, odstavec 1: „Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.“
 - Článek 5: „Politický systém je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů.“
 - Článek 6: „Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin.“
- Listina základních práv a svobod (ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů):
- Článek 4, odstavec 1: „Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.“

ská dvoukomorový parlamentní systém, takže bude muset řešit i otázky nesouladu názorů obou komor parlamentu, přes danou odlišnost však lze ze slovenské úpravy vyjít.

Literatura a prameny

1. Láštic, E. (2001): *Inštitút referenda v ústavnom systéme Slovenskej republiky*. In: Horná, D., Malíková, L. (eds.): *Demokracia a právny štát v kontexte rozvoja politickej vedy*. Bratislava: Slovenské združenie pre politické vedy, s. 80–94
2. Svák, J. a kol. (2012): *Teória a prax legislatívy*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola
3. Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V. (2010): *České právní dějiny*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk

**20 let
samostatného Česka a Slovenska:
porovnání jejich ekonomického vývoje
a pozice v EU**

Záznam přednášek
a diskuse
z vědeckopopularizačního semináře

Dopolední blok

Rozdělení Československa,
ekonomický vývoj samostatného Česka a Slovenska,
postavení Česka a Slovenska v rámci EU,
vývoj finančního sektoru
v České republice a na Slovensku

Moderátor
Jiří Malý
ředitel Institutu evropské integrace,
NEWTON College, a. s.

PROGRAM SEMINÁŘE

DOPOLEDNÍ BLOK

ZAHÁJENÍ SEMINÁŘE	74
<i>PhDr. Jiří Malý, Ph.D.</i> , ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
Srovnání makroekonomického vývoje Česka a Slovenska a jejich postojů k měnové integraci v EU	75
<i>PhDr. Jiří Malý, Ph.D.</i> , ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
Geneze ekonomických podmínek a faktorů rozdělení Československa	92
<i>prof. Ing. Milan Šíkula, DrSc.</i> , ředitel Ekonomického ústavu Slovenské akademie věd	
Proměny finančního sektoru v České republice a na Slovensku	103
<i>Ing. Karel Mráček, CSc.</i> , Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
DISKUSE	120

ZAHÁJENÍ SEMINÁŘE

Jiří Malý

Dobrý den, dámy a pánové. Jmenuji se Jiří Malý, jsem ředitelem Institutu evropské integrace při NEWTON College a budu vás provázet dnešním vědecko-popularizačním seminářem. Tento seminář je součástí dlouhodobého projektu s názvem *Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace*, který byl v letech 2009–2012 spolufinancován z Evropského sociálního fondu a ze státního rozpočtu České republiky. Od září roku 2012 je tento projekt ve fázi tzv. udržitelnosti a je plně financován ze zdrojů NEWTON College. V rámci zmíněného projektu se každého půl roku koná vědeckopopularizační seminář vždy na určité téma související s evropskou integrací.

Téma dnešního semináře zní *20 let samostatného Česka a Slovenska: porovnání jejich ekonomického vývoje a pozice v EU*. Budeme tedy hovořit o tom, jakým způsobem se ekonomicky vyvíjelo za posledních dvacet let samostatné Česko a samostatné Slovensko, jakým způsobem se vyvíjely jejich makroekonomické indikátory, jak se vyvíjel jejich finanční sektor, také si povíme o tom, jaké byly ekonomické důsledky rozdělení Československa a jaké byly ekonomické důsledky vzniku dvou nových samostatných států. Neméně důležitou částí našeho dnešního semináře bude problematika vztahu obou samostatných zemí k Evropské unii, jaké v ní zaujímají postavení a jak se vyvíjel jejich vztah k evropské měnové unii, tedy k eurozóně a k jednotné evropské měně euru. Povíme si také o tom, jakým způsobem tyto dva státy přejímají právo Evropské unie a jakým způsobem nastavují své hospodářské politiky právě s ohledem na to, že jedna z těchto zemí již členem eurozóny je a druhá nikoliv.

Dále bych chtěl na úvod říci, že studentům prezenční formy studia na NEWTON College bude započítána účast na tomto semináři jako hodiny do praxe. Všichni účastníci tohoto semináře dostanou za jeho absolvování certifikát, který obdrží v průběhu května, a zhruba do tří měsíců po skončení semináře také souhrnnou publikaci, v níž bude přepis všech přednášek a všech diskusních příspěvků, které na tomto semináři zazní. Myslím si, že to by na úvod stačilo a že mohu přikročit k přednesení svého příspěvku.

SROVNÁNÍ MAKROEKONOMICKÉHO VÝVOJE ČESKA A SLOVENSKA A JEJICH POSTOJŮ K MĚNOVÉ INTEGRACI V EU

Jiří Malý

Téma mojí přednášky zní *Srovnání makroekonomického vývoje Česka a Slovenska a jejich postojů k měnové integraci v EU*. Když se podíváme na vývoj v České republice a na Slovensku od 1. ledna 1993, kdy tyto dva samostatné státy vznikly, až do současnosti, tak na té nejobecnější úrovni můžeme říci, že při vzniku měly rozdílnou ekonomickou úroveň, že řešily různé ekonomické problémy a panovaly v nich různé představy o nastavení hospodářských politik. To je samozřejmě: když měly tyto státy různé ekonomické problémy, tak jejich hospodářské politiky musely být nastaveny různým způsobem. Tyto dvě země měly také rozdílná očekávání ohledně postavení v evropské a světové ekonomice a také se u nich projevovalo to, že měly poněkud odlišné ambice v rámci evropské integrace, v rámci evropského integračního procesu.

Ovšem od roku 1993 se výchozí podmínky dosti dynamicky změnila, změnila se ekonomická úroveň jak České republiky, tak Slovenska, změnila se nejenom ve vztahu obou států navzájem, ale i ve vztahu k vyspělým státům, tedy i vůči průměru Evropské unie. Poměrně významnými změnami procházel také vývoj dalších makroekonomických ukazatelů České republiky a Slovenska a od roku 1993 se mnohokrát změnilo i nastavení jejich hospodářských politik. Proměnami procházelo také postavení České republiky a Slovenska v globalizované ekonomice i v integrované ekonomice Evropské unie. To znamená, že tyto země pocítily změny svého postavení jak na globálním, světovém trhu, tak na trhu evropském. A v souvislosti s tím, jak už jsem říkal, se také postupně proměňoval vztah těchto dvou států k samotnému evropskému integračnímu procesu. Slovensko například bylo v roce 1993 považováno za outsidera v procesu evropské integrace, počítalo se s tím, že do Evropské unie vstoupí později než Česká republika, ovšem nakonec do Evropské unie vstoupilo souběžně s Českou republikou a na rozdíl od Česka přijalo Slovensko už v roce 2009 jednotnou evropskou měnu euro. Česká republika naproti tomu v roce 1993 byla považována za jakéhosi premianta v přiblížování se k Západu, ovšem postupně ve svém postoji k evropské integraci ochladla, směřovala k většímu euroskepticismu a nakonec dosud jednotnou evropskou měnu nepřijala.

Nejprve se budu věnovat porovnání různých makroekonomických ukazatelů České republiky a Slovenska, jejich vývoji od roku 1993 až do současnosti. Prvním takovým hlavním souhrnným ukazatelem je ekonomická úroveň těchto dvou států, čili hrubý domácí produkt na obyvatele měřený v paritě kupní síly. Srovná-

ní začíná v roce 1995, protože data pocházejí z databáze Eurostatu, což je statistický úřad Evropské unie, a tam srovnatelná data nezačínají v roce 1993, ale až o něco později. V roce 1995 byla Česká republika svou ekonomickou úrovní na 76 % průměru Evropské unie, zatímco Slovensko bylo na 47 % tohoto průměru. V roce 2011, za který máme poslední dostupný údaj, byla Česká republika na 80 % průměru Evropské unie, ale Slovensko již na 73 % tohoto průměru. Vidíme tedy, že v období 1995–2011 Česká republika ve své ekonomické úrovni víceméně stagnovala, nezmenšila příliš tu mezeru vůči průměru Evropské unie. V témže období naopak Slovensko dokázalo zvýšit svou ekonomickou úroveň o více než polovinu a velice výrazně ji přiblížit k České republice. Když se podíváme na čísla v roce 1995, tak Slovensko za Českou republikou zaostávalo o více než třetinu, ale v současné době už za Českou republikou zaostává o necelou desetinu, takže vidíme, že přiblížení se k České republice bylo velmi výrazné.

Proč se tak stalo, proč se ekonomické úrovně vyvíjely tak rozdílně? O tom vypovídá další souhrnný ukazatel, který sleduje ekonomický růst. Hlavním důvodem byla rozdílná tempa ekonomického růstu České republiky a Slovenska. Ekonomickým růstem myslíme růst reálného hrubého domácího produktu. Když se podíváme na dostupná data, tak můžeme sledovat velmi dlouhou časovou řadu od roku 1994 do roku 2012. Průměrné roční tempo růstu reálného hrubého domácího produktu v tomto období bylo v České republice 2,8 %, ovšem na Slovensku to bylo 4,5 %. Ještě zajímavější výsledek potom dostaneme, když se podíváme na období současné krize, ať už to byla globální finanční krize od roku 2008 nebo krize eurozóny od roku 2010. Když si tedy vezmeme krizové období, to znamená období 2008–2012, když sečteme nárůsty a poklesy reálného hrubého domácího produktu v těchto letech, tak vidíme, že kumulativně, tj. souhrnně, vzrostla česká ekonomika pouze o 1,5 %, zatímco slovenská ekonomika vzrostla o 10,6 %. To znamená, že slovenská ekonomika vzrostla od roku 2008 do roku 2012 sedmkrát více než ekonomika česká, a to navzdory skutečnosti, že Slovensko je členem krizí zmítané eurozóny, v níž probíhá a rozšiřuje se dluhová krize mezi některými jejími členskými státy, a Slovensko musí těmto krizí postiženým státům poskytovat pomoc. Naopak Česká republika má svou národní měnu a plovoucí měnový kurz, což by jí mělo – alespoň z hlediska ekonomické teorie – usnadňovat ekonomické přizpůsobování se v období krizí. Přesto česká ekonomika nakonec roste v období krize pomaleji než ekonomika slovenská.

Poslední dostupná data jsou z roku 2012, podívejme se tedy na ně. Reálný hrubý domácí produkt Slovenska vzrostl v loňském roce o 2 %. Není to příliš vysoké číslo, ale v mezinárodním srovnání je to velmi slušný výsledek. V rámci Evropské unie bylo Slovensko čtvrtou nejrychleji rostoucí ekonomikou po Lotyšsku, Estonsku a Litvě. Naopak růst reálného hrubého domácího produktu České republiky byl v roce 2012 negativní, reálný hrubý domácí produkt České republiky poklesl. Vyjádřeno číslem, dosáhla Česká republika růstu reálného hrubého domácího produktu -1,3 %. Svým ekonomickým výkonem, svým negativním eko-

nomickým růstem, byla Česká republika pod průměrem Evropské unie i eurozóny, umístila se na dvacátém místě mezi dvaceti sedmi zeměmi Evropské unie. Horší výsledky v oblasti ekonomického růstu než Česká republika dosahují pouze předlužené země EU jako Řecko, Portugalsko a Kypr, které čerpají mezinárodní finanční pomoc na odvrácení státního bankrotu; dále horších výsledků než Česká republika dosáhlo Španělsko, které čerpá mezinárodní finanční pomoc na podporu svého finančního sektoru; horší vývoj reálného hrubého domácího produktu než Česká republika měly rovněž Itálie, Slovensko a Maďarsko, což jsou státy, které čelí rostoucím ekonomickým problémům. Takže vidíme, že jsme opravdu až na chvostu ekonomik Evropské unie a že hůře než v České republice se ekonomický růst vyvíjí pouze v těch státech, které mají závažné ekonomické problémy.

Dalším ukazatelem, na který se podíváme, je relativní cenová hladina; to znamená, že uvidíme, jaký je rozdíl mezi cenovou hladinou v České republice a cenovou hladinou na Slovensku, vztáhneme-li oba tyto údaje k průměru Evropské unie. Při tomto porovnání vidíme, že čísla se vyvíjela obdobně, že zde k žádnému zásadně odlišnému vývoji nedošlo. V roce 1995 jak Česká republika, tak Slovensko měly své cenové hladiny někde zhruba na 40 % průměru Evropské unie, v roce 2011 to bylo kolem 70 % průměru Evropské unie, takže tady žádný velký rozdíl není, tady byl vývoj v obou zemích obdobný (viz obr. 1).

Pokud sledujeme míru inflace za období samostatnosti těchto dvou států, tak se nám zřetelně rysují dvě období. První období probíhá od roku 1997 do roku 2004, to znamená do vstupu těchto zemí do Evropské unie. V tomto období měly obě země inflaci vyšší, než byla ve stejném období v Evropské unii. Inflace v České republice dosahovala v průměru ročně 4 %, na Slovensku 7,7 %. Když tedy srovnáme průměrné roční míry inflace obou těchto zemí v letech 1997 až 2004, tak vidíme, že na Slovensku byla inflace téměř dvojnásobně vyšší než v České republice. Nyní se podívejme na období, kdy už byly tyto země členy Evropské unie, to je období 2005 až 2012. Když srovnáme průměrnou roční míru inflace v těchto státech, tak vidíme, že obě země vykazovaly podobné hodnoty. Česká republika měla inflaci 2,6 % a Slovensko 2,8 % (viz obr. 1).

Další ukazatel, který musíme zmínit, je míra nezaměstnanosti. Tímto ukazatelem se musíme zabývat, protože vypovídá mnohé o tom, jak se efekty ekonomického růstu nakonec distribuují mezi obyvatelstvo, zda a jak je ekonomický růst pro obyvatelstvo přínosný. Srovnatelná data o míře nezaměstnanosti máme k dispozici za období 1998 až 2012. Když se na ně podíváme, tak můžeme vidět, že průměrná míra nezaměstnanosti v České republice byla v tomto období 7,2 %, ale na Slovensku to bylo 15,2 %. Můžeme tedy udělat oprávněný závěr, že navzdory tomu, že Slovensko v tomto období vykazovalo rychlejší ekonomický růst než Česká republika, mělo více než dvojnásobnou nezaměstnanost oproti České republice, takže obyvatelům Slovenska se z tohoto hlediska nežilo lépe než obyvatelům v Česku.

Obr. 1 Vývoj cen v České republice a na Slovensku

Relativní cenová hladina		
Podobné úrovně v ČR i SR		
Stav v roce 1995	Česká republika:	38,1 % průměru EU
	Slovensko:	40,1 % průměru EU
Stav v roce 2011	Česká republika:	73,6 % průměru EU
	Slovensko:	69,1 % průměru EU
Míra inflace		
Průměrná roční míra inflace v letech 1997–2004	Česká republika:	4,0 %
	Slovensko:	7,7 %
	v SR téměř dvojnásobná hodnota v porovnání s ČR	
Průměrná roční míra inflace v letech 2005–2012	Česká republika:	2,6 %
	Slovensko:	2,8 %
	v SR podobná hodnota jako v ČR	

Můžeme se také podívat na poslední dva roky 2011–2012, protože nás zajímá, jaký je aktuální vývoj. V České republice se pohybovala v tomto období míra nezaměstnanosti v intervalu 6,7 až 7 %. V mezinárodním srovnání to znamená, že Česko mělo šestou nejnižší míru nezaměstnanosti ze zemí Evropské unie. Nižší než Česká republika měly míru nezaměstnanosti pouze Rakousko, Nizozemsko, Lucembursko, Německo a Malta, tedy pouze pět těchto států. Naopak na Slovensku v období 2011–2012, tedy v posledních dvou letech, byla míra nezaměstnanosti 13,6 až 14 %. V mezinárodním srovnání to znamená, že to byla šestá nejvyšší míra nezaměstnanosti ze zemí Evropské unie; vyšší míru nezaměstnanosti než Slovensko vykazovaly jednak země, které čerpají mezinárodní finanční pomoc k odvrácení státního bankrotu (Řecko, Irsko a Portugalsko), jednak země, která čerpá mezinárodní finanční pomoc na podporu svého finančního sektoru (Španělsko), a konečně země, která finanční pomoc v současné době nečerpá, ale čerpala ji v letech 2008–2009, a to je Lotyšsko. Takže vidíme, že vyšší tempo ekonomického růstu na Slovensku ještě automaticky neznamená lepší výsledky na trhu práce a nižší míru nezaměstnanosti, naopak Slovensko vykazovalo míru nezaměstnanosti více než dvojnásobnou oproti České republice.

Další ukazatele, kterými se zde budu zabývat, jsou fiskální: bude to veřejný dluh a saldo veřejných rozpočtů; tyto ukazatele nás informují o tom, jak se vyvíjí veřejné finance obou států. Tyto ukazatele jsou dnes velmi pečlivě sledovány vzhledem k probíhající dluhové krizi v eurozóně. Veřejný dluh znamená souhrnný, nasčítaný dluh veřejných institucí, respektive vlády. Pokud jde o veřejný dluh v České republice a na Slovensku, tak v roce 1995 – to je rok, za který máme první srovnatelné údaje pro obě země – byl v České republice 14 % HDP a na Slovensku 22,1 % HDP. V roce 2011 – to je rok, za který máme poslední srovnatelná data – vykazovala Česká republika veřejný dluh 40,8 % HDP a Slovensko 43,3 % HDP. Takže vidíte, že v České republice se za období od roku 1995 do roku 2011 veřejný dluh téměř ztrojnásobil, na Slovensku se téměř zdvojnásobil. Ovšem přestože veřejný dluh obou zemí takto významně narostl, stále tyto země zůstávají relativně málo zadluženy v mezinárodním srovnání, protože v porovnání s průměrem Evropské unie a eurozóny je jejich veřejný dluh zhruba poloviční. Česká republika má ze zemí Evropské unie sedmý nejnižší veřejný dluh, Slovensko má ze zemí eurozóny třetí nejnižší veřejný dluh, a sice po Estonsku a Lucembursku. I přes razantní zvýšení veřejného dluhu České republiky a Slovenska v letech 1995–2011 zůstává stále jejich veřejný dluh pod hranicí maastrichtského konvergenčního kritéria 60 % HDP, a tedy, jak už jsem říkal, v mezinárodním srovnání patří obě země stále k zemím s nižším veřejným dluhem.

Podívejme se nyní na druhý fiskální ukazatel, kterým je saldo veřejných rozpočtů. To jsou roční výsledky v oblasti veřejných financí. V letech 1995 až 2011 – což je období, za které máme srovnatelná data – obě země, tedy Česká republika i Slovensko, měly po celou dobu deficit veřejných rozpočtů. V tomto období nikdy neměly přebytek, vždy měly deficit veřejných rozpočtů a obě země se většinou pohybovaly nad hranicí maastrichtského konvergenčního kritéria, tedy měly deficit nad třemi procenty hrubého domácího produktu. Obě země měly po většinu sledovaného období deficit veřejných rozpočtů vyšší než 3 % hrubého domácího produktu. Česká republika měla rozpočtový schodek nižší než 3 % hrubého domácího produktu pouze v období čtyř let, a to 2004, 2006, 2007 a 2008, Slovensko potom v období pěti let, a sice 2003, 2004, 2005, 2007 a 2008. Když se podíváme na časovou řadu od roku 1995 do roku 2011 a zároveň vezmeme v úvahu, že obě země vstoupily do Evropské unie v roce 2004, musíme říci, že vstup jak České republiky, tak Slovenska do Evropské unie znamenal pro obě země větší rozpočtovou disciplínu. Přece jen obě země musely napsat své konvergenční programy, musely je dodržovat a bruselské instituce na jejich dodržování dohlížely. Můžeme konstatovat, že v počátečním období, tj. ještě než vypukla krize, vstup do Evropské unie vedl k větší rozpočtové kázní a k poklesu schodků veřejných rozpočtů v České republice i na Slovensku.

Ovšem potom následovala globální finanční krize a krize eurozóny. Znamenalo to, že vývoj od roku 2009 až do současnosti přinesl opět významné zhoršení salda veřejných rozpočtů obou zemí. V České republice v roce 2009 deficit veřej-

ných rozpočtů narostl na 5,8 % HDP, v roce 2010 poklesl na 4,8 % HDP a v roce 2011, za který máme poslední srovnatelná data, pořád zůstával nad 3 % HDP, konkrétně na úrovni 3,3 % hrubého domácího produktu. Přestože se ale takto významně zvýšily schodky veřejných rozpočtů České republiky, zůstávaly nižší, než byl v té době průměr Evropské unie i eurozóny, protože mnoho zemí v Evropské unii, respektive v eurozóně čelilo ještě mnohem horšímu, mnohem výraznějším nárůstu deficitů veřejných rozpočtů. Pokud jde o Slovensko, tak vidíme, že v období krize se tam veřejné rozpočty vyvíjely hůře než v České republice. Slovenské veřejné rozpočty vykázaly v roce 2009 schodek 8 % HDP, v roce 2010 se tento schodek téměř nezměnil, byl 7,7 % HDP, a v roce 2011 byl 4,9 % HDP; oproti průměru Evropské unie i eurozóny Slovensko v tomto období vykazovalo vyšší deficity veřejných rozpočtů.

Zajímavý vývoj prodělaly měnové kurzy obou zemí. To je další makroekonomický ukazatel (viz obr. 2). Vzhledem ke vstupu Slovenska do eurozóny budeme sledovat pro obě země různá období, protože nás budou zajímat národní měny, to znamená v České republice česká koruna a na Slovensku dříve platná slovenská koruna. V České republice se kurz české koruny k euru od roku 1999, kdy bylo euro zavedeno, až do současnosti, tj. do roku 2012, vyvíjel vcelku příznivě, převažoval trend zhodnocování, posilování kurzu české koruny k euru. Průměrný roční měnový kurz v roce 1999 byl téměř 37 Kč za euro, v roce 2012 byl lehce přes 25 Kč za euro; měnový kurz se od roku 1999 až do současnosti zhodnotil o více než 30 procent. Pokud jde o kratší období globální finanční krize a krize eurozóny, to znamená od roku 2008 do roku 2012, tak tady je zajímavé, že měnový kurz české koruny k euru zůstával relativně stabilní a na poměrně silné úrovni, pohyboval se v intervalu od zhruba 24,50 Kč za euro do přibližně 26,50 Kč za euro. Vidíme tedy, že globální finanční krize ani krize eurozóny s kurzem české koruny příliš nezahýbala. Bylo tam pouze jedno krátké období na počátku roku 2009, které trvalo pouze několik týdnů, kdy kurz české koruny k euru vystoupal přes 29 Kč za euro, ale v ročním průměru se to příliš neprojevalo.

Pokud jde o kurz slovenské koruny k euru před vstupem Slovenska do eurozóny, tak tam byl patrný poněkud odlišný vývoj. Až do vstupu Slovenska do Evropské unie převažoval trend znehodnocování slovenské koruny k euru, ale po vstupu Slovenska do Evropské unie a zejména od vstupu do tzv. mechanismu směnných kurzů naopak slovenská koruna k euru velmi významně posilovala. Vstup do mechanismu směnných kurzů, který má zkratku ERM II, je jednou z podmínek vstupu země do eurozóny. Pokud chcete vstoupit do eurozóny, musíte alespoň dva roky udržet svou měnu v mechanismu směnných kurzů ERM II a musíte ji tam udržet se stabilním kurzem, nebo případně s revalvovaným kurzem, ale její kurz nesmí devalvovat, to byste podmínku členství v ERM II nesplnili. V mechanismu směnných kurzů má měna vždy stanoven svůj střední kurz neboli centrální paritu k euru a také flukтуаční pásmo, to znamená, že je stanoveno nějaké maximální povolené rozpětí, ve kterém se měna vůči euru může pohy-
bovat. V případě slovenské koruny bylo flukтуаční pásmo nastaveno na $\pm 15\%$. Slovenská koruna vstoupila do mechanismu směnných kurzů 28. listopadu 2005 a její centrální parita – to je ten střední kurz k euru – byla nastavena na hodnotě zhruba 38,50 slovenských korun za euro. Tato centrální parita platila až do 18. března 2007. 19. března 2007 byla centrální parita změněna, byla revalvována na zhruba 35,50 slovenských korun za euro. Tato nová centrální parita platila o něco více než rok do 28. května 2008. 29. května 2008 byla centrální parita opět revalvována, a sice na hodnotu 30,126 slovenských korun za euro. Tato centrální parita platila až do konce roku 2008, kdy slovenská koruna přestala na Slovensku existovat

Obr. 2 Měnové kurzy

Kurz české koruny k euru (CZK/EUR)
<ul style="list-style-type: none"> • v letech 1999–2012 převažoval trend zhodnocování české koruny k euru • průměrný roční směnný kurz <ul style="list-style-type: none"> • v roce 1999: 36,882 CZK/EUR • v roce 2012: 25,143 CZK/EUR <ul style="list-style-type: none"> • zhodnocení kurzu o více než 30 % v porovnání s rokem 1999 • v letech 2008–2012 (globální finanční krize a krize eurozóny) <ul style="list-style-type: none"> • v intervalu 24,586 CZK/EUR až 26,445 CZK/EUR • relativní stabilita kurzu CZK/EUR na silné úrovni
Kurz slovenské koruny k euru (SKK/EUR) před vstupem SR do eurozóny
<ul style="list-style-type: none"> • 28. 11. 2005–31. 12. 2008 – slovenská koruna součástí mechanismu směnných kurzů ERM II (jedna z podmínek vstupu země do eurozóny) • v ERM II stanovena centrální parita (střední kurz) SKK/EUR a flukтуаční pásmo (maximální povolené rozpětí pohybu kurzu SKK/EUR) $\pm 15\%$ • dvojí revalvace centrální parity SKK/EUR v ERM II, celkově přes 20 % <ul style="list-style-type: none"> • 28. 11. 2005–18. 3. 2007 – centrální parita 38,4550 SKK/EUR • 19. 3. 2007–28. 5. 2008 – centrální parita 35,4424 SKK/EUR • 29. 5. 2008–31. 12. 2008 – centrální parita 30,1260 SKK/EUR • v kurzu 30,1260 SKK/EUR bylo 1. 1. 2009 na Slovensku zavedeno euro

jako oficiální měna; 1. ledna 2009 Slovensko v uvedeném kurzu 30,126 slovenských korun za euro také euro zavedlo jako svou měnu. Chtěl bych říci, že za celé období, kdy slovenská koruna byla v mechanismu směnných kurzů, centrální parita slovenské koruny k euru revalvovala o více než 20 %, což je úctyhodná hodnota vzhledem k tomu, že k tomu došlo během dvou a půl roku.

Dalším ukazatelem, který tady zmíním, je ukazatel, jenž se týká vnějších vztahů ekonomiky, a sice saldo běžného účtu platební bilance. Když se podíváme na období, za které máme dostupná data, to znamená období 2005–2011, tak vidíme, že obě dvě země se vyvíjely shodně v tom, že měly deficit běžného účtu platební bilance. Ani Česko, ani Slovensko v tomto období nevykazovalo přebytek. Česká republika měla deficit běžného účtu platební bilance většinou v rozmezí 2–4 % HDP a vykazovala horší saldo než průměr Evropské unie a eurozóny. Na Slovensku byl vývoj trochu složitější; na počátku sledovaného období byl deficit běžného účtu kolem 8 % HDP, čili byl značně vysoký, ovšem ke konci tohoto období klesl do intervalu 2–4 % HDP, čili v současnosti má Slovensko deficit běžného účtu platební bilance přibližně stejný jako Česká republika. Také Slovensko mělo saldo běžného účtu platební bilance horší než průměr Evropské unie a eurozóny.

Velice zajímavé z hlediska dosahované životní úrovně jsou další ukazatele, jako jsou náklady práce (včetně zdravotního a sociálního pojištění placeného zaměstnavatelem) nebo minimální mzda. Tyto ukazatele budeme sledovat v mezinárodním srovnání. Nejprve jsem vybral ukazatel průměrné náklady práce. To jsou náklady na mzdy a platy včetně zdravotního a sociálního pojištění placeného zaměstnavatelem. Náklady práce jsou uváděny v eurech na hodinu (viz obr. 3). Vidíme, že v roce 2011 v České republice byly průměrné hodinové náklady práce 10,5 eura, na Slovensku to bylo 8,4 eura. Ovšem v nejvyspělejších zemích Evropské unie nebo eurozóny jsou průměrné náklady práce třikrát až čtyřikrát vyšší než v České republice a na Slovensku. V Německu je to 30 eur na hodinu, v Nizozemsku 31 eur na hodinu, v Lucembursku téměř 34 eur na hodinu, ve Francii přes 34 eur na hodinu, v Dánsku, ve Švédsku a v Belgii zhruba 39 eur na hodinu. Ještě bych tady zmínil průměr Evropské unie a eurozóny. V Evropské unii jsou průměrné náklady práce 23 eur na hodinu a v průměru eurozóny je to téměř 28 eur na hodinu. I když v České republice a na Slovensku od roku 1993 za dvacet let jejich samostatnosti narostly náklady na pracovní sílu, zdražila se česká i slovenská pracovní síla, tak stále v mezinárodním srovnání patří tyto dvě země k zemím s relativně levnou pracovní silou.

Druhým ukazatelem, který vypovídá o dosahované životní úrovni, je výše minimální mzdy v té které zemi. Zajímavé je podívat se na to, jaké jsou minimální mzdy v mezinárodním srovnání. Jsou uváděny v eurech měsíčně a jsou v hrubé výši, to znamená před zdaněním. Předložím vám údaje z letošního roku 2013. V České republice je minimální mzda po přepočtu 312 eur měsíčně, jinak je to 8000 českých korun. Na Slovensku, a to je zajímavé, mají vyšší minimální

Obr. 3 Průměrné náklady práce (včetně zdravotního a sociálního pojištění placeného zaměstnavatelem)

Stav v roce 2011	
• Česká republika:	10,5 EUR na hodinu
• Slovensko:	8,4 EUR na hodinu
• Německo:	30,1 EUR na hodinu
• Nizozemsko:	31,1 EUR na hodinu
• Lucembursko:	33,7 EUR na hodinu
• Francie:	34,2 EUR na hodinu
• Dánsko:	38,6 EUR na hodinu
• Švédsko:	39,1 EUR na hodinu
• Belgie:	39,3 EUR na hodinu
• průměr EU:	23,1 EUR na hodinu
• průměr eurozóny:	27,6 EUR na hodinu

Přes nárůst ceny práce od roku 1993 do současnosti patří Česká republika i Slovensko stále k zemím s relativně levnou pracovní silou

mzdu než v České republice, je to 338 eur měsíčně. Pak máme data ze tří zemí, které jsou postiženy dluhovou krizí a které čerpají mezinárodní finanční pomoc. Tyto země postižené krizí a čerpající mezinárodní finanční pomoc mají zhruba dvojnásobnou minimální mzdu než Česká republika a Slovensko. V Portugalsku je to 566 eur měsíčně, v Řecku 684 eur měsíčně, ve Španělsku 753 eur měsíčně. Pak máme data z Irsku, to je země, která také čerpá mezinárodní finanční pomoc k odvrácení státního bankrotu; v Irsku je minimální mzda 1462 eur měsíčně. Vidíme, že je tam minimální mzda téměř pětkrát vyšší než v České republice a na Slovensku. Přitom Slovensko poskytuje Irsku mezinárodní finanční pomoc, je jedním z poskytovatelů, a Česká republika také. Český příspěvek je sice nízký, je to malá částka, ale přesto je pravda, že Česká republika poskytuje Irsku mezinárodní finanční pomoc bez ohledu na to, jaká je mzdová úroveň u nás a jaká je v Irsku. To stojí za zamyšlení. Francie má minimální mzdu 1430 eur měsíčně, Nizozemsko 1469 eur měsíčně, Belgie 1502 eur měsíčně a Lucembursko dokonce 1874 eur měsíčně. Minimální mzdy jsou pro nekvalifikované pracovní síly a my vidíme, že někde si tyto nekvalifikované pracovní síly vydělávají stejně jako u nás například vědečtí pracovníci. Ještě bych tady zdůraznil, že na Slovensku je od roku 2012 minimální mzda vyšší než v České republice, a to navzdory tomu, že Slovensko má přece jen stále o něco nižší

ekonomickou úroveň než Česká republika (nižší HDP na obyvatele v paritě kupní síly).

Viděli jsme, že ekonomické indikátory České republiky a Slovenska se v některých případech vyvíjely podobně. Byla to například relativní cenová hladina nebo saldo běžného účtu platební bilance. Tyto indikátory vykazovaly určité podobnosti. Pak zde byly jiné indikátory a ty vykazovaly značné rozdíly ve vývoji v Česku a na Slovensku: například ekonomická úroveň, ekonomický růst, míra nezaměstnanosti. Zajímavé je, že i když ekonomické podmínky obou států byly do značné míry odlišné a rozličné byly také politické podmínky v České republice a na Slovensku, tak obě země si jako hlavní ekonomický a politický cíl v roce 1993, kdy se rozpadlo Československo a kdy tyto státy začaly vystupovat jako samostatné subjekty, stanovily vstup do Evropské unie. A přesto, že v těchto zemích existovaly odlišné ekonomické a politické podmínky, tak nakonec načasování jejich postupu k integraci do Evropské unie bylo velmi podobné a někdy až totožné.

Když se podíváme na hlavní kroky směrem k evropské integraci České republiky a Slovenska, tak můžeme říci, že prvním takovým důležitým krokem byl podpis Evropské dohody o přidružení k Evropské unii. Než se stanete právoplatným členem EU, vždy projdete určitým předstupněm, země se stane nejprve tzv. přidruženou zemí Evropské unie. Česko i Slovensko Evropskou dohodu o přidružení k Evropské unii podepsaly ve stejný den, 4. října 1993, a v obou zemích tato Evropská dohoda o přidružení k Evropské unii vstoupila v platnost rovněž ve stejný den, a sice 1. února 1995. Dále si všimněte, že ačkoliv v 90. letech Česká republika slovně více a hlasitěji deklarovala svou snahu vstoupit do Evropské unie, zatímco Slovensko v roce 1995 nebo 1996 bylo v určité mezinárodní izolaci, tak přesto Slovensko o sedm měsíců dříve než Česká republika podalo přihlášku k členství v Evropské unii. Slovensko podalo tuto přihlášku už 27. června 1995, Česká republika až 17. ledna 1996.

Ovšem podání přihlášky ještě nic neznamená, důležité je zahájení jednání o vstupu do Evropské unie a při něm bylo načasování už obrácené, tam se už určitá předchozí mezinárodní izolace Slovenska projevila. Česká republika získala jakýsi náskok, zahájila své rozhovory o vstupu do Evropské unie 31. března 1998, Slovensko až téměř o dva roky později, 15. února 2000. Česká republika byla součástí tzv. lucemburské skupiny šesti zemí kandidujících na vstup do Evropské unie. Kromě České republiky bylo v této skupině Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Estonsko a Kypr. Slovensko bylo součástí tzv. helsinské skupiny kandidátů členství v Evropské unii; kromě Slovenska byla v této skupině ještě Litva, Lotyšsko, Malta a také Rumunsko a Bulharsko. Nakonec s deseti zeměmi – to znamená se všemi šesti zeměmi lucemburské skupiny, které začaly vyjednávat v roce 1998, a se čtyřmi zeměmi helsinské skupiny (kromě Rumunska a Bulharska, s nimiž trvala jednání déle) – byla jednání o přistoupení k Evropské unii ukončena ke konci roku 2002. Vidíme tedy, že Slovensko svůj počáteční handicap, své počáteční

zpoždění nakonec dohnalo a uzavřelo rozhovory o vstupu do EU ke stejnému dni jako Česká republika. A ve stejný den, 16. dubna 2003, obě země podepsaly Smlouvu o přistoupení k Evropské unii.

Následně v obou zemích byla tato Smlouva o přistoupení k Evropské unii schválena referendem. Jako první proběhlo referendum na Slovensku. To bylo ve dnech 16. a 17. května 2003. Pro vstup do Evropské unie, respektive pro schválení Smlouvy o přistoupení k Evropské unii se na Slovensku vyslovilo více než 92 % hlasujících a účast v referendu byla přes 52 %. V České republice se referendum konalo o měsíc později, konkrétně 13. a 14. června 2003. Pro schválení Smlouvy o přistoupení k Evropské unii se vyslovilo více než 77 % hlasujících a účast v referendu byla přes 55 %. Vidíte tedy, že výsledky v obou zemích byly silně pro vstup do Evropské unie. Dne 1. května 2004 obě země do Evropské unie vstoupily. Ovšem tím už nám podobnosti končí, protože následně vstup do eurozóny už realizovala pouze Slovenská republika 1. ledna 2009, Česká republika nikoliv.

Chtěl bych zde rozvinout problematiku přijetí eura z obecnějšího hlediska. Přijetí eura je závazek České republiky i Slovenska vyplývající z jejich členství v Evropské unii. Ve Smlouvě o přistoupení k EU se Česká republika i Slovensko zavázaly přijmout euro, jakmile splní všechny příslušné podmínky. Mezi tyto podmínky patří zejména konvergenční kritéria, což jsou ekonomická kritéria, která musí země splnit, aby mohla vstoupit do eurozóny. Chtěl bych tady podotknout, že pokud země splní konvergenční kritéria a sladí legislativu týkající se eurozóny, tak má povinnost zavést jednotnou evropskou měnu; nejde tedy o pouhou možnost. Takhle je to ve Smlouvě o přistoupení k EU definováno a takhle to definují i zakládající smlouvy Evropské unie. Ovšem přistupující země má vždycky únikovou variantu, totiž to, že nemusí některou podmínku splnit, a tak může svůj vstup do eurozóny oddalovat.

Pokud jde o termíny zavedení eura, tak obě země, Česká republika i Slovensko, si při svém vstupu do Evropské unie stanovily cílové termíny, cílová data, kdy euro zavedou. Slovensko si jako cíl zvolilo rok 2009 a tento cíl také dodrželo, takže, jak už jsme říkali, 1. ledna 2009 Slovensko do eurozóny vstoupilo. Česká republika původně svůj vstup do eurozóny načasovala na období 2009–2010, ovšem protože tady neexistovala tzv. politická vůle zavést jednotnou evropskou měnu, tak termín vstupu do eurozóny odložila na období 2012–2013. Do toho ovšem přišla globální finanční krize a v České republice se zhoršily fiskální podmínky, takže neplnila většinu konvergenčních kritérií. Nakonec Česká republika cílové datum vstupu do eurozóny zrušila a žádné nové nestanovila. Můžeme tedy konstatovat, že přístupy České republiky a Slovenska jak k měnové integraci, tak k dalšímu prohlubování evropské integrace se rozrůznily. Slovensko je už pátým rokem členem měnové unie, kdežto Česká republika nemá v současné době stanoven žádný termín vstupu do eurozóny a nevyvíjí ani žádné aktivní kroky k zavedení eura. Když vezmeme v úvahu, jak v roce 1993 vypadala situace obou

států, jaký byl náhled na Českou republiku a na Slovensko a jak to nakonec dopadlo o mnoho let později, tak můžeme říci, že Slovensko svým vstupem do eurozóny Českou republiku v integračním úsilí předběhlo. Je zde však důležité „ale“. Zhruba rok po vstupu Slovenska do měnové unie propukla krize eurozóny a tato krize trvá dodnes, takže Slovensko jednotnou evropskou měnu zavedlo v poměrně nešťastném období. Na druhé straně dosud Slovensko z jednotné evropské měny profituje. Nemůžeme říci, že kvůli krizi eurozóny by Slovensko mělo nějaké ztráty z přijetí eura. V tuto chvíli určitě ne. Ale přesto musíme říci, že zavedení eura na Slovensku se kvůli krizi eurozóny přece jen dnes jeví více problémově než v roce 2009. Ukážeme si proč.

Krize eurozóny začala jako dluhová krize v Řecku na přelomu let 2009–2010. Ovšem tato krize postupně změnila svůj charakter, už to nebyla pouze dluhová krize, ale ke krizi dluhové se přidala krize bankovní, ekonomická a sociální a později se projevila i jako krize politická, neboť kvůli krizi začaly padat vlády v nejpostiženějších zemích apod. Nakonec se z toho začala vyvíjet i širší celospolečenská krize, například i v důsledku neustále vzrůstající míry nezaměstnanosti. Kromě toho, že se měnil charakter krize, tak se měnil i její rozsah; krize se rozšiřovala na další státy eurozóny, zachvacovala další a další země. Po Řecku bylo krizí zasaženo Irsko, zhruba o půl roku později Portugalsko, v loňském roce se vyhrótily problémy ve Španělsku a v letošním roce problémy na Kypru. Dalšími v současné době nejvíce ohroženými zeměmi eurozóny jsou Slovensko a Itálie. Ale i ve státech, které nečelí hrozbě dluhové, bankovní nebo ekonomické krize přímo, se krize eurozóny negativně odráží alespoň nějakým nepřímým způsobem. To znamená, že v současnosti je tady několik zemí, které jsou nejpostiženější, které čerpají mezinárodní finanční pomoc – to je Řecko, Irsko, Portugalsko, Španělsko a Kypr –, pak jsou zde další dva státy velmi ohrožené akutním propuknutím krize – to je Slovensko a Itálie – a pak je zde zbytek eurozóny, který, řekněme, v porovnání s těmito zeměmi ještě relativně prosperuje, ale i v něm se odrazy krize projevují.

Krize odhalila kromě značných ekonomických nerovnováh mezi členskými státy eurozóny – tím mám na mysli rozdíl v ekonomickém vývoji států a to, že jednotná měnová politika není pro všechny země eurozóny stejně vhodná – také dlouhodobě neudržitelný stav dosavadního institucionálního rámce měnové unie. Není udržitelný takový stav institucionálního uspořádání měnové unie, kdy existuje jednotná měna, která není doplněna jednotnou politikou ve fiskální oblasti, kdy neexistuje jednotná politická instituce pro fiskální oblast. V současné době existuje snaha tuto neblahou situaci řešit, ale snahy o řešení jsou doposud spíše polovičaté, protože neexistuje politická vůle všech členských zemí eurozóny integrovat eurozónu také v oblasti fiskální politiky. Každá země eurozóny si přeje ponechat své fiskální politice samostatnost. Aby se měnová unie doplnila nějakou fiskální unií, je v tuto chvíli nerealizovatelné, je to buď hudba vzdálené budoucnosti, nebo je to možná neuskutečnitelná vize. To teprve uvidíme. Původní dluhová

krize v Řecku se tedy nakonec proměnila v komplexní institucionální krizi eurozóny. Proto pořád zasedají různé krizové summity, pořád se přijímají nová a nová opatření, která by měla krizi eurozóny řešit, ale přijatá opatření krizi nakonec vždy pouze utlumí, ale nikoliv vyřeší. Krize se vždy znovu objeví v nějakém novém státě, eventuálně v nějaké pozměněné podobě.

Jak už jsem říkal, krize má vliv i na ty státy eurozóny, které jí nejsou přímo zasaženy. A ne dosti na tom, krize má vliv i na země mimo měnovou unii. Typickým příkladem takové země je Česká republika. Česká republika je prostřednictvím zahraničního obchodu a zahraničních investic velice silně propojena s eurozónou. Vývoz a dovoz tvoří přibližně 70 % hrubého domácího produktu České republiky a zhruba 60 % vývozu a dovozu realizujeme s eurozónou. Podobně stav přímých zahraničních investic představuje více než 50 % hrubého domácího produktu České republiky a přibližně tři čtvrtiny přímých zahraničních investic pochází ze zemí eurozóny. To znamená, že Česká republika je nejrůznějšími způsoby velice silně s eurozónou provázána. O tom svědčí také makroekonomické ukazatele. Už jsme si na nich ukázali, že v době krize eurozóny – to znamená od roku 2010, kdy probíhá – je vývoj reálného hrubého domácího produktu v České republice horší než na Slovensku, které je přitom členem eurozóny. Takže určitě i na Českou republiku krize v evropské měnové unii negativně doléhá; odráží se to například v souhrnném ukazateli vývoje reálného hrubého domácího produktu.

Už jsem říkal, že pěti zemím eurozóny je poskytována mezinárodní finanční pomoc. Je to jednak k odvrácení státního bankrotu – to je v Řecku, Irsku, Portugalsku a na Kypru –, jednak na podporu finančního sektoru země – tak je tomu v případě Španělska. Pomoc těmto pěti zemím poskytují různé země různou měrou. Nejvíce se na této pomoci podílejí země eurozóny. Ze zemí eurozóny směruje největší díl pomoci pro těchto pět států. Menší díl pomoci poskytuje Mezinárodní měnový fond a nejmenší díl pomoci dávají země Evropské unie, které nejsou členy eurozóny. Do této skupiny poskytovatelů nejmenšího dílu pomoci patří i Česká republika. Uvedená pomoc má formu zvýhodněných úvěrů problémovým zemím eurozóny. Úvěry jsou zvýhodněny tím, že mají nižší úrokovou sazbu a delší dobu splatnosti, než měly původní státní dluhopisy zemí, které jsou předlužené. Zároveň pokud země dostane finanční pomoc, musí realizovat velmi tvrdý program rozpočtových úspor a fiskální konsolidace, na který dohlíží výbor jejích věřitelů. To znamená, že na konsolidační program dohlíží ty země, které poskytl půjčky, a Mezinárodní měnový fond.

Tyto záchranné úvěry mají tu vlastnost, že nejsou poskytovány problémovým zemím eurozóny přímo, ale prostřednictvím tzv. záchranných mechanismů. Ty jsou vytvořeny tři. O těch si povíme něco podrobnějšího později. Z těchto tří záchranných mechanismů se poskytuje finanční pomoc problémovým zemím eurozóny a za financování těchto záchranných mechanismů přebírají záruky státy eurozóny nebo Evropské unie. Průběh pomoci je takový, že záchranný mechanis-

mus si půjčí peníze na finančním trhu, tyto půjčené peníze půjčí problémovému státu eurozóny a další státy eurozóny nebo Evropské unie za tuto půjčku ručí. Takhle je záchranný mechanismus nastaven. Znamená to, že země eurozóny, které jsou v problémech, se nezachraňují nějakými reálnými penězi, ale opět půjčkou, která je získána na finančním trhu, a za tuto půjčku ručí další země eurozóny nebo Evropské unie. Je to dost složitá konstrukce, možná by se dalo říct, že je to trochu taková pyramidová hra. Když vytáhnete ze základů několik cihliček, může se stavba zhroutit. Proto je tento systém pomoci dosti labilní.

Z toho vyplývají také určité možné důsledky. Pokud budou krizí postižené země eurozóny schopny záchranné úvěry splácet, nebude mít tato pomoc na státy, které pomoc poskytly, žádný přímý finanční dopad, nebude se nic dít. Pokud ovšem problémové země eurozóny nebudou schopny dostát svým závazkům, pokud nebudou schopny splácet záchranné úvěry, potom ty státy, které poskytly pomoc, budou muset své záruky realizovat. To znamená, že je to bude stát peníze, že utrpí finanční ztráty. Velikost finančních ztrát bude záviset na tom, jak velkou část úvěrů problémové země nesplatí. Takže vidíme, že pomoc má svá rizika, je poskytována se zabudovaným předpokladem, který ovšem nikdo nevyslovil nahlas, že problémové státy skutečně budou schopny poskytnuté úvěry splatit. Jestli tomu tak bude, nebo nebude, se dozvíme ne za rok, ne za dva roky, to se dozvíme za pět, deset, dvacet nebo třicet let, protože záchranné úvěry mají i třicetiletou splatnost, dozvíme se to tedy ve velmi dlouhodobém horizontu. Až za tak dlouho se dozvíme, jestli poskytnutá pomoc byla úspěšná, nebo nebyla. V kratší době se to nedozvíme.

K poskytování pomoci existují, jak už jsem říkal, tři záchranné mechanismy. Prvním záchranným mechanismem je Evropský mechanismus finanční stabilizace (EFSM). Prostřednictvím tohoto mechanismu poskytují pomoc země Evropské unie mimo eurozónu, to znamená včetně České republiky. Z tohoto mechanismu jde nejmenší částka pomoci a směřuje odtud pomoc pro dvě země – pro Irsko a Portugalsko. Pomoc pro Irsko je ve výši 22,5 miliardy eur, pro Portugalsko ve výši 26 miliard eur, čili celkově je z Evropského mechanismu finanční stabilizace poskytována pomoc ve výši 48,5 miliardy eur. Z této sumy se Česká republika na zárukách za záchranné úvěry pro Irsko a Portugalsko podílí částkou o něco vyšší než půl miliardy eur. Je to 0,56 miliardy eur, to znamená v přepočtu 14,4 miliardy Kč, z toho 6,7 miliardy Kč je pro Irsko a 7,7 miliardy Kč pro Portugalsko. To znamená, že v případě, kdyby Irsko a Portugalsko nebyly schopny své záchranné úvěry splatit, přijde Česká republika v budoucnu o necelých 15 miliard Kč. To je maximální ztráta, která z této operace může pro Českou republiku vyplnout.

Dalšími dvěma mechanismy, z nichž je poskytována finanční pomoc, jsou Evropský nástroj finanční stability (EFSF) a Evropský mechanismus stability (ESM). Prostřednictvím Evropského nástroje finanční stability poskytují pomoc země eurozóny včetně Slovenska. Příjemci pomoci z tohoto mechanismu jsou tři

státy – Řecko, Irsko a Portugalsko. Na pomoc Řecku směřuje částka 144,6 miliardy eur, Irsko potom dostává 17,7 miliardy eur a Portugalsko 26 miliard eur, čili z Evropského nástroje finanční stability je poskytováno celkem 188,3 miliardy eur. Slovensko se na zárukách za záchranné úvěry pro Řecko, Irsko a Portugalsko podílí 0,99 %, konkrétně částkou 1,86 miliardy eur. Evropský mechanismus stability existuje teprve od října roku 2012. Poskytovateli pomoci jsou opět země eurozóny včetně Slovenska. Příjemci pomoci z tohoto mechanismu jsou dvě země – Španělsko a Kypr. Španělsko dostává 41,4 miliardy eur, Kypr potom 9 miliard eur, celkem je to tedy 50,4 miliardy eur pomoci. Podíl Slovenska na zárukách za záchranné úvěry pro Španělsko a Kypr je 0,82 %, to znamená 0,41 miliardy eur.

Když se podíváme na celkové srovnání, tak vidíme, že Česká republika poskytla záruky ve výši 0,56 miliardy eur a že tato částka je konečná, protože Evropský mechanismus finanční stabilizace v letošním roce ukončí svou činnost a žádné další úvěry už se z něj poskytovat nebudou. Takže těch 0,56 miliard eur, to znamená necelých 15 miliard Kč, je maximum, o které může Česká republika přijít, když plán pomoci selže.

Slovensko je v odlišné situaci. Celková částka finanční pomoci z Evropského nástroje finanční stability a z Evropského mechanismu stability, kterou poskytuje Slovensko, respektive za kterou ručí Slovensko, je 2,27 miliardy eur, což je čtyřikrát vyšší hodnota než záruky poskytnuté Českou republikou. Zároveň bych chtěl poukázat na to, že Česká republika má dvojnásobně velkou ekonomiku než Slovensko, takže v poměru k velikosti ekonomik poskytlo Slovensko osmkrát větší pomoc než Česká republika. A ještě je důležité, že částka pomoci, kterou poskytuje Slovensko, se může nadále zvyšovat. Evropský nástroj finanční stability sice také v roce 2013 ukončí svou činnost a nebudou se z něj už poskytovat žádné další úvěry, ale Evropský mechanismus stability, který funguje od října loňského roku, je trvalý mechanismus pro pomoc postiženým zemím eurozóny. Jeho celková finanční kapacita je 700 miliard eur. Za tuto celkovou finanční kapacitu převzalo Slovensko záruku ve výši 0,82 %, což je v absolutním vyjádření 5,77 miliardy eur. Takže teoreticky je možné, že kdyby bylo nutné zachraňovat další země eurozóny a vyčerpala se tím celá finanční kapacita tohoto fondu, celých 700 miliard eur, tak záruka Slovenska za tyto záchranné úvěry se vyšplhá ze současných 2,27 miliard eur na 5,77 miliardy eur. A to není ještě všechno. Finanční kapacita Evropského mechanismu stability se může v případě potřeby navyšovat, což znamená, že by se navyšovala i hodnota záruk poskytnutých Slovenskem. U zemí eurozóny tedy neexistuje podle současných pravidel strop poskytování pomoci. Chtěl bych upozornit, že je zde jedna výjimka a tou je Německo. Německý ústavní soud rozhodoval o Evropském mechanismu stability a povolil jeho schválení v německém parlamentu pouze pod podmínkou, že německý příspěvek do mechanismu se nebude zvyšovat, nebo pokud by se měl zvyšovat, musí to schválit německý parlament. Pro ostatní země podmínka schválení národním parlamentem neplatí,

u nich to může odsouhlasit vláda. Na tuto výjimku pro Německo je třeba upozornit. Příspěvek Německa do Evropského mechanismu stability je 190 miliard eur, to znamená 27 %, a podle německého ústavního soudu by se neměla tato částka automaticky navyšovat, když to bude situace vyžadovat. Zvýšení podléhá schválení německým parlamentem.

Na závěr se podívejme na to, jaké jsou možné důsledky selhání dosavadního způsobu řešení krize eurozóny pro Slovensko a pro Českou republiku. Když se podíváme na dosavadní vývoj, tak vidíme, že v roce 2010 byl schválen první záchranný úvěr pro Řecko ve výši 110 miliard eur. Ten ještě nebyl poskytnut na základě těchto záchranných mechanismů, to byly bilaterální půjčky Řecku od zemí eurozóny s výjimkou Slovenska. Pro Řecko to byla první pomoc. Tato pomoc se poskytla, aby Řecko nenakazilo jiné členské státy eurozóny krizí. Už půl roku po poskytnutí této pomoci se však nakazilo Irsko; sice v Irsku došlo k propuknutí krize trochu z jiných příčin než v Řecku, ale i tam propukla dlouhá krize. I Irsku byla poskytnuta finanční pomoc – tentokrát už z uvedených záchranných mechanismů –, a to opět proto, aby nedošlo k nákaze jiné země eurozóny. Nepovedlo se. Za dalšího půl roku přišla krize v Portugalsku a ani pomoc Portugalsku nepomohla. Už jsem říkal, že dále byly postiženy Španělsko a Kypr. Můžeme tedy říci, že zatím stávající způsob řešení nevede ke stabilnímu výsledku, vždy se situace na několik měsíců zklidní a pak se opět krize rozhoří v nějakém jiném státě. Chtěl bych připomenout, že Řecko nepřijalo pouze tu první finanční pomoc v roce 2010, to bylo 110 miliard eur, ono muselo v loňském roce přijmout druhou finanční pomoc v rozsahu 130 miliard eur. Takže vidíme, že jedna země už musela čerpat pomoc podruhé a dokonce se už odepisovala část veřejného dluhu Řecka.

Můžeme říci, že pokud jde o Slovensko, je jako členská země evropské měnové unie mnohem výrazněji zapojeno do realizace záchranných programů pro problémové státy eurozóny než Česká republika. Slovensko proto může v budoucnu čelit daleko závažnějším rizikům a mnohem rozsáhlejšími negativními ekonomickým a rozpočtovým důsledkům než Česká republika, pokud krize eurozóny bude i nadále pokračovat, pokud dosavadní záchranné programy pro některé země eurozóny nepřinesou očekávané výsledky a pokud se krize bude rozšiřovat a prohlubovat i v dalších státech měnové unie. Znamená to, že pokud dosavadní model řešení krize eurozóny selže, důsledky pro Slovensko budou bohužel horší než pro Českou republiku. Budou horší přímé finanční důsledky, protože Slovensko přijalo větší záruky za záchranné úvěry. Ovšem i v případě České republiky, která má svou národní měnu, by byly důsledky značné, protože česká ekonomika je silně propojena, jak už jsme říkali, s eurozónou prostřednictvím zahraničního obchodu a zahraničních investic. Česká republika by v případě, že dosavadní model záchranných operací v eurozóně selže, také nesla náklady eventuálního dalšího přetrvávání a rozšiřování eurokrize.

Celkově můžeme říci, že vývoj České republiky a Slovenska za dvacet let jejich samostatné existence byl v některých ukazatelích v České republice lepší než na Slovensku, v jiných ukazatelích byl naopak lepší na Slovensku než v České republice a konečně v některých ukazatelích byl vývoj obdobný. Slovensko předběhlo Českou republiku v měnové integraci, je více ochotno prohlubovat evropskou integraci, ale na druhé straně z hlediska současné krize eurozóny čelí závažnějším rizikům než Česká republika. Ani Česká republika však na tom není tak dobře, aby si mohla přát, aby se krize eurozóny vyhrotila nějakým nekontrolovatelným způsobem. Spíše by si měla přát, aby krize eurozóny pominula. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Dámy a pánové, nyní bych požádal o přednášku našeho hosta, pana prof. Ing. Milana Šikulu, DrSc., který je ředitelem Ekonomického ústavu Slovenské akademie věd. Přednese nám svůj příspěvek na téma *Geneze ekonomických podmínek a faktorů rozdělení Československa*. Prosím, máte slovo.

GENEZE EKONOMICKÝCH PODMÍNEK A FAKTORŮ ROZDĚLENÍ ČESKOSLOVENSKA

Milan Šikula

Vážený pane řediteli, děkuji za uvedení. Vážené dámy a pánové, v první řadě děkuji za pozvání. Dnešním tématem je problematika rozdělení Československa a jeho důsledků viděná především z ekonomického hlediska. Pan ředitel ukázal velmi přesvědčivě aktuální problémy. Já bych se chtěl vrátit zpět k tomu, proč a za jakých podmínek došlo k rozdělení.

V současné době jsme stále svědky toho, že se u příležitosti dvacátého výročí rozdělení Československa připomíná, že bylo na čase osamostatnit se atd. Pokusil bych se ukázat genezi tohoto procesu, čím byl podmíněn a proč bylo nakonec účelné se rozdělit. Rok 1989 byl takovou koncentrací kvalitativních společenských změn: rozpad sovětského bloku, transformace a její „šoková“ forma v režii globálních aktérů, cíl vstupu do Evropské unie a do NATO atd. Tyto organizace, zejména Evropská unie, ale i NATO, byly daleko lépe připraveny na rozšíření, na vstup nových členů, než státy, které do nich vstupovaly. To mělo různé důsledky.

Chtěl bych se soustředit na identifikaci základních příčinných souvislostí, které vedly k rozdělení Československa a které mají svoje kořeny vlastně už při jeho vzniku v roce 1918. Spojení dvou národů, Čechů a Slováků, bylo v dané době vzhledem k různým okolnostem, například mezinárodně politickým, velmi výhodné, posílilo mezinárodní pozici obou národů. Ovšem od začátku tohoto spojení v jednom státě existoval jeden podstatný moment geneticky vložený do tohoto soužití: spojily se dva národy s podstatnými rozdíly v rozvoji, emancipaci, ale i velikosti, což vedlo potom po celou dobu existence společného státu k problémům, které měly různé modifikace. Značný rozdíl v rozvoji, zralosti a emancipaci, jenž byl historicky podmíněný, se ve vývoji samozřejmě projevoval v různých konkrétních podobách. Populárně a obrazně by se dalo říci, že od začátku to byl výrazně asymetrický svazek staršího a mladšího bratra, přičemž ten starší nejen pomáhal tomu mladšímu, ale jaksi samozřejmě měl i hlavní slovo v rozhodování. Řekl bych, že to bylo jádro věci. Tato skutečnost byla fenoménem, který pod vlivem vnitřních a vnějších příčin generoval různé vývojové podoby odlišnosti mezi oběma národy ve vnímání, přístupech a zájmech v dějinných přelomových obdobích.

Ukážeme to na příkladu zavedení modelu socialistické ekonomiky po roce 1945 a 1948. V asymetrickém modelu se jaksi přirozeně koncentrovaly vrcholné centrální orgány státu a jejich kompetence ve vyspělejší a silnější části státu a jeho

Obr. 1 Paradoxy industrializácie Slovenska

Rozpornosť demografického vývoja a investícií

Prírastok počtu obyvateľov, obyvateľov v produktívnom veku a počtu pracovných príležitostí v Československu celkom a percentuálny podiel Slovenska a českých krajín v rokoch 1948–1967

Ukazovateľ	Československo, absolútny údaj	ČR v %	SR v %
Prírastok počtu obyvateľov celkom	1 993 987	48,79	51,21
Prírastok zdrojov pracovných síl celkom	774 737	38,87	61,13
Prírastok počtu obyvateľov v produktívnom veku	605 011	29,86	70,14
Prírastok počtu pracovných príležitostí v národnom hospodárstve	1 080 170	74,94	25,06

hlavním městě. To byl takový přirozený vývoj, který samozřejmě dlouhodobě nabaloval různé nové problémové aspekty. Celostátní se implicitně chápalo jako české. Státoprávní postavení Slovenska a jeho národních orgánů se chápalo víceméně jako marginální, jako okrajové. Tento problém se ze začátku vyvíjel nepozorovaně, avšak jak nejen český, ale i slovenský národ postupně docházel k sebeuvědomování, vytvářelo se a vzrůstalo nové napětí. Po druhé světové válce se převzal sovětský model striktně byrokratického centralizovaného řízení. Tento model skutečnost pragocentrismu vlastně ještě posílil, protože šlo o celostátní centrální řízení ekonomiky. Dále se převzal sovětský model industrializace a došlo ke změně zahraničně ekonomické orientace, která byla napojena za Radu vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Globální, zahraničně politické souvislosti – bipolární chápání svět, ocelová koncepce – vedly k tomu, že industrializace Slovenska byla silně poznamenána vojenskými strategickými podmínkami, industrializace na Slovensku se soustřeďovala kromě jiného na těžký zbrojní průmysl, na dovoz surovin ze Sovětského svazu a jejich prvotní zpracování a dodávání do české části republiky.

Velmi zajímavým problémem je analýza demografického vývoje Československa v souvislosti s vývojem investic, která ukazuje velmi zásadní rozdíl ve vývoji obou národů. Za období od roku 1948 do roku 1967 se vyvíjel ten problém způsobem, který dobře ozřejmuje tato tabulka (viz obr. 1). Vidíte, že na celkovém

**Obr. 2 Otázky vyrovnávání ekonomické úrovně makroblastí
Čech a Slovenska**

**Zložitost a kontroverznost vyrovnávání a hodnotení jeho priebehu
a výsledkov**

Úroveň Slovenska v porovnaní s českými krajinami roku 1948 a roku 1967
(v % vo vybraných parametroch)

Parameter	1948	1967
Vytvorený národný dôchodok na 1 obyvateľa	61,21	76,47
Vytvorený ND na 1 pracovníka výrobné sféry	58,89	92,27
Základné výrobné fondy na 1 obyvateľa	60,20	72,46
Základné výrobné fondy na 1 pracovníka výrobné sféry	57,92	87,43
Základné prostriedky v priemysle na 1 obyvateľa	47,54	69,21
Základné prostriedky v priemysle na 1 pracovníka výrobné sféry	45,75	83,51
Základné prostriedky v priemysle na 1 obyvateľa v produktívnom veku	49,01	71,37

přírůstku obyvatel Československa se Česká republika podílela zhruba 48,8 %, ale Slovensko 51,2 %. Na celkovém přírůstku zdrojů pracovních sil se česká část podílela 39 %, ale Slovensko 61 %. To je podstatné a to mělo samozřejmě za následek, že i vývoj pracovních příležitostí byl zásadně rozdílný, takže i když Česká republika měla podíl na přírůstku pracovních sil jen 39 %, podíl na přírůstku pracovních příležitostí měla téměř 75 %. Naopak na Slovensku oproti 61% podílu na přírůstku pracovních sil stál jen 25% podíl na přírůstku pracovních příležitostí. To mělo dalekosáhlé důsledky. Prakticky se to řešilo tím, že došlo k velké a stále migraci slovenských pracovních sil do České republiky. Migranti odcházeli na krátkou dobu několika týdnů, ale i na dlouhou dobu, nebo trvale, a řekněme si, že i migrace na kratší dobu znamenala velmi zásadní zásah do struktury alokace pracovních sil i do využívání investic atd.

Na druhé straně došlo v období 1948–1967 i k obrovskému posunu ve vyrovnávání úrovně ekonomického rozvoje mezi českou a slovenskou částí republiky (viz obr. 2). V roce 1948 představoval podíl Slovenska na celostátním národním důchodu na obyvatele 61 %, v roce 1967 to už bylo 76,5 %. Vytvořený národní důchod na pracovníka výrobní sféry vzrostl, jinými slovy vzrostla produktivita práce. Podíl vzrostl z 59 % v roce 1948 na více než 92 % v roce 1967. Vidíme, že

industrializace i přes zmíněné problémy a rozpory výrazně zvýšila úroveň produktivity práce na Slovensku. Velký rozdíl v demografickém vývoji samozřejmě nebylo možné nějakým způsobem rychle překonat. Celá řada slovenských ekonomů poukazovala na to, že vyrovnávání bylo nedostatečné, že investice byly nízké, na druhé straně střízliví ekonomové mluvili o tom, zda by byla reálná absorpční kapacita slovenské ekonomiky pro enormní nárůst investic, zda by byla slovenská ekonomika reálně schopna větší investice absorbovat a funkčně využívat.

Nicméně je faktem, že koncem 60. let se Slovensko z agrární země změnilo na zemi průmyslovou, obrazně řečeno velká část obyvatelstva se z chalup přestěhovala do paneláků. Prostě byl to velký civilizační posun spojený v historii, jak už to samozřejmě bývá, s různými faktory. Zvětšování absolutních rozdílů národního důchodu na obyvatele při jeho růstu bylo velmi zajímavé téma, o němž se hovoří v různých situacích ještě dnes. Jde totiž o to, že i přes relativní vyrovnávání se absolutní rozdíly mezi Českou republikou a Slovenskem zvětšily. To je trochu paradox, ale existují faktory, které propočty a postihnutí vyrovnávání komplikují, můžeme říci, až znemožňují. Tato obtížnost vyvolává někdy zjednodušené interpretace. V roce 1948 absolutní rozdíl HDP na obyvatele mezi českými zeměmi a Slovenskem představoval 2081 korun, v roce 1967 to bylo 4000 korun. Na první pohled to vypadá, že nemůžeme hovořit o vyrovnávání, když se ten rozdíl zvětšil, ale musíme zase vzít v úvahu, k jakému podílu Slovenska se ten údaj vztahuje, že těch 2081 korun představovalo tehdy více než 60 % úrovně národního důchodu na obyvatele. Ovšem těch 4000 korun i přesto, že je to dvojnásobná suma, z celkového objemu HDP na obyvatele představovalo jen asi 13 %. Je to tedy velký rozdíl a je zajímavé, že stejný proces probíhá ještě dnes.

Jak je vidět, problematika je to složitá, takže je třeba posuzovat ji velmi komplexně a nevyvozovat z toho zjednodušené závěry, protože proces vyrovnávání je nesmírně komplikovaný. Setkali jsme se s ním například, když jsme dělali evaluaci národního referenčního rámce. Vidíme, že jednotlivé oblasti a regiony stále argumentují tím, že Bratislava všechno bere a že rozdíly mezi ní a dalšími regiony se stále zvětšují. Chtěl bych v této souvislosti uvést příklad z Irska. Irsko se v polovině 90. let téměř vyšvihlo do čela Evropské unie, ale rozdíl mezi jeho hlavním městem a západní oblastí se ještě zvětšil, přičemž zaostalý West se dostal nad průměr Evropské unie.

Otázka vyrovnávání mezi českou a slovenskou částí republiky je diskutovaná a prakticky otevřená dodnes, protože dnes je už těžké zpětně rekonstruovat faktory, které znemožňovaly reálné propočty a postihnutí procesu vyrovnávání. O co šlo? V první řadě o to, že v té době byla absence reálných tržních kategorií. Tyto kategorie byly určovány subjektivně a byly účelově přečeňovány. Bylo to v době centrálně administrativního řízení, v době, kdy pracoval cenový úřad, plánovací komise atd. Tyto administrativní instituce fakticky určovaly veličiny, jako jsou tržní kategorie, přihlížely k vnějším vlivům světové ekonomiky atd. Například ohodnocování subdodávek ze Slovenska do českých zemí, oceňování surovin

atd. se dělalo různým způsobem uměle, respektive administrativně se upravovalo. Při samotném výpočtu národního důchodu bylo uplatněno hodně nelogických souvislostí a faktorů, které ho zvětšovaly, a naopak se nepřihlíželo k jiným faktorům, které se jeví jako nevhodné. Problémem byla identifikace národního důchodu za celé Československo a ještě větším, podstatným problémem bylo určit národní důchod za samotné Slovensko. Znesnadňovalo to několik faktorů, z nichž prvním byl například zmíněný obrovský přesun pracovních sil. Tento přesun znamenal, že desetitisíce Slováků, kteří pracovali v českých zemích, fakticky vytvářely národní důchod, který se počítal jako národní důchod vytvořený v české části republiky. A opačně Češi pracující na Slovensku vytvářeli národní důchod slovenské části. Druhým faktorem bylo například to, že Slovensko jako původně silně agrární země při industrializaci spotřebovalo relativně větší část zdrojů na industrializaci, která se čerpala ze zemědělství. A to nemluvím například o organizační struktuře podniků a průmyslu vůbec. Velké firmy měly sídlo v české části, ale závody, které byly umístěny na Slovensku. Produkce takových závodů se samozřejmě počítala jako produkce celé firmy. Vidíme, že opravdu existovala celá řada faktorů, které neumožňovaly reálně postihnout podíl české a slovenské části republiky na tvorbě a rozdělování národního důchodu. Samozřejmě úplně otevřeně je třeba říci, že centrální orgány, které byly v Praze, přirozeně využívaly svoji pozici k tomu, aby nejasné údaje přizpůsobovaly tak, aby to bylo politiky únosné a výhodné apod. To se týkalo centrálního určování cen dovozu surovin, přesunu polotovarů, cen finální produkce atd.

Narůstající problémy hospodářského vývoje sovětského modelu objektivně vyostřovaly otázky vyrovnávání, implicitně podílu na tvorbě a užití národního důchodu a explicitně se potom začala otevírat otázka „kdo na koho doplácí“. Uvedu dva takové kvazi problémy. V roce 1967 státní statistický úřad Slovenska vypracoval materiál, v němž se explicitně zdůrazňovala existence rychlejšího růstu Slovenska, ale také se v něm uvádělo, že vyrovnávání národního důchodu na obyvatele je iluzorní. Svým způsobem to byla pravda, na druhé straně materiál konstatoval trend vyrovnávání, ale jako důležitý argument uvedl, že přehnaný akcent na vyrovnávání by brzdil rozvoj českých zemí a že zdůrazňování jednosměrných přesunů má podstatný vliv na rozvoj slovenské části republiky. V materiálu bylo vyčísleno, že za období 1945–1967 došlo k jednosměrnému přesunu zhruba 100 miliard Kčs. Samozřejmě někteří slovenští ekonomové začali argumentovat, že se popírá celkový přínos Slovenska k celostátnímu rozvoji, že je na Slovensku nižší rentabilita průmyslu, což bylo objektivní, protože tam převládala těžký průmysl, zatímco v české části měl větší podíl zpracovatelský průmysl. Je známé, že ukazatele jsou pro takovou ekonomiku příznivější, neboť v ní dochází k financiaci. V čele kritické skupiny slovenských ekonomů stál profesor Kočtůch. Tato skupina se snažila argumenty, o nichž jsem tady hovořil, dokazovat, že Slovensko se v podstatě rozvíjelo ze zdrojů vytvořených na Slovensku. Můžeme zpochybňovat závěry jak skupiny oficiálních ekonomů, tak skupiny kolem profesora

sora Kočtůcha, a to různými způsoby. Ale podstatné je to, že tento problém není reálně řešitelný, těžko bychom mohli exaktně dokázat, jak to fakticky bylo. Na druhé straně by se dal použít jako fakt poznatek z jiných ekonomických teorií, že integrace přináší synergický efekt, že integrace není jen mechanický souhrn. Myslím, že ten synergický efekt byl jednoznačně pozitivní pro obě části republiky. Zase bychom mohli diskutovat o tom, jestli byl pozitivní pro některou část státu více a pro kterou. Tolik tedy k otázce „kdo na koho doplácí“.

V další části přednášky se budu zabývat ekonomickými reformami a směřováním k budoucímu rozdělení státu. V této souvislosti bych chtěl uvést myšlenku vašeho bývalého pana prezidenta Václava Klause o tom, že ekonomické reformy přímo nebo nepřímo vnášely nové prvky a aspekty napětí do postavení slovenské ekonomiky v rámci ekonomiky celostátní. První tzv. Rozsypalova reforma reagovala na evidentní problémy detailní administrativní centralizované tvorby plánu. Snažila se o zlepšení centrálního plánování tím, že se trochu oslabí detailnost a poněkud zvýší pozitivní motivace, zainteresovanost, ale tato reforma neobsahuje ani náznaky oslabení závaznosti centrálního plánu. Zkrátka nepřicházelo v úvahu, že by se byl jen přemýšlelo o nějakých tržních mechanismech. Rozsypalova reforma byla podmíněna jen určitou vnitřní reflexí nedostatku tehdejšího systému plánování, který byl velice toporný a administrativní. Z hlediska Slovenska byla tato reforma zcela poplatná centralismu. Problematika Slovenska je v ní chápána jen jako oblastní, na pohraniční úrovni, a slovenským orgánům nebylo umožněno hrát při formulování reformy prakticky žádnou roli. Slovensko jako oblast má plnit direktivy, které přijímá a formuluje centrum, tj. Praha.

Do jiné polohy se dostala druhá ekonomická reforma, tzv. Šikova. To už byla reforma, která si zasluhuje pozornost. Impulsem k reformě byla komparace nedostatků socialistické ekonomiky s prosperitou Západu. Západ prožíval poválečný velmi pozitivní vývoj, mnohé státy realizovaly sociální reformy, takže se hovořilo o sociálním státu. Srovnání klesající funkčnosti a efektivnosti byrokratických centralizovaných modelů řízení socialistické ekonomiky a úspěchů hlavně západoevropských států, které jasně prosperovaly, bylo východiskem k tomu, že se otázka reformy začala posunovat i do systémotvorné roviny. Zatímco první reforma ani neuvažovala o oslabení centralizace, druhá reforma už tento problém formulovala. Přehodnocovala se stalinská teorie fungování socialistické ekonomiky, docházelo k posunu v přemýšlení o funkci zbožně-peněžních vztahů a formulovala se snaha o jejich praktické využití. Dále se usilovalo o akceptování vlivu reálných ekonomických zájmů na fungování ekonomiky. Ekonomika státu byla i v této reformě pojímána jako absolutně homogenní, tj. nebyla v ní zohledněna vážně specifika Slovenska. Proti tomuto aspektu reformy byly zaměřeny hlavní argumenty, které zaznívaly ze slovenské strany, ale ty se fakticky nebraly reálně v úvahu. Centralistický přístup, striktní vymezení úloh a kompetencí centra byly velmi zřetelné oproti velmi všeobecnému a mlhavému vymezení kompetencí oblastních, tedy i slovenských orgánů. V tom byla reforma velmi nevyvážená

a tento aspekt ještě víc zvýraznil rigorózní odvětvový přístup k řízení i k samotné reformě.

Můžeme tedy říci, že docházelo k prohlubování sporů o obsah druhé reformy. Účast slovenských představitelů na celostátní přípravě reformy byla formální a fakticky nefunkční. Někteří slovenští ekonomové zaujímali ke koncepci kritická stanoviska a kritizovali rovněž měření vyrovnávání; poukazovali na asymetricky tvrdé reformní dopady, které navrhovali kompenzovat. To je velmi podstatný moment. Tím, že reforma uvažovala o Československu jen jako o jednom totálně homogenním funkčním ekonomickém útvaru, by měly předpokládané směry ekonomické reformy velmi podstatně odlišné dopady v jedné a v druhé části státu. Někteří slovenští ekonomové si přáli, aby do celostátních řešení bylo dopředu, ne až dodatečně, zapracováno přihlednutí k možným důsledkům reformy pro Slovensko. Původní představa reformy byla taková, že specifika Slovenska nebo tvrdé dopady reformy na Slovensko se měly zmírňovat nějakým způsobem dodatečnými opatřeními. Slovenští ekonomové argumentovali, že je potřebné nikoliv reagovat dodatečně, ale hned od začátku přistupovat k dopadům se vši vážností a kromě jiného navrhovali i vytvoření Fondu rozvoje Slovenska z centralizovaných prostředků podnikové sféry. Na slovenské představě podoby reformy pracovalo okolo dvou set ekonomů, ale když potom přišla „pomoc“ ze Sovětského svazu, tyto věci přestaly být aktuální a materiál *Náčrt dalšího postupu ekonomické reformy*, který byl vypracován v roce 1969, samozřejmě zapadl. Tento materiál už prakticky neovlivnil reálný vývoj vzhledem k danému vývoji politické i celkové situace, ale byl důležitý, protože obsahoval některé myšlenky, které se ukázaly jako podstatný důvod pro rozdělení státu. V materiálu byla formulována představa o československé federaci jako o společenství dvou suverénních národních republik; zdůrazňovalo se v něm, že nejde vytvořit jen „velkou politickou“ a „malou ekonomickou“ federaci.

Tímto materiálem, který vlastně reagoval na ekonomickou reformu, se dostáváme k daleko širší problematice, a to k zápasu o vyvážené státoprávní uspořádání. *Náčrt* potvrdil orientaci reformy na využívání tržních mechanismů, ale zároveň zdůrazňoval funkční přizpůsobení ekonomického systému řízení podmínkám a potřebám Slovenska. To byla v době vzniku materiálu myšlenka v této všeobecné poloze akceptovatelná, ale už dovedení do praxe samozřejmě bylo velkým problémem. Tento materiál sehrál důležitou roli i proto, že kladl důraz na překonání podoby státoprávního uspořádání, což vlastně vyplynulo z logiky koncepce reformy. Byl to velmi vážný argument, protože sepětí s reformou ekonomiky dostávalo dopředu otázky demokracie atd., a to stavělo tyto otázky do naléhavější i náročnější podoby. Postavení slovenských orgánů, které bylo do té doby degradované na útvary oblastní správy podřízené centru, které bylo okleštěné – například práva Slovenské národní rady byla formální –, se v tomto materiálu dostávalo do úplně jiné role či podoby. Zápas o vyváženou federalizaci, jehož hegemonem byla slovenská strana, byl součástí nastupujícího demokratizačního procesu. Když to

shrňeme, tak můžeme říci, že první ekonomická reforma zvláštní problém Slovenska ani nevnímala a slovenské orgány se k ní prakticky nevyjadřovaly. Na právě druhé reformy se už slovenské orgány podílet mohly, ale vzhledem k fakticky anulované suverenitě nebyly schopné rozvinout aktivity prosazující zájmy Slovenska. *Náčrt*, materiál slovenských ekonomů, nebyl jen komentářem k ekonomické reformě, ale přinesl ze slovenské strany úsilí o emancipační podíl a obohacení koncepce reformy (vytvoření peněžního trhu, volného devizového trhu, přílivu zahraničního kapitálu). Na to se někdy zapomíná, že slovenská strana se podílela významně na otázkách souvisejících s vytvořením finančního trhu, na rozpracování volného devizového trhu a přílivu zahraničního kapitálu.

Nyní se dostáváme k problematice rozdělení Československa jako historicky opodstatněného a unikátního procesu. Jaké argumenty zastávaly strany tohoto procesu ve svých pozicích? Jaké byly jejich poziční argumenty, které byly tak silné, že vlastně měly rozhodující význam? Česká strana argumentovala, že při společném měně v konfederaci by Slovensko bylo příliš velkou zátěží pro Česko, neboť to bylo oproti Západu ještě chudé. Slovensko argumentovalo, že primárně mu nejde o rozdělení, ale o spravedlivé a důstojné uspořádání vztahů. Tato myšlenka je logická, ale když si vzpomeneme na začátek mojí přednášky, v němž jsem uváděl, že šlo o dva národy s rozdílnou úrovní, velikostí, úrovní emancipace atd., tak vidíme, že i myšlenka na rozdělení měla v té době na slovenské straně také svoji logiku. Příprava na rozdělení zrcadlila historicky podmíněnou zralost a zkušenost, značný koncepční a věcný předstih Prahy už před volbami v roce 1992. V Praze sídlily centrální orgány a s tím souvisí vlastnictví know-how. Ovšem určitou výhodou také je, když se nově může začít budovat od základu – a tak tomu bylo na Slovensku.

Zdá se jako samozřejmé, že jeden se chce vyrovnat druhému a naopak. S touto snahou vyrovnat se souvisí například i přístup Slovenska k evropské integraci a k euru. Dovolte mi malou odbočku. Byl jsem před pár lety v Praze, když se konala velká konference k euru. Bylo to v době, kdy už Slovensko bylo v eurozóně a Česká republika ne. Na konferenci vystupovali podnikatelé a vehementně se domáhali alespoň určení cílového termínu zavedení eura v Česku. Ovšem česká oficiální politika zdůvodňovala v této otázce uvážlivost. Hovořil k tomu zástupce českého orgánu, který měl přípravu zavedení eura na starosti. Musím říct, že jsem si vyposlechl jeho referát a zcela mě šokovalo, do jakých podrobností zacházel a jak velká byla šíře otázek, které si kladl, jak komplexně celý problém probíral. My jsme si takové otázky nekladli, nediskutovali jsme o nich, u nás jsme k zavedení eura přistupovali trochu takovým hurá stylem. Samozřejmě i my jsme měli pro naše rozhodnutí argumenty, celou řadu i závažných, ale ta rozdílnost oproti argumentaci v referátu českého přednášejícího byla markantní. Mluvím o této své zkušenosti proto, že dokumentuje rozdílnosti v přístupu k určité otázce, v tomto případě k euru. Česká strana zvažuje přístup mnohem komplexněji, z jiného úhlu pohledu a argumentuje mnohostranněji.

A teď si představte, jak složité může být třeba jen dvoustranné dohadování a argumentování, je-li předmět jednání mnohem složitější, třeba jako rovnoprávné uspořádání státu. Jednání o uspořádání státu ukázalo, že obě strany měly vyhraněné názory na řadu věcí, předpokládaly, že uplatní svůj scénář. Na Slovensku – já to musím přiznat – se víc bouchali do prsou, že musíme mít to a ono. Tyto otázky, řekl bych, se pak narychlo a simultánně řešily. Při jednáních Mečiara s Klausem se ukázalo, že česká strana není ochotna ustoupit v jakémkoliv podobě z přetrvání pragocentrického principu, ať už půjde o federaci, nebo nějaký jiný útvar. Slovenská strana zase trvala na tom, aby nový stát byl sjednocením dvou úplně a v nejširším slova smyslu rovnocenných částí. Nakonec obě strany usoudily, že pokud nevyhraje právě jejich přístup, tak bude lepší se rozejít a vytvořit samostatné státy. Dominantní pozice Prahy se naplno projevila v charakteru, průběhu i ve výsledcích dělení státu a společného majetku. Když se nad rozdělením státu zamyslíme ve všech těchto souvislostech, je vyústění vývoje logické a opodstatněné.

Samozřejmě je možné vyčítat politické reprezentaci té doby, že nebylo referendum. Ovšem uvědomme si, že řadový občan, který neměl kontakty v Ekonomickém ústavu – a já jsem měl v Praze vynikající kontakty –, by se patrně nevyslovil pro rozdělení, myslím si, že referenda by dopadla tak, že se nerozdělíme. Ale reálný vývoj má prostě svoje zákonitosti a objektivně musíme konstatovat, že kdyby k rozdělení nedošlo, vztah Česka a Slovenska by se dále vyhrocoval. Samozřejmě v daném momentu bylo pro Slovensko rozdělení svým způsobem i krajně nevýhodné, protože muselo na zelené louce urychleně budovat všechny svoje orgány, neboť stávající zůstaly v Praze a my jsme se dopředu na rozdělení nepřipravovali. To mělo za následek, že jsme do jisté míry dělali ty věci nedokonale. Někteří čeští kolegové říkali, že „padneme na kolena“, nu, nepadli jsme, zvládli jsme to. Samozřejmě cena, za kterou jsme to zvládli, byla hodně vysoká. „Školné“ za vybudování vlastního státu bylo značné.

Úspěch Slovenska po dvaceti letech jeho samostatnosti není úplně jednoznačný, spíše můžeme říci, že je rozporuplný. Z toho, co jsme vyslechli z přednášky pana ředitele Malého, bylo vidět, že úspěch opravdu není zcela jednoznačný. Jsou zde věci, kterých si můžeme jednoznačně vážít, které byly objektivně posunem k lepšímu, ale na druhé straně si nesmíme zastírat, že se minimálně vytvořila velká rizika.

Na Slovensku se v minulosti realizovala vojensko-strategicky a ideologicky podmíněná industrializace. K tomu samozřejmě můžeme mít tisíce výhrad, ale zároveň musíme uznat, že objektivně posunula i takováto industrializace Slovensko v civilizační rovině z agrární země v zemi průmyslovou. Další věc, která měla negativní dopad, bylo to, že v roce 1989 došlo k rozpadu RVHP. Tím se změnilo pro Slovensko dost výrazně vývozní trhy. Za první tři roky transformace klesl HDP na Slovensku o 23 %, což byl obrovský propad. Nezaměstnanost se z nuly vyhoupla na 10 % a ceny na dvojnásobek. Při transformaci došlo k rozčarování,

neboť očekávání byla nadměrná; deziluze byla rovněž obrovská. Dnes už víme, že transformace byla jedním mohutným rozkrádáním a kromě toho došlo k odlivu národního bohatství do zahraničí. Privatizace přinesla i velkou polarizaci společnosti atd.

Jak si vede samostatné Slovensko, jaká je historie jeho ekonomického úspěchu? Bylo tady uvedeno již mnoho zajímavých údajů. Nyní porovnáme průměrný růst HDP za posledních dvacet let: na Slovensku byl průměrný růst hrubého domácího produktu na obyvatele 4,4 %, Česká republika dosáhla růstu 2,7 %. Rychlejší růst HDP je velmi relativní úspěch a má mnoho háčeků. V roce 1993 měla Česká republika HDP na obyvatele 3200 eur a Slovensko 2100 eur, to bylo 65 % české úrovně. V roce 2012 byl v Česku HDP na obyvatele 15 000 eur a na Slovensku 13 200 eur, to bylo 88 % české úrovně. Ovšem absolutní rozdíl se zvětšil, a to z 1100 eur na 1800 eur. Vzpomeňte si, co jsem vám říkal o tom, jak nejisté je porovnávání absolutních rozdílů. Absolutní rozdíl byl v roce 2012 větší než v roce 1993, ale oproti celkové velikosti vytvořeného HDP na Slovensku už to byla poměrně mizivá část.

Dobíhání v ukazatelích HDP zdaleka neodpovídá vývoji mezd. V České republice je zhruba o jednu pětinu vyšší průměrná mzda než na Slovensku. Nezaměstnanost na Slovensku je oproti Česku téměř dvojnásobná, protože nyní už je to na Slovensku více než 15 %, zatímco Česká republika má nyní 8,3 %. Model růstu diktovaný neúprosnou logikou transformační situace vede k extrémní otevřenosti slovenské ekonomiky. V roce 1993 se podílel export na HDP jen 57 %, v současnosti je podíl exportu 95 %. To tedy, vážení, znamená, že osud slovenské ekonomiky prakticky závisí na zahraniční poptávce. To je mimořádně důležitý faktor, který se podílí jak na úspěšnosti, tak na rizicích našeho vývoje.

Extrémní závislost na zahraničním kapitálu a zahraničním obchodu samozřejmě ovlivňuje konkurenceschopnost. Konkurenceschopnost Slovenska byla a bohužel dosud je založena především na mimořádně nízkých průměrných měsíčních mzdách a nízkých nákladech práce. V roce 2000 to bylo na Slovensku jen 300 eur, v Rakousku to bylo okolo 3000 eur. Vidíme, že je to desetinásobný rozdíl. Velmi důležitou komparativní výhodou z hlediska konkurenceschopnosti byla a myslím, že stále ještě je, politická stabilita Slovenska. A na začátku zde byla i další výhoda, kterou ovšem naši představitelé při jednáních se zahraničními investory a při negociacích s Evropskou unií dostatečně nevyužívali. Mám na mysli logistickou komparativní výhodou. Slovensko má sice malý trh, ale je ve středu Evropy, takže všechny velké transnacionální firmy, které u nás jsou, vlastně přišly proto, aby se dostaly do středu Evropy a do středu velkého evropského trhu. Mnohé z těchto podniků, které k nám přišly, se nepotkaly s dostatečně kvalifikovanými podmínkami vytyčenými slovenskou stranou, neuměli jsme vůči přicházejícím podnikům uplatnit logistickou komparativní výhodou stanovením tvrdších podmínek, dokonce jsme někdy podnikům nabízeli zvýhodnění, které ani ony samy nežádaly. To je zase jeden rozdíl mezi českou a slovenskou stranou, že ne

vždy jsme dostatečně kvalifikovaní. Postupně se to zlepšuje, ale dnes je situace taková, že jsme dali transnacionálním korporacím, které u nás ovlivňují podstatnou část HDP a vůbec všech ekonomických procesů, nejen velké daňové zvýhodnění, dostaly od nás také investiční stimuly a ještě repatriují zisky. Automobilový průmysl tvoří 50 % průmyslové výroby a velký podíl má elektrotechnický průmysl. Je to velká výhoda, ale je v tom obsaženo i značné riziko. Transnacionální korporace hrají ve slovenské ekonomice velkou roli, jsou důležitým faktorem, který má vliv i na to, jaká část HDP zůstane na Slovensku k reálnému použití.

Chtěl bych zdůraznit jednu věc, na kterou už mnohokrát poukazovala paní Růžena Vintrová, špičková česká makroekonomka. Mám na mysli vliv tzv. směnných relací. Z tohoto hlediska je její porovnání České a Slovenské republiky velmi zajímavé. Dlouhodobě vykazovala Česká republika pozitivní vývoj, respektive takový neutrální, který kolísá kolem nuly, kdežto Slovensko dlouhodobě vykazovalo vývoj směnných relací nepříznivý. Jinými slovy index cen vývozu se vyvíjel nepříznivěji než index cen dovozu, což ve skutečnosti znamená, že z vytvořeného hrubého domácího produktu, který projde mechanismem směnných relací, jen část zůstane k reálnému použití na Slovensku. Směnné relace mají také dopady na investice, na zdroje státu pro veřejný sektor a na investice do znalostních faktorů. To všechno jsou věci tímto způsobem objektivně potlačované. Je velkým rizikem, že za dvacet let vývoje Slovenska se jistým způsobem zanedbávalo investování do znalostních faktorů – do školství, vědy a výzkumu. Zanedbával se rozvoj infrastruktury, zejména té sofistikované. Záměrně jsem takticky obešel vysokou míru korupce ve slovenské ekonomice, kterou asi i vy dobře znáte z vlastních zkušeností. U nás se míra korupce odhaduje na 20–30 %, což je číslo, které kdybychom dokázali snížit, tak máme polovinu problémů vyřešených.

Na závěr mi dovoluji ocitovat myšlenku pana Václava Klause, který v souvislosti s nějakou diskusí k rozdělení Československa řekl, že rozdělení Československa bylo pro Slovensko výhodnější. Já bych to formuloval tak, že je to jen rozporuplný úspěch. Samozřejmě, že Slovensko v mnoha oblastech zaznamenalo výrazný posun k lepšímu, na druhé straně se dostalo i do souvislostí mimořádně rizikových. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Děkuji panu profesoru Milanu Šikulovi za jeho příspěvek, který téma našeho semináře nejprve obohatil o vývoj faktorů vedoucích k rozdělení Československa a následně nám uvedl další zajímavé údaje o posledních dvaceti letech vývoje české a slovenské ekonomiky. Nyní bych požádal o přednesení příspěvku našeho kolegu, pana Ing. Karla Mráčka, CSc. z Institutu evropské integrace při NEWTON College. Bude nám prezentovat svou přednášku na téma *Proměny finančního sektoru v České republice a na Slovensku*.

PROMĚNY FINANČNÍHO SEKTORU V ČESKÉ REPUBLICĚ A NA SLOVENSKU

Karel Mráček

Vážené dámy, vážení pánové, v mé přednášce se budeme věnovat oblasti, která prodělala za uplynulých dvacetiletí řadu proměn, a myslím si, že vyvolala i mnoho diskusí, mnoho emocí, mnoho nálad; je to oblast bankovního a finančního sektoru. Začal bych prvotním procesem transformace bankovního sektoru v České republice a ve Slovenské republice, protože to byla vlastně jedna z nejsložitějších a nejproblematičtějších částí ekonomické transformace vůbec. Vyvolala celou řadu otázek a diskusí a silně ovlivňovala vývoj důvěry veřejnosti v transformační procesy. Průběh transformace finančního sektoru, jejímž jádrem byla vlastní privatizace bank, ukázal na jednu věc, totiž že nelze podceňovat různé institucionální faktory a podmínky, jako jsou jasně stanovená pravidla, regulační mechanismy, regulační rámec, kvalitní legislativa nebo základní otázky hodnotových orientací apod. Ukázalo se, že efektivní podoba těchto institucionálních faktorů a podmínek má nesporný význam pro úspěšný rozvoj příslušné oblasti ekonomiky, v tomto konkrétním případě v bankovníctví. Zvláštní pozornost si zaslouží privatizace bank a také vztahy bank s průmyslem, jejichž význam vystupuje v této souvislosti výrazně do popředí. Potom transformační proces, dalo by se říci, doznívá v podobě etapy přípravy na vstup do Evropské unie. Novou etapu představuje samotný vstup do EU a s ním spojená stabilizace bankovních a finančních systémů a bankovních a finančních trhů po roce 2000.

Pojďme se podívat, jak vlastně vypadal bankovní systém v devadesátých letech, kdy byla zahájena transformace. Můžeme říci, že transformace byla v podstatě zahájena vytvořením dvoustupňového bankovního systému, kdy bylo institucionálně odděleno emisní bankovníctví od bankovníctví komerčního. Tyto dvě úrovně vznikly k 1. 1. 1990. Málo se ví, že myšlenka oddělení emisní banky od komerčních bank vznikla už v roce 1989 a že oddělení bylo připravováno již v tomto období, ale sametová revoluce dění velice rychle posunula, takže k 1. 1. 1990 už byly vytvořeny dvě úrovně. Vznikla jednak centrální banka, jejíž úloha je v oblasti měnové politiky a emisní činnosti, jednak komerční banky, které jsou podnikatelskými subjekty. Po rozdělení Československa na samostatné státy k 1. 1. 1993 došlo rovněž k republikovému dělení Státní banky československé; na území České republiky jako právní nástupce Státní banky československé začala působit Česká národní banka a ve Slovenské republice Národní banka Slovenska.

Komerční banky začaly fungovat jako podnikatelské subjekty, jejichž cílem je dosažení zisku; podstatný rozdíl mezi komerčními bankami a ostatními podnikatelskými subjekty je v tom, že banky obchodují se specifickou komoditou a tou jsou peníze. Vstup do bankovního sektoru – a to je velice důležité – byl silně liberalizován s cílem zesílit v něm konkurenční prostředí. Na začátku zde bylo pět bank a to se zdálo být málo k tomu, aby existovala skutečně kvalitní konkurence. Znamenalo to, že bylo potřeba udělit nové bankovní licence, proto byly ze začátku podmínky pro udělování bankovních licencí poměrně mírné.

Později, když se začaly koncem roku 1993 vyjevovat problémy, tak se postupně začaly podmínky pro udělování bankovních licencí zpříšňovat, zejména se začal zvyšovat základní kapitál; ten byl na počátku opravdu velmi nízký, bylo to asi 50 milionů Kč. Tehdy se nepoužíval termín „základní kapitál“, ale „základní jmění“, čili nová banka musela mít 50 milionů Kč základního jmění. Aby se založila v Česku banka, je dnes třeba složit základní kapitál 500 milionů Kč, čili už je to podstatně více, než tomu bylo dříve. Původní liberální přístup, který tady existoval, vedl k některým nešvarům. Banky byly zakládány podniky, které potřebovaly úvěry, potřebovaly profinancovat svou činnost. Řada takových podniků si řekla, že získat finance na činnost bude nejsnazší, když si založí svou vlastní banku.

Taková myšlenka se skutečně objevila, takto například vznikla Union banka v Moravskoslezském kraji. Tam se podnikatelé v podobné situaci dohodli, že dají dohromady 50 milionů Kč, založí banku a z té si budou financovat svou průmyslově podnikatelskou činnost, tak si zajistí úvěry. Ještě si pamatují, jak v roce 1992 přednášel právě o problémech nově zakládaných bank jeden kanadský expert, který byl původem Slovák a přednášel česky – bylo to takové krásné nadnárodní spojení. A on se děsil a varoval před rychlým zakládáním nových a nových bank, konkrétně této Union banky. Já jen připomenu, že v letech 1996–1997 nastalo období pádu největšího počtu malých bank. Union banka nepatřila mezi ty banky, které tehdy zkrachovaly, ona ještě přežila začátek nového milénia, nicméně nakonec zkrachovala rovněž a příslušní manažeři se dostali před soud; soud byl zahájen v roce 2003 a šlo v podstatě o 17 miliard Kč, což není malá částka. Teď se stíhem přesunu do roku 2013. Začátkem tohoto roku pan prezident Václav Klaus, dnes už exprezident, vyhlásil amnestii a ta se vztahuje i na proces s lidmi z Union banky, protože ti nějak docílili toho, že se proces s nimi vlekl deset let. Manažeři jsou amnestováni, vše je bez problémů, kauza je jakoby zapomenuta – a 17 miliard Kč je pryč. Uvádím tento případ jedné banky, abychom si celou problematiku snahy o zvýšení konkurence v bankovním sektoru trochu přiblížili z různých stran.

Rámcem bankovního podnikání měla vymezovat pravidla regulace a dohled ze strany centrální banky. Ale to vše se teprve počátkem 90. let tvořilo. Vznikla legislativa – zákon o bankách, zákon o Státní bance československé, později

zákon o České národní bance. Zákony se musely nějak transformovat, objevila se řada nutných novelizací. Ale jedna věc je stanovit pravidla někde v zákoně, v právním předpisu, a jiná věc je mít účinný dohled. Ten je extrémně důležitý, protože bez kontroly, zda se zákony dodržují, mohou být i ty nejlepší předpisy jen mrtvou literou. To, zda jsou ustanovení naplňována, je právě funkcí dohledu. Regulace a dohled není jedno a totéž. Dohled měla vykonávat v České republice Česká národní banka. Výkon dohledu však nezabránil negativním důsledkům velmi liberální počáteční politiky při stanovení podmínek a udělování bankovních licencí.

Abych dokumentoval situaci při liberalizaci bankovního sektoru a měkkost právních podmínek, seznámím vás s několika čísly. S mírnými právními podmínkami je spojen prudký růst počtu bankovních institucí. K 1. 1. 1990 ještě na území tehdejšího Československa působilo pět bank. Na konci roku 1993 bylo v České republice již 52 bank, z toho 22 malých bank. Vrchol pak byl v roce 1994, kdy v Česku působilo 55 bank. Když vám řeknu některé názvy, tak už si možná mnozí z vás ty banky ani nevybaví: Banka Haná, Moravia Banka, Foresbank, Česká banka, Banka Bohemia atd. To už dávno zapadlo, to už zmizelo někde v hlubině času. Ve druhé polovině devadesátých let zkrachovaly většinou malé banky. Ale pozor, i některé zahraniční subjekty, které tady působily, například banky rakouské, německé atd., některé zahraniční bankovní subjekty fúzovaly, takže v roce 2001 se počet bank snížil na 35. Celkový počet bank, které přestaly existovat zejména v důsledku nucené správy a později odebrání bankovní licence, dosáhl počtu 25. Tak v Česku dopadla realizace myšlenky na vytvoření konkurence na bankovním trhu s plnou liberalizací a volným přístupem.

Ve Slovenské republice měla křivka růstu a poklesu počtu bank obdobný průběh. Nejprve také došlo k velkému nárůstu a později k poklesu. V roce 2001 na Slovensku působilo 26 bank. Ještě bych připomněl, že na Slovensku si zřídily své pobočky takové české banky, jako byla například Banka Haná, Moravia Banka a další, a chovaly se tam jako zahraniční banky.

Pochopitelně s růstem počtu bank a jejich aktivit rostl i počet zaměstnanců bankovního sektoru, nejvíce jich bylo v polovině 90. let. V České republice bylo v té době v bankovním sektoru zaměstnáno asi 60 tisíc osob. S tím, jak některé banky zkrachovaly, se počet zaměstnanců zmenšoval, přičemž tento pokles byl nejstrmější na konci 90. let a na počátku nové dekády. Tehdy velké banky podstatně redukovaly stavy svých zaměstnanců, protože se snažily snížit náklady v souvislosti se vstupem zahraničních vlastníků. Když se dostávaly do privatizačního procesu, tak se začaly očisťovat. V současné době se celkový počet zaměstnanců v bankovním sektoru v České republice pohybuje pod úrovní 40 tisíc osob, ve Slovenské republice je to kolem 20 tisíc osob. Bankovním sektorem bylo a dosud je atraktivní odvětví. V peněžnictví je průměrná hrubá mzda ve srovnání s průměrem národního hospodářství dlouhodobě téměř dvojnásobná.

Bankovníctví mělo zpočátku nedostatek kvalifikovaných pracovníků. Lidé, kteří se do oboru nabírali, nevystudovali bankovníctví, neměli ani zkušenosti v oboru, ani potřebné vzdělání. To byl velký problém, jehož důsledky se táhly celými devadesátými lety. Bylo to citelné zvláště v některých druzích bankovních činností, například v oblasti úvěrů, řízení rizik atd. Centrálně plánované hospodářství nevychovalo pochopitelně odborníky pro tyto oblasti, řízení rizik bylo v té době jen malé oddělení u některých pracovišť, byla to pro bankáře nezajímavá věc. Když začali přicházet noví zahraniční strategičtí vlastníci, tak se děsili právě této věci.

Nestabilní vývoj bankovního sektoru, který procházel v 90. letech vzestupy a pády bank, měl i svá některá pozitiva. Retailová klientela se musela rychle naučit jinému chování. Můžeme pozorovat přesun preferencí při volbě peněžního ústavu od výše úrokových sazeb atd. ke kritériím typu důvěryhodnosti, bezpečného investování atd. Už to nebyly úrokové sazby, které táhly, ale to, jestli je určitá banka důvěryhodná. Bankovní marketing se poučil dokonce tak, že především sází na důvěryhodnost banky. Klienti se museli poučit bohužel poměrně značnými ztrátami, protože v té době ještě dostatečně nefungovalo pojištění vkladů. Klienti začali více diverzifikovat své vklady u bank a také o svých investicích začali více racionálně uvažovat.

Nyní se budeme věnovat koncentraci v bankovním sektoru v souvislosti s konkurenčním prostředím na českém a slovenském bankovním trhu. Hovořil jsem tady o záměru vybudovat konkurenční prostředí zvýšením počtu bankovních domů. Záměr s růstem počtu bank se nezdařil, záhy se začaly v bankovním sektoru projevat tendence ke koncentraci. Vývojem ke koncentraci prošel bankovní trh i pojistný trh, který také na začátku zažil velký boom, vznikaly pojišťovny, penzijní fondy atd. To je společná věc pro Českou a Slovenskou republiku, protože v obou případech jde o relativně malé a velmi otevřené ekonomiky. Tlaky na koncentraci na finančních trzích jsou poměrně značné. Už od 90. let jednoznačně dominoval podíl několika velkých bank, jimiž se staly banky s určitým (většinou majoritním) podílem státu. V České republice v polovině 90. let tvořily čtyři největší banky (Komerční banka, Česká spořitelna, Investiční a poštovní banka a Československá obchodní banka) téměř 70 % celkové bilanční sumy, čili celkových aktiv bankovního sektoru, téměř polovinu upsaného základního kapitálu všech bank, více než 75% podíl na depozitním trhu a 70% podíl na úvěrovém trhu. Po roce 2000 pak koncentrace v odvětví pokračovala, vlastně určitou dobu se ještě posílila, neboť největší banky byly jen tři – IPB se spojila s ČSOB –, takže tři největší banky ovládaly český bankovní trh. Vysoká koncentrace bankovního trhu převládala i v ostatních transformovaných ekonomikách střední Evropy. Kdybychom se na to podívali v mezinárodním srovnání, tak vidíme, že ke koncentraci dochází především u malých ekonomik. Když si vezmeme země, jako je třeba Švédsko, Dánsko a Nizozemsko, tak vidíme, že více než 50% podíl jejich bankovního trhu představuje pět nej-

větších bank. Rozdílná situace je u velkých ekonomik, jako jsou ekonomiky Spojených států amerických či Německa, kde podíl pěti největších bank nepřesahuje dlouhodobě 20 % trhu. Kdybychom průběžně četli různé zprávy a materiály z amerického finančního trhu, tak bychom viděli, že každou chvíli zkrachuje, zanikne nějaká banka a je to většinou menší banka. V Německu je spousta různých spořitel s místním dosahem, je tam spousta různých regionálních či zemských bankovních a spořitelních institucí, takže tam je struktura trhu trochu jiná.

Vysoká koncentrace bankovního trhu v České republice a na Slovensku i celkově vysoká koncentrace na finančních trzích jako celku je důsledkem výrazného průniku dceřiných společností velkých bank na další finanční trhy. Jednotlivé velké banky začaly budovat finanční skupiny, začaly zakládat třeba stavební spořitelny, hypoteční banky, pojišťovny, penzijní fondy, leasingové společnosti a další instituce, které měly charakter jejich dcer, a tímto způsobem začaly velké banky pronikat na další finanční trhy. Například první tři místa na trhu stavebního spoření mají stavební spořitelny, které jsou dceřinými společnostmi finančních skupin velkých bank. Hypoteční trh ovládly také velké banky. Na přední místa se prosadily společnosti z jejich finančních skupin také mezi investičními společnostmi a v penzijním pojištění. Většinou se staly úspěšnými i v leasingu, faktoringu a forfaitingu. Pouze na pojistném trhu se jim nepodařilo výrazněji se prosadit na přední místa, protože tam měla v České republice silnou pozici Česká pojišťovna a protože sem pronikly některé silné zahraniční pojišťovací společnosti. Pojistný trh dosud není ovládnut velkými finančními skupinami bank. Celkově dominantní pozici na finančních trzích se velké banky snažily u svých klientů zhodnotit formou cross-sellingu. Jestli jste někdy dělali marketing, tak křížový prodej znáte; to se nabízí jeden produkt a hned se u toho nabídne nějaký další produkt.

Tato tabulka ukazuje, že podobně se formuje finanční trh v celé eurozóně, my nejsme z hlediska Evropské unie žádná výjimka (viz obr. 1). Ke konci roku 2011 dvacet největších bank v eurozóně představuje téměř 70 % aktiv a zhruba 60 % depozitního trhu. Pokud bychom to rozšířili a vzali bychom v úvahu 200 největších bank, tak je to více než 95 % z celkových aktiv a zhruba 85% podíl na depozitním trhu. Vidíme tedy, že koncentrace v bankovním sektoru eurozóny je značně silná.

Teď pojďme k privatizaci samotných bank. Ona se táhla de facto nějakých jedenáct let a to je velmi dlouhá doba. Řetězec problémů privatizace bank začal již kupónovou privatizací, kdy u většiny velkých bank byla současně provedena opatření zajišťující i nadále majoritu státu. Tehdy to ještě probíhalo v rámci společného státu Čechů a Slováků. Majorita státu byla zajištěna u velkých bank s výjimkou Investiční a poštovní banky. V této bance se podařilo představitelům banky vzhledem k poměrně méně pohotovému zástupci státu podíl státu snížit upsáním nového kapitálu, takže se majorita státu ztratila. Později se dost obtížně zjišťovalo, jak

Obr. 1 Koncentrace bankovního sektoru v eurozóně

- tendence ke koncentraci
- stav koncentrace na konci roku 2011

Počet bank podle velikosti	Podíl na celkových aktivech	Podíl na celkových depozitech
20 největších bank	68,6 %	cca 60 %
200 největších bank	přes 95 %	cca 85 %

došlo k tomu, že podíl státu zmizel takovým záhadným způsobem. V celém procesu se projevuje jistá vleklost privatizace bank. Problémem bylo načasování, které přineslo řadu negativních efektů. To, že se privatizace bank posunula ke konci 90. let, resp. k začátku nového století, vlastně do období 1999–2001, vedlo v důsledku celé řady skutečností ke snížení hodnoty bankovního sektoru. Takže se banky prodávaly za méně peněz, než byla jejich tržní hodnota. Které faktory to byly? U některých bank narůstaly špatné úvěry, špatná aktiva. To byly důsledky nebezpečného poskytování komerčních úvěrů při privatizaci podniků a slabého bankovního dohledu. Musíme připustit, že zde byl i určitý tlak státu, který poukazoval na provázanost bank s průmyslem a který říkal, že do reálné ekonomiky je dobré vhnět nějaké peníze, že je podkapitalizovaná atd. Růst klasifikovaných úvěrů ovlivnilo i zvyšování úrokových sazeb; zejména obtížné to bylo pro malé a střední podniky, které obvykle měly nedostatek zdrojů, aby mohly úvěry bez problémů splácet. Problémy byly i s návratností úvěrových prostředků u velkých podniků, které byly v té době nedostatečně restrukturalizovány. Navíc udržování některých podniků při životě dalším a dalším prolongováním úvěrů nejen zhoršovalo finanční pozici státních bank, ale prodlužovalo i etapu nezbytné transformace. Náklady bank v daných souvislostech byly zatíženy rostoucí tvorbou rezerv a opravných položek, tlak na tuto oblast stále narůstal. Dále můžeme říct, že nepříznivý dopad na snižování hodnoty bankovního sektoru měla i značná benevolence interních a zejména externích auditorů, byť to často byly nadnárodní společnosti. Určitě jejich jména znáte. Auditori se často dostávali do konfliktní pozice. Byli najati pro úkol bankám pomáhat v účetní oblasti a zároveň měli pronášet auditorские výroky. Většinou to skončilo auditorským výrokem „bez výhrad“. Když tam byly problémy, tak na nich auditori pracovali atd. Bylo to trochu podobné selhání, jaké známe u nadnárodních společností z období finanční krize; tentokrát to bylo selhání auditorské.

Pokud jde o Českou republiku, privatizace tří největších bank (Československé obchodní banky, České spořitelny a Komerční banky, uvádím je v pořadí, v němž

u nich začala probíhat privatizace) se začala rozvíjet na samém konci devadesátých let. Obdobné načasování bylo ve Slovenské republice. Tam šlo o Všeobecnou úvěrovou banku, Slovenskou spořitelnu a Investiční a rozvojovou banku. V případě privatizace i tady muselo dojít k rekapitalizaci bank, ústavy se očisťovaly od špatných úvěrů, prosazovala se snaha o dosažení minimální mezinárodně uznávané úrovně ukazatele kapitálové přiměřenosti atd. Aby se pokryly náklady restrukturalizace bankovního sektoru ve Slovenské republice, vypsal slovenská vláda emisi dluhopisů. Ty směřovaly zejména k pokrytí klasických pohledávek ve výši až 105 miliard slovenských korun, to bylo ještě v době před přijetím eura. Slovenská vláda si ve snaze očistit banky ještě vypůjčila v zahraničí zhruba 100 milionů eur na Slovensku se banky neprodají bez očistění. Proces prodeje velkých bank byl v České republice i na Slovensku soustředěn do poměrně krátkého období. To nebylo příliš vhodné, ale byly za tím určité politické záměry, nikoli ekonomická kalkulace. Šlo o to, že to byla jakási příprava na vstup do Evropské unie, kam nebylo možné vstoupit, aniž byl v pořádku bankovní sektor. Musíme si uvědomit, že privatizace bank neprobíhala v té době jen v České a Slovenské republice, ale privatizace se rozběhla i v Polsku a v dalších zemích střední a východní Evropy. Kumulace prodejů omezila v jisté míře zájem investorů a tlačila ceny bank spíše dolů. Avšak nejen načasování bylo špatné, také vysoký podíl špatných aktiv v bankách měl nedobrou vliv na tržní hodnotu bank.

Na druhé straně zde byly i nepřilíživé skutečnosti při negociaci o konečné ceně privatizovaných bank. Myslím, že při jednáních byla chyba vlád v tom, že nevyužily dostatečně pozitivní momenty ve stavu prodávaných bank. Myslím, že při vyjednávání o ceně nebyly dostatečně využity skutečnosti, které mluvily ve prospěch bank. Bylo to třeba to, že banky byly očistěny od naprosté většiny problematických aktiv. Dále investoři měli možnost získat banky, které měly vybudovanou rozsáhlou síť poboček. Nabízené banky používaly už srovnatelné informační technologie transakčních systémů, které vybuďovaly renomované zahraniční firmy. Bankám již byla vlastní rozvinutá nabídka produktů a služeb, která už odpovídala západním standardům. Privatizované velké banky měly relativně rozsáhlou klientelu i v podstatě rozdělené trhy. Ke konci 90. let lze hovořit i o určitém dosaženém posunu v kvalifikaci personálu bank a jejich managementu. Spousta lidí nabyli zkušenosti třeba ve Spojených státech amerických a jiných finančně vyspělých zemích. Prosazovala se také orientace na standardy klientské obsluhy charakteristické pro zahraniční banky. Navíc privatizované banky měly vytvořeny velmi silné finanční skupiny, které byly složeny ze stavebních spořitelien, pojišťoven, penzijních fondů, leasingových společností apod. A jednotlivé společnosti bank zaujímaly vedoucí pozice na příslušných finančních trzích. Myslím si, že tyto skutečnosti při negociaci o ceně naši vyjednávači buď podcenili, nebo nedokázali za ně patřičně bojovat se zkušenými zahraničními strategickými partnery.

Privatizace byla plně dokončena prakticky až jedenáct let po zahájení ekonomických reforem a ještě další tři roky probíhaly procedury Evropské unie, které z hlediska přísných pravidel Unie zkoumaly přípustnost pomoci státu českým bankám. Když hodnotíme proces privatizace bank, jistě nás zajímá jeho konečný účet, jaký byl poměr plusů a minusů. Tento účet nám říká, že konečná cena byla záporná. Privatizace bank v České i Slovenské republice proběhla jako proces, jehož cena byla záporná. V České republice těsně přesáhl příjem z privatizace bank v souhrnu 100 miliard Kč, stát inkasoval 100 miliard Kč. A na druhé straně musel stát do privatizace něco vložit, musel banky očistit, musel provést jejich sanaci a poskytnout státní záruky. Náklady spojené se sanací bank byly rozhodně vyšší než příjem z prodeje; podle některých odhadů byly vyšší třikrát, podle jiných čtyřikrát. Tyto náklady způsobují, že konečná cena je záporná a platí ji čeští daňoví poplatníci. Záporná konečná cena byla i ve Slovenské republice, náklady byly asi dvakrát až třikrát vyšší než dosažený příjem. Privatizace ukončila etapu původních, často naivních představ o českém či slovenském bankovníctví a jeho úloze v budování české či slovenské podnikatelské vrstvy. V Česku i na Slovensku je bankovníctví v podstatě stoprocentně v rukou zahraničních bank, a tak můžeme hovořit o bankách s působností na českém či slovenském trhu. Už nemůžeme říkat české či slovenské banky a nemůžeme také doufat, že tyto banky vybudují českou a slovenskou podnikatelskou vrstvu. To byly takové smělé ideje z počátku devadesátých let, o něž se někdy vedl i politický boj. Po ukončení privatizace bank začala de facto nová etapa bankovníctví v České republice a Slovenské republice v podmínkách globalizované ekonomiky.

Jak tedy hodnotit tuto privatizaci? Otázky privatizace bankovníctví jsou stále ještě živé, pořád se v jejich hodnocení prosazují zájmové střety. Jakýkoli spor o transformaci v devadesátých letech nemůže pominout transformaci bankovníctví a její hodnocení, neboť šlo o členité zájmové střety a snahy o získání nejrůznějších výhod. Faktem je, že nakonec z celého procesu nejvíce čerpali, největší prospěch měli zahraniční investoři. Ale na druhé straně se zase pořád zdůrazňuje, že to nešlo ani jinak provést, protože na počátku privatizace bank existoval problém celkové podkapitalizace naší ekonomiky při poměrně rychlé privatizaci nefinančních podniků. Tady nebyly zdroje a příliš sem zatím nechtěli ani zahraniční investoři, přišla šoková cesta, nefinanční podniky se privatizovaly rychle i za cenu uplatnění onoho známého rčení „na chvíli trochu zhasneme světlo“, nebyla dostatečná legislativa. Nakonec se postupovalo paradoxně cestou známou z plánované ekonomiky. Nemáme dostatek zdrojů? Je to podkapitalizované? Tak to proženu přes komerční úvěry. To znamená, že nedostatek zdrojů kompenzují poskytovanými komerčními úvěry. Za takové situace musely tedy banky ovládané státem jako majoritním vlastníkem profinancovat ve značné míře privatizaci podnikové sféry. Přitom úvěry byly poskytovány novým vlastníkům bez průkazné podnikatelské historie za relativně měkkých podmínek úvěrování.

V takové situaci nelze hovořit ani o uplatnění standardních pravidel obezřetnosti bank. Musíme otevřeně přiznat, že management bank v tom často viděl příležitost pro další růst banky, pro snadné pronikání na trh tím, že poskytne úvěr nějakým privatizovaným podnikům. Navíc zde hrály roli časté relativně blízké personální kontakty bank a průmyslových podniků. Paradox popsaneho řešení nedostatku zdrojů poskytováním neopodstatněných komerčních úvěrů vystoupí o to zřetelněji, že k tomu docházelo v době, kdy dominovaly liberální a podobné názory o „neviditelné ruce trhu“, která oddělí zrno od plev. Uvědomte si, že teoretici, kteří hlásali ony liberální názory, se chovali v praxi velice pragmaticky a nekompromisně nahradili neviditelnou „ruku trhu“ viditelnou „rukou státu“. Ovšem hlasitě se při tom odvolávali na riziko nestability, které je nezbytné za každou cenu odstranit nebo alespoň zmenšit. Teorii vymyslet, popsat v knížkách, podepírat nějaký názor teoretickými argumenty, je něco jiného, než uskutečňovat teorii v praxi. Stát ovšem nakonec „sklízet“ negativní důsledky tohoto pragmatického postupu při zmírňování rizika případné nestability v podobě obrovských nákladů na očistění bank v souvislosti s jejich privatizací.

Stále se vrací otázka, jestli to šlo dělat jinak, nebo ne. Dovolím si zde přečíst citát z textu exprezidenta Václava Klause, který je z článku *15 let poté. Spor o devadesátá léta*; článek vyšel v roce 2004 v časopise *Ekonom*, v jeho 40. čísle. Myslím, že tento text svým způsobem vystihuje různé složité zájmy a procesy té doby: „Následný vývoj snížil hodnotu bankovního sektoru takovým způsobem, že jeho pozdější privatizace umožnila de facto obdarování zahraničních investorů českým státem. Zatímco stát zápasí s ohromnými finančními problémy, noví akcionáři privatizovaných bank si rozdělují rekordní mnohamilionové zisky, které ony „špatné“ banky nyní přinášejí. Velkorysým očištěním stát de facto vyvázal banky z ekonomiky. Banky nesdílejí problémy klientů, nemusejí se podílet na restrukturalizaci podniků, aby dostaly své peníze zpět, nemusejí nést se svými klienty žádné riziko. Stát jim schodkem státního rozpočtu umožňuje bezrizikové podnikání a velmi snadné zdroje zisku. Netvrdím, že tato finanční a majetková přesmyčka – počínající zvyšováním úrokových sazeb a zpřísněním regulace v recesi, pokračující přes očišťování, nucené správy a prodeje a končící v ziscích na úkor České konsolidační agentury – byla dopředu plánována. Vznikla spíše synergií zájmů a příležitostí.“ Zde je jasně vyjádřeno, kdo na bojišti zájmů a příležitostí vlastně zvítězil, co je typické pro proces privatizace bank.

Transformace není jen obdobím privatizace, změny vlastnických struktur atd., ale také bychom si měli uvědomit, že po celou dobu transformace se rychle rozšiřovala nabídka bankovních a dalších finančních produktů a služeb, které je možno standardně nacházet u bank v zahraničí. Banky se právě v počáteční fázi chtěly rozvíjet, proto přicházely na trh s celou řadou různých běžných, termínovaných a spořicíh účtů. Tím usilovaly o získání levnějších primárních zdrojů. Druhá

možnost je vypůjčit si prostředky na mezibankovním trhu. Tento způsob je ovšem dražší. Navíc bylo možno využít dlouhodobou preferenci vkladů u bank v investičním portfoliu obyvatelstva. Oba naše národy jsou poměrně konzervativní a pořád preferují uložení peněz u bank, na bankovních účtech, i když úrokové sazby velmi podstatně klesly, jsou nižší než v řadě zemí eurozóny. Dynamika vkladů potom vytvořila u velkých bank v České i Slovenské republice jejich výrazný převis nad objemem poskytnutých úvěrů, přičemž vzhledem k vývoji inflace existuje záporná reálná úroková míra z vkladů.

Vedle těchto různých produktů se uplatnila řada produktů na podporu bydlení, objevilo se stavební spoření, hypoteční úvěry atd. To vše už je dnes samozřejmostí, dnes už to funguje. Je zde celý soubor produktů, které byly nabalovány na běžný účet, třeba produktové balíčky. V obou státech se rozvinulo tzv. přímé bankovníctví počínaje platebními kartami – teď už jsou úvěrové karty a kreditní karty –, máme telebanking, internetbanking a GSM banking. Můžeme využívat také nové pojistné produkty, v roce 1994 se objevilo penzijní připojištění, jsou zde nové produkty v mezinárodním a investičním bankovníctví, podílové fondy a rozmach zaznamenaly leasingové služby. To znamená, že k nám přišla celá řada produktů, které byly standardně k dispozici na Západě. Vzrostl také důraz na klientský přístup a na zdokonalování obchodní politiky.

Po roce 2000 se bankovní sektor začal stabilizovat, čili můžeme říci, že počátkem roku 2004, před vstupem do Evropské unie, bylo jak v České republice, tak ve Slovenské republice již dosaženo konsolidovaného stavu bankovního sektoru. Obavy z ohrožení stability systému klesly, ba dá se říci, že vymizely, obnovuje se důvěra veřejnosti v bankovní systém. Jak už jsem tady předdeslal, bankovní trh je v obou republikách prakticky ovládnán zahraničními vlastníky, zahraničními bankami, a v této souvislosti i naprostá většina ostatních finančních trhů. Určitou výjimkou je dosud pojistný trh. Kvalita úvěrového portfolia bank se zlepšila, větší pozornost je věnována řízení rizik. Tomu pomáhají ratingové agentury a procedury, které se začaly využívat. Výraznější roli přikládají velké banky ve srovnání s obdobím 90. let retailové klientele, prudký rozvoj zaznamenávají úvěry poskytované obyvatelstvu. V 90. letech se příliš úvěrů obyvatelstvu neposkytovalo, spíše se banky orientovaly na úvěry pro podnikovou sféru. Dokonce si pamatují vyjádření jedné vrchní ředitelky z oblasti úvěrů, která řekla: „Když dám někam 500 milionů Kč, třeba do velkého podniku, tak co to je? To je jedna smlouva, jeden šanon. A kolik smluv by se muselo udělat, kdybych tu částku měla uplatnit u retailových klientů?“ Takto nekvalifikovaná výpověď o něčem svědčí. Ale vraťme se ke stabilizaci finančního sektoru po roce 2000. Prudký rozmach většiny komerčních bank se projevil růstem bilanční sumy, rostla aktiva, čistý zisk, základní kapitál, kapitálová přiměřenost a další sledované finanční indikátory.

Nadále můžeme hovořit o silné koncentraci bankovního trhu. Vstup zahraničních vlastníků na český a slovenský bankovní trh přinesl vedle potřebné ekono-

mické stabilizace i určitou standardizaci v oblasti nabídky produktů a řešení procesů, srovnatelnou s bankovníctvím vyspělých zemí Evropské unie. V produktové oblasti na bankovních a finančních trzích České a Slovenské republiky pokračovaly zejména evropské a světové trendy, které se začaly v jisté míře projevat na tuzemských trzích již dříve. Některé trendy zde byly nastartovány již před vstupem do Evropské unie. Mám na mysli těsnější prolínání nabídky dříve specializovaně poskytovaných produktů a služeb (například tzv. bankopojištění, tj. společná nabídka bankovních a pojistných produktů), sílící konkurenční nabídku obvyklých bankovních produktů nebankovními finančními společnostmi (například spotřebitelské úvěry a půjčky pro domácnosti, úvěrové karty atd.) nebo širší využívání elektronických distribučních kanálů, zejména internetového bankovníctví v retailové oblasti.

Teď bych se věnoval stabilizaci finančního sektoru ve spojení se vstupem do Evropské unie. Vyjmenuji zde problémy z oblasti bankovního práva. Šlo zejména o zakotvení principu jednotné bankovní licence, který souvisel s volným trhem služeb, kam patří také finanční služby. Dále šlo o platební styk, který byl dříve v 90. letech součástí zákona o bankách a nyní se měl osamostatnit. Platební styk si vyžádal zvláštní právní úpravu, vznikl pro něj zvláštní právní předpis, zákon o platebním styku. Evropská unie vyžadovala větší ochranu práv klientů, resp. spotřebitelů jako té slabší smluvní strany. Sladění právních postojů se projevuje v několika novelizacích zákona o spotřebitelských úvěrech, které poskytují šanci určité obrany, ochrany proti té silnější straně, proti poskytovatelům úvěrů. Čili vstup České republiky a Slovenské republiky do Evropské unie můžeme označit za další důležitý mezník ve vývoji finančního sektoru obou těchto států.

V souvislosti s tím nastupuje i otázka zavedení eura. Tady už se to probíralo, nemusím se k tomu vracet. Přístup států byl rozdílný. Zavedení eura je pro členu Evropské unie povinností, česká strana se k tomu začala stavět jako k možnosti. Slovensko k 1. 1. 2009 vstoupilo do eurozóny, Národní banka Slovenska se stala součástí Eurosystemu, dostala se tedy do podřízeného postavení vůči Evropské centrální bance. Některé příležitosti, o nichž si Slovensko myslelo, že je jako člen eurozóny získá, se nedostavily. Z hlediska bankovního systému na Slovensku, z hlediska slovenských bank se nenaplnila představa na Slovensku rozšířená, že eurozóna přinese slovenským bankám poměrně velké možnosti pronikat v rámci eurozóny na další zahraniční trhy. Mateřské banky neprojevily příliš ochotu takovou expanzi dceřiných bank podporovat. Členství v eurozóně přineslo ovšem Slovensku růst přímých zahraničních investic, což mohly tamní banky využívat.

Vstup do Evropské unie znamenal v obou státech také posilování bankovní regulace a dohledu a tlak v tomto směru. Jako reakce na tento tlak byl vytvořen jednotný systém dohledu pro celý finanční trh. Národní banka Slovenska ho zavedla o tři měsíce dříve než Česká národní banka, ve Slovenské republice platí

od 1. 1. 2006 a v České republice od 1. 4. 2006. Před zavedením jednotného systému dohledu byl dohled rozříštěný. Bankovní dohled měly ve své kompetenci centrální banky, ať česká, nebo slovenská. Pokud šlo o cenné papíry, tak v České republice je měla na starost Komise pro cenné papíry, zatímco pojišťovnictví a penzijní fondy spadaly pod Ministerstvo financí České republiky. Nový dohled to spojil, teď dohled vykonává jednotně centrální banka. Ale stále ještě nemá dohled nad nebankovními finančními společnostmi. To zatím není do jednotného dohledu zahrnuto.

Nyní se dostávám k podrobnějšímu výkladu o pohledu finančního sektoru na zavedení eura v České republice. Již jsem říkal, že pozice obou států k euru byly rozdílné. Říkal jsem, že Slovenská republika euro přijala 1. 1. 2009, ale že z české strany nebyl dostatek politické vůle k podobnému kroku. Přijetí eura je povýšce politické rozhodnutí a u nás byla ochota rozmělněna v politické rovině. Pozice naší centrální banky byla jednoznačná, Česká národní banka poměrně silně lobbowała proti přijetí eura. Její zástupci zdůrazňují, že vstupem do eurozóny ztratíme možnost provádět samostatnou měnovou politiku, že se zánikem české koruny zanikne pravomoc ČNB provádět měnovou politiku státu. Tvrdí se, že měnovou politiku bude určovat Evropská centrální banka z pohledu eurozóny jako celku, a nikoliv podle aktuálních potřeb české ekonomiky. To je považováno za určité ochuzení nástrojů makroekonomické stabilizační politiky. Na druhé straně, když vezmeme v úvahu, že jsme malá, vysoce otevřená ekonomika po obchodní i finanční stránce, tak musíme připustit, že již dnes se uplatňuje výrazné omezení autonomního rozhodování o domácích úrokových sazbách.

Když sestoupíme z výšin pohledu centrální banky, tak musíme brát v úvahu, že zavedení eura má různý význam a důsledky pro různé zájmové skupiny. Euro můžeme hodnotit také z té pozice, komu jeho zavedení více a komu méně prospěje. Bilance nákladů a výnosů vstupu do eurozóny je pro různé zájmové skupiny odlišná. Nejprve se podíváme na nefinanční podniky, na reálnou ekonomiku. Vidíme, že především velké exportující podniky vždycky stály o euro a podporovaly náš vstup do eurozóny. U těch malých a středních podniků to nebylo tak jednoznačné, záleželo na tom, jaká u nich byla proporce vývozu a dovozu.

Ale podívejme se na podniky finančního sektoru. Pokud šlo o komerční banky jako podnikatelské subjekty v České republice, tak ty si dělaly srovnání výnosů a nákladů. Většina jich poukazovala na to, že zavedení eura znamená pro komerční banky určité transakční náklady, a to zejména v oblasti bezhotovostního platebního styku. Příklad od korunového k eurovému platebnímu styku, od korunových účtů k eurovým účtům znamená převod více než 95 % „domácích“ plateb (platby mezi bankami v rámci Česka) a přes 80 % konverzí na českém bankovním trhu (mezi českou korunou a eurem). Do tohoto druhého bodu spadají náklady na převod („hromadnou změnu“) z české koruny na eura ve všech bankovních systé-

mech vedoucích účty a zpracovávajících transakce. Nutná by byla konverze nejen účtů, ale i platebních karet a jiných platebních instrumentů. Všechny tyto náklady by měly samozřejmě dopad na výnosy bank. Ale nejen to. Dnes mají banky nemalé příjmy z poplatků, že vedou korunové účty a vedle toho i eurové a že provádějí průběžně potřebné přepočítávání kurzů. Převody a platby jsou v zahraničních měnách dražší a složitější. A tyto zisky by odpadly. Evropská unie se snaží směřovat – a nejde jen o eurozónu – k systému SEPA. Tento systém znamená, že platby v rámci celé eurozóny jsou považovány za tuzemské a jako tuzemské jsou zpoplatňovány. U nás se k tomuto systému již některé banky připojily, a proto se zmenšil jejich zisk z poplatků za vedení účtů. Odhadované výnosy bank v České republice v oblasti platebního styku a účtů, které by byly po zavedení eura dotčeny, činí 20 až 30 miliard Kč. Tento výpočet byl proveden již asi před třemi roky. Dále je třeba počítat s tím, že bankám by odpadly výnosy ze zajišťování proti kurzovému riziku pro budoucí příjmy v eurech (pro podnikatelskou sféru). Takže i to by byla pro banky z hlediska výnosů určitá ztráta.

Dalším velkým mezníkem ve vývoji, kterým prošly banky v České republice a ve Slovenské republice, bylo období, v němž nastoupila finanční krize. Byl to jakýsi test životnosti a odolnosti bank. Krize, jak víme, začala na americkém hypotečním trhu, nakonec se globalizovala a opakovaně měnila svůj charakter. Vrcholu dosáhla v letech 2008–2009. Můžeme říci, že bankovní sektor v České republice a ve Slovenské republice zaznamenal jen omezený dopad nepříznivých faktorů globální finanční krize. Do jisté míry to zapříčinila konzervativnost chování bank, banky nechtěly nakupovat toxická aktiva, a dále i konzervativní chování obyvatelstva. K tomu se ještě dostaneme. Česká i Slovenská republika jsou jedny z mála zemí, které nebyly nuceny přijmout žádná opatření na podporu solventnosti svého bankovního sektoru. Některé země Evropské unie taková opatření přijmout musely a tvrdě na to doplatily. Bankovní sektor v České republice byl dobře kapitalizovaný, měl v té době silnou likviditu v rozvahách a udržuje si stále poměrně vysokou ziskovost (i když v některých případech došlo k poklesu zisku z důvodu odepsání některých rizikových aktiv). Podíl toxických aktiv byl zanedbatelný, bylo to méně než 1 %. K tomu připomenu, že třeba Československá obchodní banka při zisku 10 miliard Kč odečetla jednu miliardu Kč jako toxická aktiva. Bankovní sektor ve Slovenské republice byl dostatečně likvidní, měl velmi malý podíl toxických aktiv, malý objem půjček v zahraničních měnách; svou roli později sehrálo euro. Tak vypadal v obou republikách bankovní trh, který je dominantní.

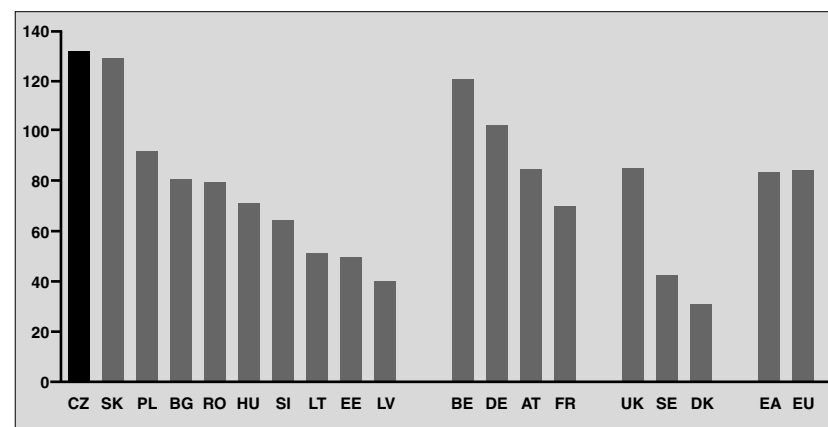
Pokud jde o akciové trhy, tak v České republice i Slovenské republice mají poměrně omezený význam, takže dopad jejich propadu nemohl být pro obě země významný. Pokud šlo o finanční trhy, tak nastal pokles cen aktiv, zvláště byly ztráty u podílových fondů, pojišťoven a u penzijních fondů. Majitelé penzijního připojištění pocítovali, že se jim po určité období vložené finanční prostředky nezahodnocovaly.

Musíme si uvědomit, že svou pozitivní roli tady sehrávalo to, že bankovní sektory v České republice i Slovenské republice byly nezávislé na externím financování. Důvodů je několik. Prvním je vysoký poměr vkladů k úvěrům. Když se podíváme na tento graf (viz graf 1), tak vidíme, že ze zemí Evropské unie mají Česká a Slovenská republika nejvyšší převís vkladů na úvěry; v České republice je vůbec nejvyšší, okolo 1,4, druhý nejvyšší má Slovensko, které je těsně za námi, a převís vkladů nad úvěry mají také Belgie a Německo. Většina zemí Evropské unie má vyšší úvěry než vklady. Vysoký převís vkladů nad úvěry znamená také jednu podstatnou věc, totiž to, že máme dostatek primárních zdrojů k úvěrování. A to je druhý důvod naší relativní nezávislosti na externím financování; úvěrová expanze je u nás financována především z tuzemských primárních vkladů, není nutné půjčovat si na dražším mezibankovním trhu. Externí výpůjčky jsou ve srovnání s ostatními zeměmi Evropské unie poměrně malé, nečerpali jsme ze zdrojů zahraničních mateřských bank. A také se u nás prosazovala konzervativní strategie zadlužování domácností, byl nulový podíl úvěrů v zahraniční měně u domácností a také velice nízký podíl půjček v zahraniční měně u podniků. Toto všechno sehrávalo svou roli v situaci našeho bankovního sektoru. Jinak pokud jde o úvěrové portfolio obyvatelstva, tak zhruba ze 70 % je tvořeno jak v České republice, tak na Slovensku úvěry na bydlení. A je známo, že pokud jde o úvěry na bydlení, tak z nich je většinou 1–2 % klasifikovaných úvěrů na rozdíl třeba od úvěrů spotřebitelských, které dnes v Česku rostou.

Ještě bych připomněl jednu důležitou věc. Po finanční krizi následovala i hospodářská recese. Důsledky hospodářské recese na finanční sektor jsou negativní. Hlavní negativní dopady poklesu reálné ekonomiky na finanční sektor jsou tyto: v platebním styku dochází ke snížení počtu a objemu transakcí, ubývá poplatků za ně jako zdrojů výnosů bank a také vzrůstá riziko při splácení závazků. Ta rizika zde v určité míře existují stále, nicméně pokud jsou malá, tak se s nimi banky dovedou vyrovnat. Ale nyní vzrůstá riziko schopnosti podniků a domácností splácet dříve přijaté závazky nad obvyklou míru. S riziky úvěrových ztrát se banky vyrovnaly tak, že ještě zpřísnily úvěrové podmínky a zvýšila se pozornost bankovního managementu. Došlo k poklesu úvěrové dynamiky, poskytuje se méně úvěrů. Banky se s negativními dopady snaží vyrovnávat tím, že striktněji požadují zajištění úvěrů, snaží se zvýšit podíl tzv. vlastního financování při poskytování úvěrů a kladou vyšší požadavky na příjmy za daný úvěr.

Evropská unie si vzala ze situace poučení a přijala ex post řadu opatření, protože došla k závěru, že je třeba zpřísnit regulaci a dohled nad bankami. Tato opatření mají své zastánce, kteří věří, že se uplatněním těchto nástrojů zabrání opakování krize. Na druhé straně se objevují kritici regulace a dohledu nad bankovním sektorem, kteří říkají, že zavedením takových opatření v zemích Evropské unie ztrácejí národní státy část své suverenity ve prospěch unijních

Graf 1 Poměr vkladů k úvěrům ve vybraných zemích EU (v %, 2008, rezidentské úvěry a vklady, nebankovní subjekty; Zpráva o finanční stabilitě 2008/2009, ČNB)

Poznámka: EA = eurozóna; EU = průměr všech zemí Evropské unie
Pramen: ECB

institucí. V hodnocení nových opatření regulace a dohledu zaujímají orgány v Česku a na Slovensku rozdílné pozice. Slovenská centrální banka je k těmto postupům tolerantnější, je vstřícnější. Česká národní banka je takové „zlobivé dítě“, trochu děláme potíže, trochu se tomu bráníme. Česká národní banka říká, že nepodporuje centralizaci pravomocí na nové dohledové orgány na evropské úrovni bez současného převzetí odpovědnosti. Podle prosazovaných nových opatření zůstává odpovědnost na národní úrovni, zatímco pravomoci se přesunují na úroveň nadnárodní. Podle České národní banky je dnes situace taková, že dochází k omezení pravomocí nezávislých národních orgánů, kterým však zůstává odpovědnost atd. Zástupci České národní banky nesoouhlasí s omezováním nezávislosti národních orgánů dohledu odpovědných za finanční sektor v národním prostředí. Říkají, že podstatné je zachování rovnováhy mezi pravomocemi domovských a hostitelských orgánů dohledu a neoddělení pravomocí od odpovědnosti. Dále není vhodné zasahování do fiskální suverenity členských států Unie. A konečně není vhodné uchýlit se k uspěchané a nadměrné regulaci (proběhnoucí krizi již daná opatření neovlivní), měly by být provedeny nejprve kvalitní analýzy a vyhodnocení dopadu reforem tak, aby dopady byly co nejmenší. Zhruba taková je tedy pozice České národní banky k novému finančnímu dohledu v Evropské unii.

Ještě bych se zaměřil na Basel III a banky v České republice a Slovenské republice. Basel III je takový celosvětový systém, který má bránit narůstání úvěrových rizik. Vypracoval ho tzv. Basilejský výbor pro bankovní dohled, v němž zasedají zástupci největších světových bank. Tento výbor přijal Basel III, kde je stanoveno, jaká má být kapitálová přiměřenost, jak mají vypadat další indikátory, třeba regulatorní kapitál. Basel III uvádí, že kapitálová přiměřenost by měla být minimálně 8 %, Evropská unie to ještě zvýšila na 9 %. Celková kapitálová přiměřenost bankovního sektoru v polovině roku 2012 byla v České republice 15,2 % a ve Slovenské republice 15,5 %, přičemž u všech bank se její hodnota pohybovala nad 10 %. Když se provádějí v obou republikách zátěžové testy bank, tak vycházejí poměrně slušně. Naprostou většinu regulatorního kapitálu tvoří kvalitní kapitál typu Tier 1; celkem Tier 1 kapitálová přiměřenost dosahovala v České republice 14,5 % a ve Slovenské republice 14,1 %. Pokud se podíváme na strukturu regulatorního kapitálu v České republice, tak vidíme, že v něm výrazně narostl podíl nerozděleného zisku z předchozích období po zdanění. Zdá se, že bankovní sektor v české i slovenské ekonomice ukazatele plní a že úvěrové riziko je nižší oproti jiným zemím.

Banky působící v České republice svým zahraničním vlastníkům přinášejí značné zisky a nezatěžují je riziky. Teď jsou na české straně obavy ze zavedení bankovní unie v rámci EU. Banky působící v Česku nemají v současnosti žádné problémy s novými pravidly Basel III, příznivá je i struktura regulatorního kapitálu. Kolem bankovních daní a daní z finančních transakcí se začal z české strany projevat odpor. V souvislosti se zavedením bankovní unie poukazuje Česká národní banka na to, že zhruba 95 % bank, které působí v České republice, je v zahraničním vlastnictví. V naprosté většině jsou to dceřiné společnosti velkých zahraničních bank.

Po roce 2000 se banky v České republice finančně stabilizovaly a byly dlouhodobě ziskové, takže vydělaly svým zahraničním vlastníkům na dividendách celkově již více než 180 miliard Kč. Tři největší banky (Česká spořitelna, Komerční banka a Československá obchodní banka) vydělaly svým zahraničním vlastníkům v krizových letech 2008–2010 celkem zhruba 175 miliard Kč; byly to nejvyšší zisky a nejvyšší rentabilita aktiv v rámci nadnárodních finančních skupin, do nichž tyto banky patří. V krátkém období, kdy vrcholila a posléze doznívala finanční krize, naše banky dokázaly vydělat. Česká národní banka má obavy, že když vznikne bankovní unie, může se stát, že se banky působící v České republice stanou pohodlným finančním polštářem pro zahraniční mateřské společnosti. Dále se bojí toho, že zde bude hrozba možného „vysávání“ peněz. Podle české legislativy zatím může Česká národní banka zakázat transakce, které by mohly snížit likviditu tuzemských bank. Nad tím má v současné době Česká národní banka dohled, ale o ten by mohla přijít.

Co ještě říci závěrem? Bankéři neradi předpovídají na nějakých pět, deset let, při výhledu jsou ochotni se pohybovat v rovině daného roku, případně následující-

cího roku. Mám k dispozici asi měsíc starý průzkum, který udělala nadnárodní společnost KPMG v zemích střední a východní Evropy, v němž respondenty byli vrcholoví bankéři, ti, kteří tvoří představenstva největších finančních ústavů. Ukázala se zajímavá věc, byl velký rozdíl mezi českými a slovenskými bankéři. Čeští bankéři jsou jakoby v euforii, protože profitabilita byla loni vysoká, takže byli ze zástupců zemí podléhajících se na průzkumu nejvíce optimističtí. Očekávají pozitivní vývoj nejen v tomto roce, ale i v roce příštím. Naopak slovenští bankéři spolu s rumunskými bankéři očekávají nízkou profitabilitu. Situace v profitabilitě bankovníctví se ve Slovenské republice v roce 2012 zhoršila, takže tam začal převládat určitý skepticismus i pro tento rok a pro rok následující. Touto rozdílnou „naladěností“ bankéřů bych své vystoupení ukončil. Uvidíme, jak ta budoucnost bude ve skutečnosti vypadat. Děkuji vám za pozornost.

DISKUSE

Jiří Malý

Děkuji panu Karlu Mráčkovi za jeho velmi obsáhlý příspěvek. Dámy a pánové, chtěl bych se zeptat, jestli má někdo z vás nějaký dotaz nebo připomínku k tomu, co zde dosud bylo řečeno. Vidím, že se hlásí pan profesor Šikula.

Milan Šikula

Měl jsem možnost pracovat dva a půl roku jako generální ředitel ve Slovenské konsolidační, do které šlo 105 miliard korun špatných úvěrů, a tak bych chtěl říci jen několik poznámek o tom, jakým způsobem se vlastně vysávaly zdroje ze Slovenska. Za prvé těch 105 miliard korun špatných úvěrů vlastně odkoupil stát pod cenou úvěru, za který dostávaly banky desetiprocentní úrok. To byl stoprocentní, bezproblémový zisk a ony vykazovaly obrovské kladné výsledky hospodaření. My, Slovenská konsolidační, jsme mohli jen prodávat ty pohledávky; to znamená, že jsme nesměli dělat žádné restrukturalizace. Přitom jsme měli kópu nabídek, podle mého skromného odhadu to byla minimálně třetina z těch 105 miliard korun, která by se dala restrukturalizovat. To by znamenalo, že by nakonec nebyly ztráty 30–40 miliard korun, ale byly by to funkční zdroje, které by v ekonomice produkovaly.

Uvedu jeden poznatek z jednání, kterým jsem byl velmi překvapený. Vzhledem k tomu, že Slovensko mělo asi nejvyšší podíl zahraničního kapitálu v bankovním sektoru, který byl prakticky bez slovenských bank, tak se naši podnikatelé setkávali s tím, že když chtěli získat úvěr, byly prověřovány jejich schopnosti splácet úvěr také v zemi mateřských bank a vyskytovaly se i otázky, zda náhodou nejsou dlužníky mateřských bank. To bylo úplně šokující a mělo to vliv na poskytování úvěrů.

Dále chci zmínit další otázku, o níž jsem se dozvěděl dokonce nedávno od svého bývalého kolegy, který u mě tehdy pracoval. Dozvěděl jsem se, že opravné položky, které byly určeny na těch 105 miliard korun špatných úvěrů, z velké části fakticky zůstaly v bankách, odkud byly špatné úvěry vyvedeny. Čili tímto způsobem se banky očistily a ještě jim zůstaly prostředky, takže vlastně a priori dostaly velmi ziskový vklad. A další poznámka. Jiný kolega, který byl generálním ředitelem Lidové banky, mně říkal, že zahraniční centrály ani nechtěly věřit, že dosahovaly až tak vysoké ziskovosti. Byly zde expandující trhy, vysoké poplatky a především vysoké zisky, dceřiné společnosti zde dosahovaly daleko vyšších zisků než mateřské banky doma.

Ještě bych chtěl říci v souvislosti s diskusemi v Evropské unii to, že bankéři působící na Slovensku se tvářili, že se u nás nemusí nic řešit, nemusí se dotovat banky atd., když jsou vlastně zdravé. Ale bankéři už neřekli to, že v roce 2011 se splácely poslední úroky za zmíněných 105 miliard korun špatných úvěrů, takže 105 miliard korun vlastně nebylo 105 miliard korun, ale celkově, tj. i s úroky, to mohlo vyjít na 180 až 200 miliard korun.

Takže to je několik malých poznámek o tom, že celý finanční sektor, nejen bankovní, je jako celek podle mého názoru něco, co je svým způsobem parazitické. Zatímco banky u nás dlouhodobě vykazují vysoké zisky, reálně podnikající subjekty zápasí s minimálním ziskem.

A poslední poznámka. Při analýze současné krize se ukázalo, že finanční sektor po té obrovské expanzi, kterou prošel od 80. let, vlastně vnesl do fungování celé světové ekonomiky něco, co jsem nazval „institucionalizací morálního hazardu“. Na tom hazardu se podílejí všechny instituce od Mezinárodního měnového fondu, přes Fed, velké světové banky, přes jejich představenstva až po ratingové agentury a auditorské společnosti. Když se na to podíváte, nenajdete ani jednu velkou instituci, která by nebyla namočená v zásadních problémech. Co to znamená? Že finanční sektor se stal svým způsobem parazitem na fungování reálné ekonomiky. V padesátých letech byla dělána analýza zisků ve Spojených státech amerických, bylo zkoumáno, kdo na nich má jaký podíl. Podíl finančního sektoru na celkových ziscích byl asi 12 %, zpracovatelský průmysl měl více než 50 %. V roce 2010 dosáhl zpracovatelský průmysl podílu asi 15 %, ale finanční sektor už měl podíl 40 %. Tak se ptám, kde tu je nějaké fungování racionálních tržních podmínek.

Jiří Malý

Děkuji panu profesoru Šikulovi za významné doplnění. Na tom je vidět, že nakonec Česká republika i Slovensko mají v globalizované ekonomice obdobné postavení, které je v současné době slabé, takže jejich hospodářská politika se do značné míry soustřeďuje na jiné kroky, než by bylo z hlediska národních ekonomik potřebné. V České republice i na Slovensku se dává přednost krokům, které doporučují nadnárodní instituce a které požadují nejsilnější zájmové, zejména finanční skupiny. Kdybych to chtěl trochu ironizovat, tak bych řekl, že v tomto směru jsou obě naše země skutečně pevnou součástí globalizované ekonomiky.

Chtěl bych se zeptat, jestli má někdo další dotaz nebo připomínku. Není tomu tak. Můžeme tedy udělat přestávku na oběd a ve 13 hodin budeme pokračovat v našem semináři.

Odpolední blok

Přejímání práva EU
Českou republikou a Slovenskem,
postoje Česka a Slovenska
k prohlubování integrace
hospodářské a fiskální politiky v EU

Moderátor
Jiří Malý
ředitel Institutu evropské integrace,
NEWTON College, a. s.

PROGRAM SEMINÁŘE

ODPOLEDNÍ BLOK

**Transformace směrnic Evropské unie do právních řádů
České republiky a Slovenské republiky 127**

Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D., Institut evropské integrace,
NEWTON College, a. s.

**Odlišný přístup Česka a Slovenska k pojetí
hospodářské a fiskální politiky v EU 133**

Ing. Ivana Dostálová, Institut evropské integrace,
NEWTON College, a. s.

TRANSFORMACE SMĚRNIC EVROPSKÉ UNIE DO PRÁVNÍCH ŘÁDŮ ČESKÉ REPUBLIKY A SLOVENSKÉ REPUBLIKY

Jiří Malý

V odpolední části semináře si vyslechneme dvě přednášky. Začneme příspěvkem od našeho kolegy z Institutu evropské integrace při NEWTON College, od pana Mgr. Ing. Petra Wawrosze, Ph.D. Jeho přednáška bude mít název *Transformace směrnic Evropské unie do právních řádů České republiky a Slovenské republiky*. Přiblíží nám tedy, jakým způsobem Česká republika a Slovenská republika přizpůsobovaly a přizpůsobují svou legislativu právu Evropské unie.

Petr Wawrosz

Dobré odpoledne. To, co se tady probíralo v dopoledním bloku, se týkalo především ekonomických otázek jak z období společného státu, tak dvou samostatných republik. Já se zaměřím na dobu po rozdělení Československa, a pokud bych to měl časově ještě blíže vymezit, tak to bude doba až od roku 2000 dále. Z hlediska mé přednášky je na České a Slovenské republice zajímavé to, že po dobu 70 let společného státu měly svým způsobem společné právo. Nepůjdu daleko do historie, ale stručně má smysl připomenout, že zejména v první republice, to znamená v letech 1918–1938, byly vlastně právní řády obou částí státu do značné míry stále rozdílné. To je asi ne vždy známé. České země přebíraly právní řád rakouské části Rakouska-Uherska, Slovensko uherské části Rakouska-Uherska. V průběhu doby se vyvinuly značné historicky podmíněné odlišnosti právních řádů a v první republice se jejich úplné sjednocení nepodařilo. Podařilo se to až komunistickému režimu. Samozřejmě nějaké dílčí rozdíly přetrvávaly, ale dalo by se říci, že zásadní právní předpisy byly pro obě součásti republiky stejné.

Tento společný základ se začal určitým způsobem rozvolňovat v období rozpadu společného státu, to znamená kolem roku 1993. Ale poměrně brzy, tedy zhruba kolem roku 2000, začalo docházet k jakési, dalo by se říci, harmonizaci v oblasti práva tehdy již samostatných států. Tento proces harmonizace byl podmíněn společným cílem – vstupem do Evropské unie. Když se naše státy staly členy EU, tak proces sbližování nebo určité harmonizace pokračoval, protože na EU byly přeneseny některé pravomoci státu.

V dalším výkladu se proto podíváme, jakým způsobem Česká a Slovenská republika přejímaly právo Evropské unie. Konkrétně se zaměříme na to, jak Česká a Slovenská republika do svých právních řádů transformovaly směrnice Evropské unie. Transformaci směrnic EU v České a Slovenské republice budeme posuzovat ze dvou hledisek. Za prvé, když je směrnice přijata, tak jakými způsoby ji Česká a Slovenská republika transformuje, jestli tam jsou, nebo nejsou nějaké odlišnosti. A za druhé, směrnice jsou přijímány na úrovni orgánů Evropské unie, ale v těchto orgánech mají významné slovo členské státy, čili když se nějaká směrnice teprve navrhuje, diskutuje se o ní, když má být přijata, tak před tím se mohou zástupci členských států vyjádřit, zda se jim směrnice líbí, nebo nelíbí, zda se jim jeví přísná, nebo příliš benevolentní, prostě mohou vyjádřit své názory a postoje. Myslím, že má smysl prozkoumat, jakým způsobem se na tom podílí parlament

nebo někdo jiný. Za chvíli zjistíme, že v těchto věcech existují mezi Českou a Slovenskou republikou poměrně významné rozdíly.

Abychom analyzovali tyto rozdíly, měli bychom se nejprve věnovat tomu, zda a jaké byly rozdíly mezi Českem a Slovenskem už při vstupu do Evropské unie. Tento vstup totiž vyžadoval přesun některých pravomocí jak v Česku, tak na Slovensku na Evropskou unii, a příslušným způsobem proto musely tyto státy upravit své ústavy. Česká republika to udělala tím, že pozměnila článek 10 své ústavy a přijala článek 10a, odstavec 1 a odstavec 2. Kdybyste se podívali na původní znění ústavy z roku 1992, tak byste viděli, že článek 10 zněl jinak. Nyní zní článek 10 takto: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouvy něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“ Článek 10a, odstavec 1 říká: „Mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizace nebo instituce.“ A konečně článek 10a, odstavec 2 doplňuje: „K ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v odstavci 1 je třeba souhlasu Parlamentu, nestanoví-li ústavní zákon, že k ratifikaci je třeba souhlasu daného v referendu.“ Česká republika použila znění, které je svým způsobem univerzální, čili kdyby vznikla vedle Evropské unie nějaká jiná organizace, na níž bychom chtěli přenést své pravomoci, tak to Česká republika může udělat již bez úprav ústavy.

Slovensko je ve své ústavě poněkud striktnější, vlastně říká, že přenos pravomocí se může týkat pouze Evropské unie (viz obr. 1). Čili přenos pravomocí Slovensko delegovalo pouze na Evropskou unii. Tento rozdíl se může v této chvíli jevit pouze jako zajímavost nebo podružná odlišnost, ale je možné, že v budoucnu by mohl nabýt na důležitosti.

Přejdeme k otázce, kterou jsem už nastínil. Jak přistupují Česko a Slovensko k situaci, kdy je třeba transformovat nějakou existující směrnici? Samozřejmě záleží na příslušném právním řádu. V řadě případů česká ústava jednoznačně ustanovuje, respektive to ustanovuje Listina základních práv a svobod, že povinnosti musí být ukládány zákonem, že je nelze ukládat pouze nějakým podzákonným předpisem, takže v případech, kdy směrnice stanoví nějaké povinnosti, musí k tomu být v Česku přijat nebo pozměněn nějaký zákon. V takové situaci, je-li k transformaci třeba nový zákon, je možnost přijmout tento zákon v prvním čtení (ve zkráceném jednání) v Poslanecké sněmovně. Pokud byl zákon přijat ve zkráceném jednání Poslaneckou sněmovnou, může být na výslovnou žádost vlády přijat ve zkráceném jednání i v Senátu. Tady je důležité zdůraznit, že ta rozhodovací pravomoc parlamentu je v případě směrnic do značné míry omezena. V některých případech směrnice stanoví určité minimum a jednotlivá země může jít na nebo nad tu minimální lačku, ale v řadě případů je cíl definován poměrně dost exaktně a parlament vlastně nemůže přijmout nějaké výrazně odlišné znění než to, co ta směrnice požaduje. Parlament tady slouží v podstatě jako nějaký převodní nástroj Evropské unie. Parlamenty jednotlivých členských zemí Evropské

Obr. 1 Přesun pravomocí na EU: Slovensko

- Ústava SR, článek 7, odstavec 1:
„Slovenská republika môže na základe slobodného rozhodnutia vstúpiť do štátneho zväzku s inými štátmi. O vstupe do štátneho zväzku s inými štátmi alebo o vystúpení z tohto zväzku sa rozhodne ústavným zákonom, ktorý sa potvrdí referendum.“
- Ústava SR, článek 7, odstavec 2:
„Slovenská republika môže medzinárodnou zmluvou, ktorá bola ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, alebo na základe takej zmluvy preniesť výkon časti svojich práv na Európske spoločenstvá a Európsku úniu. Právne záväzné akty Európskych spoločenstiev a Európskej únie majú prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky. Prevzatie právne záväzných aktov, ktoré vyžadujú implementáciu, sa vykoná zákonom alebo nariadením vlády podľa čl. 120 ods. 2.“

unie se tak stávají v řadě případů jenom jakýmsi schvalovateli něčeho, co už bylo schváleno jinde. V Česku, aby se to neprojednávalo příliš dlouho, se přijal tzv. institut zrychleného jednání, nemusí to projít celým oním parlamentním kolečkem. To platí pro obě komory Parlamentu.

Na Slovensku na to šli jinak. Slovensko do své ústavy zavedlo pojem „aproximační nařízení“. Je to speciální druh právního předpisu, který může přijmout vláda, ne tedy parlament, a může ho přijmout právě tehdy, pokud je to nutné k transformaci nějakého předpisu Evropské unie, to znamená především směrnic. V daném případě nemusí být ten předpis schválen parlamentem, ale může ho schválit jen vláda. Tímto způsobem je možno ukládat povinnosti a to je vlastně podstata aproximačních nařízení. To je důležitá věc. Slovenská ústava stejně jako česká ústava říká, že povinnosti je možno ukládat pouze zákonem, ale zároveň říká, že povinnosti mohou být ukládány i aproximačním nařízením (viz obr. 2). Přínos slovenské úpravy vidím v tom, že zrychluje proces přejímání předpisů evropského práva a jejich transformaci. Není to nutné projednávat v parlamentu, diskutovat o tom, když země stejně nemá nějakou velkou rozhodovací svobodu.

Na Slovensku však není z jednání zcela vynechán ani parlament, a to je důležité. Vláda Slovenské republiky informuje Národní radu Slovenské republiky půlročně o aproximačních nařízeních vydaných podle zákona v uplynulém období a o dalším záměru jejich přijímání. Národní rada Slovenské republiky může po

Obr. 2 Transformace směrnic EU: Slovensko

- Aproximační nařízení
- Ústava SR, článek 120:
„Ak tak ustanoví zákon, vláda je oprávnená vydávať nariadenia aj na vykonanie Európskej dohody o pridružení uzatvorenej medzi Európskymi spoločenstvami a ich členskými štátmi na strane jednej a Slovenskou republikou na strane druhej a na vykonanie medzinárodných zmlúv podľa článku 7 ods. 2.“
- Připomínáme, že článek 7, odstavec 2 Ústavy Slovenské republiky řeší mezinárodní smlouvy, kterými Slovenská republika přenáší své pravomoci na Evropskou unii.

projednání informace požádat vládu, aby právní úpravu navrhovanou ve formě aproximačního nařízení předložila jako vládní návrh zákona. Jak už jsem říkal, proces transformace směrnic EU se zrychlil, ale to neznamená, že v něm parlament nehraje žádnou úlohu.

Proces přijímání směrnic EU je složitý, nebudu ho tady popisovat detailně, jen zmíním, že jedním z nejdůležitějších orgánů, který o směrnících rozhoduje, je Rada Evropské unie, což je instituce na úrovni ministrů členských států. Podle problému, který směrnice řeší, se složení Rady mění; zasedají v ní podle projednávané oblasti ministři financí, průmyslu, dopravy, zemědělství, životního prostředí atd. Pokud se chce přijmout nějaká směrnice například z oblasti životního prostředí, tak musí být schválena Radou, v daném případě složenou z ministrů životního prostředí. V Radě má každý členský stát počet hlasů, který v zásadě procentuálně odpovídá počtu obyvatel. Je to ovšem složitější, uplatňují se pravidla, která zabezpečují, aby velké země nepřehlasovaly země malé. Samozřejmě nedělejme si iluze, že by Česká a Slovenská republika vzhledem ke svému počtu obyvatel mohly samy návrh nějaké směrnice podstatně ovlivnit. Když se směrnici nebude souhlasit jenom Česká republika nebo jenom Slovenská republika, tak není příliš velká šance, že svůj názor prosadí. Musíme vytvářet nějaké koalice s dalšími zeměmi atd.

S tím je také spojena otázka, kdo má vlastně právo za členský stát EU mluvit. Evropská unie obecně uznává, že by se k návrhům nejen směrnic, ale i dalších předpisů EU a vůbec unijních dokumentů měly nějakým způsobem vyjadřovat národní parlamenty. To je uvedeno v protokolu, který je součástí Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie. Zdroje primárního práva říkají, že národní parlamenty musí mít možnost se vyjádřit při tvorbě nových

směrnic. Návrhy legislativních aktů EU zasílané Evropskému parlamentu a Radě se postupují vnitrostátním parlamentům. Ty mají na projednání lhůtu osmi týdnů, teprve potom mohou unijní orgány pokračovat v jednání o navrhovaných dokumentech. Mělo by smysl zjistit, do jaké míry tyto své možnosti parlamenty České a Slovenské republiky využívají.

V České republice v tomto asi největší roli hraje sněmovní Výbor pro evropské záležitosti, který jednotlivé návrhy projednává a potom svoje stanoviska, doplnění atd. předkládá Sněmovně. Usnesení Sněmovny nebo usnesení Výboru pro evropské záležitosti ve věci návrhů aktů a jiných dokumentů Evropské unie jsou zasílána vládě, která je zohlední při formulaci svého stanoviska pro jednání v orgánech Evropské unie. Jsou také speciální případy, kdy se Parlament nebo Výbor pro evropské záležitosti domnívá, že Evropská unie překračuje své pravomoci. Pokud usnesení Sněmovny nebo usnesení Výboru pro evropské záležitosti obsahuje včas přijaté a odůvodněné stanovisko uvádějící, že návrh aktu Evropské unie porušuje zásadu subsidiarity, postoupí předseda Sněmovny usnesení neprodleně vládě, předsedovi Senátu, předsedovi Evropského parlamentu, předsedovi Rady a předsedovi Evropské komise. O návrzích aktů jedná také Senát a vláda je o výsledcích informována. Podstatné je, že česká právní úprava nestanoví jednoznačně, zda vláda je, nebo není vázána usnesením Parlamentu. Není tedy jasné, zda příslušný ministr, když odjede na zasedání Rady do Bruselu, musí stanoviska Parlamentu hájit a zastávat, tj. zda musí Parlament poslouchat. Ze současného znění našeho práva lze v podstatě dovodit, že názor Parlamentu je pouze doporučující a že se pověřený ministr může rozhodnout jinak.

Na Slovensku je situace odlišná. Tam byl přijat ústavní zákon č. 397/2004 Z.z., který se týká spolupráce Národní rady Slovenské republiky a vlády Slovenské republiky v záležitostech Evropské unie. Tento zákon postup specifikuje. Je to ústavní zákon, čili má vyšší právní sílu. Je v něm více zdůrazněna oproti české legislativě přímá role parlamentu. V české legislativě je zakotven větší význam pouze jednoho sněmovního výboru, čili jakési podskupiny poslanců. Na Slovensku jedná o návrzích celý parlament, jednání je tedy více reprezentativní. To je jedna podstatná odlišnost. Druhá je v tom, že uvedený ústavní zákon říká, že pokud se parlament nějak usnese, tak tím zavazuje toho člena vlády, který zastupuje Slovensko na jednání Rady; ministr je povinen přijaté usnesení respektovat. V zákoně jsou uvedeny výjimky, kdy a za jaké situace se může od usnesení parlamentu odchýlit. To ale musí ministr zdůvodnit a parlament o tom informovat atd. Vidíme tedy, že na Slovensku je parlamentní stanovisko významnější než v České republice. Z tohoto hlediska se mi zdá výhodnější, lepší a více reprezentativní slovenský postup, kdy stanovisko Slovenska v Radě je posvácené jeho poslanci, tedy zástupci slovenského lidu. Ať povedeme jakékoliv diskuse, tak parlament reprezentuje vůli voličů, je to tedy bezprostřednější vyjádření vůle voličů než rozhodnutí vlády. Zdůrazňuji, že neplatí automaticky, že se podaří přijaté stanovisko prosadit, ale svou vůli zástupci lidu vyjádřit mohou.

Celkově by se dalo říci, že slovenská úprava více posiluje roli parlamentu v právním procesu – tedy ve fázi navrhování a přijímání směrnic, eventuálně dalších dokumentů Evropské unie, kdy je možné prosazovat národní stanoviska – a už mu nedává tak velkou možnost při transformaci předpisů do právního řádu Slovenské republiky. Role slovenského parlamentu není velká ve fázi, kdy už nemůže uplatnit svou vůli, kdy už je poměrně jednoznačně vázán přijatými unijními předpisy. To je pozitivum slovenské úpravy.

V případě české úpravy toto není a chápu, že číst stenoprotokoly z jednání Poslanecké sněmovny nepatří k oblíbeným kratochvílím většiny z nás. Ale pokud byste se na stenoprotokoly přece jen podívali, tak zjistíte, že přijímá-li se nějaký zákon, který se přijímá právě proto, že je třeba transformovat předpis Evropské unie do českého právního řádu, tak je to často do značné míry formalita, ale jednáním se ztratí poměrně hodně času. Toho času se pak nedostává na jednání o návrzích směrnic, kdy je možno formulovat stanoviska a kdy je možno navrhnout úpravy. Znovu zdůrazňuji: nedělejme si iluze, že směrnice Evropské unie my sami ovlivníme, ale možnost vyjádřit náš názor máme. Z tohoto hlediska mezi Českou a Slovenskou republikou existují koncepční rozdíly a myslím si, že slovenská úprava je progresivnější. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Děkuji Petru Wawroszovi za jeho vystoupení. Dostali jsme se k poslední přednášce dnešního dne. Svůj příspěvek nám přednese paní Ing. Ivana Dostálová, která je rovněž naší kolegyní z Institutu evropské integrace při NEWTON College. Její vystoupení bude na téma *Odlíšný přístup Česka a Slovenska k pojetí hospodářské a fiskální politiky v EU*.

ODLIŠNÝ PŘÍSTUP ČESKA A SLOVENSKA K POJETÍ HOSPODÁŘSKÉ A FISKÁLNÍ POLITIKY V EU

Ivana Dostálová

Hezké odpoledne. Nejprve vám řeknu, jaké jsem používala informační zdroje pro případ, že byste chtěli podniknout stejné zkoumání. Na webové stránce Evropské unie jsou všechny konvergenční programy a programy stability, které členské státy Unie předložily, a jsou tam k nim zveřejněna doporučení Rady pro hospodářské politiky. Nyní probíhá tzv. evropský semestr, který znamená sdružený integrovaný rozpočtový a hospodářský dohled, takže na příslušné stránce se hodnotí nejenom střednědobé fiskální programy (to znamená konvergenční programy, to jsou plány států, které nejsou v eurozóně, a programy stability, to jsou střednědobé fiskální programy států, které jsou v eurozóně), ale hodnotí se tam i národní programy reforem. Toto jsou povinnosti členských států v rámci hospodářského a rozpočtového dohledu. Na webových stránkách jsou popsány i hospodářské politiky, je možné dělat srovnání a dívat se, do jaké míry státy plní, nebo neplní doporučení.

Hlavní rozdíl mezi Českem a Slovenskem je v tom, že Slovensko vstoupilo do eurozóny, zatímco Česko nikoliv, přestože závazek vstoupit do eurozóny měly oba státy. Jákýkoliv stát, který se stane členským státem Evropské unie, přijímá pro sebe zároveň závazek stát se členem eurozóny. Ale nikde, v žádném předpise není napsané, k jakému datu musí vstup realizovat. Má povinnost připravovat se na vstup. Připravovat se na vstup do eurozóny znamená jít směrem ke splnění maastrichtských konvergenčních kritérií a taková cesta může být dlouhá, zvláště když ten stát vstoupit nechce, nebo chce vstup do eurozóny výrazně odložit. Dříve bylo možné vyjednat si trvalý opt-out, to znamená trvalou výjimku; takovou výjimku si vyjednalo Dánsko a Británie, ale to už není možné. Stále je možné uplatňovat přístup, jaký uplatňuje Švédsko, aniž by o tom někde hovořilo, nebo aniž by to bylo někde napsáno. Nikdo z Bruselu to nijak nekomentuje. Švédsko patří k nejlépe fungujícím ekonomikám, takže nikdo nic proti němu nemá, má dobrou rozpočtovou kázeň. Nevstoupilo však do kurzového režimu ERM II, čímž nesplňuje podmínku minimálně dvouletého pobytu v tomto kurzovém režimu bez výrazných devalvací, a nesladilo legislativu týkající se centrálního bankovníctví. Přitom každé dva roky evropské instituce, a to Evropská centrální banka a Evropská komise, vyhodnocují pokrok na cestě k plnění maastrichtských konvergenčních kritérií. Komise každé dva roky zveřejňuje závěry o jejich plnění a navrhuje případný vstup hodnoceného státu do eurozóny. U Švédska bývá závěr ten, že Švédsko nesplňuje všechna kritéria. Toto je účinná metoda, jak odsouvat členství v eurozóně.

Členství v eurozóně je v podstatě politickým rozhodnutím, které přijaly vlády Česka i Slovenska při vstupu obou zemí do Evropské unie a uvedly to veřejně ve svých konvergenčních programech, které předložily Bruselu v květnu 2004. Slovenská vláda se zavázala vstoupit do eurozóny v roce 2009 a zavázala se zároveň vstoupit do kurzového režimu ERM II v letech 2005–2006. Oba tyto závazky splnila. Samozřejmě nestačil jen ten závazek, ale musela provádět takové hospodářské politiky, aby vyhověla maastrichtským kritériím. Česká vláda vyslovila závazek vstoupit do eurozóny v letech 2009–2010, ale nebyl dostatek politického odhodlání ke vstupu, takže ten se neuskutečnil a nyní žádný závazný termín stanoven není. Pokud jde o systém ERM II, Česká republika chce vstoupit pouze na dobu dvou let, to má napsané v eurostrategii; zatím tam nevstoupila a každý rok česká vláda projednává společný dokument Ministerstva financí a České národní banky, kde je hodnocení konvergenčních kritérií a doporučení, jestli Česko má v následujícím roce vstoupit do systému ERM II. Dokument pokaždé obsahuje doporučení, že v následujícím roce nemá Česko do systému ERM II vstupovat. Než bychom se rozhodli vstoupit do eurozóny, tak je ještě třeba dva roky předtím být v kurzovém režimu ERM II. Slovensko vstoupilo do eurozóny v době krize, bylo to v nešťastné době, ale nikdo asi nečekal, že bude nutné projevovat solidaritu, podílet se na mechanismech pomoci zemím eurozóny. Kromě obvyklých přínosů členství v eurozóně získalo Slovensko i prostředí nízkých úrokových sazeb. Česká republika úrokové sazby nízké měla, takže u ní by v tom žádný posun nebyl.

Hospodářská a fiskální politika obou států měla řadu odlišností, ale také řadu shodných znaků. Evropská unie nedává žádná vysvědčení, neznámkuje země, takže říct, že jedna hospodářská politika je na jedničku, druhá na dvojku, nelze, není to vhodné a nikdo nic takového nedělá. Takže nelze hodnotit, která země je vítěz nebo která země je lepší. Evropská unie dává strukturovaná doporučení a v nich je uvedeno, co by ta která země měla zlepšit. Zvýšený dohled a nápravná opatření doléhají jen na ty státy, které nedodrží fiskální disciplínu, nebo v krajním případě požádají o finanční pomoc (tzv. programové země). Česká republika a Slovenská republika jsou v současnosti v nápravném rozpočtovém dohledu. To v podstatě znamená, že rozpočtové politiky nejsou ještě vyladěny natolik udržitelně, aby se rozpočtové schodek nedostával přes 3 % HDP.

Když se celkově srovnají přístupy, tak bych řekla, že všude je něco za něco. Česko má vyšší míru přerozdělování, má vyšší příjmovou kvótu (to znamená vyšší rozpočtové příjmy k HDP než Slovensko), má vyšší míru zdanění. Česko začalo z vyšší hospodářské úrovně, ale mělo nižší tempo ekonomického růstu. Jinak z takového celkového pohledu bych řekla, že Česko postupuje konzervativně, spíše pomalu, nedělá nějaká ukvapená rozhodnutí, často návrhy Evropské unie zpochybňuje a někdy je v tisku označováno za „potížistu“. Myslím si, že někdy je to označení oprávněné. Ale Česko zase má vývoj vyrovnanější, nezaměstnanost má poloviční oproti Slovensku, takže sociální parametry má v tomto ohledu lepší

než Slovenská republika. Slovensko má nižší míru přerozdělování, nízkou míru zdanění a vyšší tempo ekonomického růstu. Je radikálnější, iniciativnější, má větší odhodlání, podporuje proevropské iniciativy, ale jsou tam cítit větší emoce, větší výkyvy a má trvale vysokou míru nezaměstnanosti.

Teď vám uvedu citát, co řekl viceguvernér Národní banky Slovenska Ján Tóth. Je to ze 7. února 2013 z projevu, který měl v Praze na konferenci k 20. výročí ČNB a samostatné české měny. Myslím, že tento citát vyjadřuje v podstatě to, co na Slovensku především cítí, když hodnotí přínosy a náklady vstupu Slovenska do eurozóny. Ján Tóth řekl: „Přijetí eura nám přineslo řadu citelných výhod. Pomohlo zavést rozpočtovou kázeň, posilnit image v očích zahraničních investorů, stoupl nám rating. V době přijetí eura jsme ho měli dokonce o jeden stupeň lepší než Česko podle S&P, což se promítlo, poprvé ve dvacetileté historii, do levnějšího financování státu. Zavedení eura ale přišlo na začátku globální krize a ta mohla zvýšit vliv některých nevýhod ztráty vlastní měny. Zablokování kurzového kanálu snížilo schopnost ekonomiky flexibilně reagovat. Dalším negativem, s nímž jsme nepočítali, bylo vypuknutí dluhové krize v některých zemích eurozóny a následné hromadné snižování ratingu, při němž se Slovensko opět dostalo pod úroveň České republiky. Slovensko vstupovalo do eurozóny, která byla vnímána jako hospodářsky silná a důvěryhodná z pohledu investorů. Dnes víme, že v eurozóně převládaly některé skryté nerovnováhy, které odhalila krize. Ze změněné eurozóny pro nás vyplývají dodatečné náklady, s nimiž jsme při zavedení eura nepočítali. Příkladem jsou příspěvky do EFSF a ESM. Suma požadovaných prostředků včetně záruk není zanedbatelná.“

Na téže konferenci řekl guvernér České národní banky Miroslav Singer: „Dnes jsme si mnohem více, než tomu bylo kdykoliv v minulosti, vědomi rizik vyplývajících z podcenění těsných vazeb mezi finanční stabilitou a makroekonomickými nerovnováhami i z následků, které by mělo přijímání nekonzistentních politik. To mě opravňuje k tomu, abych konstatoval, že v České národní bance v tuto chvíli nevidíme žádné silné důvody pro to, abychom se v dohledné budoucnosti zbavovali vlastní měny.“

Česko, jak už tady řekl pan ředitel Malý, mělo na počátku své samostatnosti vyšší hospodářskou úroveň než Slovensko, Slovensko však mělo v posledních dvaceti letech vyšší růstovou dynamiku. V roce 1992 byla hospodářská úroveň Slovenska na úrovni 76 % českých zemí, zatímco průměrná mzda na úrovni 97 % českých zemí. Docházelo ke značnému přerozdělování, byly zde trvalé transfery v hodnotě zhruba 4 % HDP Česka směrem k méně rozvinutému Slovensku.

Po rozdělení Československa v roce 1993 Slovensko přišlo o transfery, ale situaci zvládlo. Došlo k depreciaci slovenské koruny, poklesu reálných mezd, takže slovenská kvalifikovaná pracovní síla byla cenově konkurenceschopnější. Znehodnocení kurzu slovenské koruny vůči české koruně dosahovalo v určitých obdobích až 20 %, což bylo dost výrazné. Slovensko přijalo reformy, hlavní reformou bylo od roku 2004 zavedení jednoduché daňové soustavy a nízkých daní. Od roku

2004 byla zavedena 19% sazba daně z příjmů fyzických a právnických osob i DPH. Levná pracovní síla a očekávání vstupu do eurozóny lákaly na Slovensko přímé zahraniční investice. Za zmínku stojí jedna zajímavost. Když ECB hodnotila, jak si stály v roce 2008 před úderem krize země, které byly v kurzovém režimu ERM II, což bylo Slovensko, pobaltské země a Dánsko, tak zjistila, že u všech zemí kromě Slovenska došlo k odlivu kapitálu nebo alespoň ke snížení přílivu kapitálu; o Slovensku napsala, že vlivem očekávání jeho vstupu do eurozóny investoři neutekli. To byla také jedna z výhod vstupu.

Jaké jsou hlavní determinanty, které omezují prostor pro rozhodování národních vlád v Česku a na Slovensku? Jednak to jsou vzájemně velmi silné neformální vazby, což vede k vysoké obchodní provázanosti. Po Německu je Česká republika hlavním obchodním partnerem Slovenska. Za druhé je to svým způsobem fakt, že mezi oběma státy jsou velmi dobré vztahy. Nikde jsem nezaznamenala nějakou konfrontaci nebo nelítostné soupeření; dokonce vím od spolupracovníků, že v Bruselu mají nejlepší vztahy Češi a Slováci. Za třetí je to velmi silný vliv vnějšího prostředí. Oba státy mají silně otevřené a malé ekonomiky. A konečně čtvrtý vliv, který omezuje rozhodování národních vlád, je institucionální rámec Evropské unie. Oba státy musejí dodržovat pravidla, která jsou daná pro koordinaci hospodářských politik v rámci EU.

Vstup do Evropské unie znamenal pro Česko i Slovensko nutnost dodržovat nová pravidla. Ta pravidla jsou složitější, ale kdybych to měla vyjádřit stručně, tak bych uvedla alespoň dvě hlavní pravidla. Článek 121(1) Smlouvy o fungování Evropské unie zakládá mnohostranný hospodářský dohled. Říká se v něm, že „členské státy považují své hospodářské politiky za věc společného zájmu a koordinují je v Radě“. To znamená, že každý členský stát má povinnost do konce dubna předložit svůj střednědobý fiskální program, který pak zkoumá Komise a Rada dává doporučení. Slovensko jako země eurozóny má více povinností než Česká republika, což znamená, že slovenská vláda je více omezována ve svém rozhodování.

Slovensko jako všechny země eurozóny podepsalo tzv. Fiskální pakt, který vstoupil v platnost 1. ledna 2013. Tento pakt stanovuje dvě povinnosti. Za první členský stát musí ex ante konzultovat s Komisí a Euroskupinou hospodářské reformy s rozpočtovým dopadem a efektem přelévání. To znamená, že pokud by Slovensko chtělo udělat nějakou zásadní reformu, musí ji nejdříve projednat s Komisí a Euroskupinou. Tato povinnost se na Česko nevztahuje. Druhou povinností je mít strukturálně vyrovnané veřejné rozpočty. To znamená, že rozpočet může být každoročně do strukturálního schodku ve výši maximálně 0,5 % HDP. Strukturální schodek se vypočítá z nominální hodnoty rozpočtového schodku tak, že se očistí o cyklické, dočasné a jednorázové vlivy. Například když stát udělá nějakou privatizaci, najednou se mu zvýší příjmy, ale strukturální schodek je v sobě nemá. Slovensko to bude muset dodržovat, ale samozřejmě nyní, když je v situaci nadměrného schodku, tak nejdříve se musí vyrovnat s tímto, musí tuto situaci

ukončit. Česká republika strukturálně vyrovnané veřejné rozpočty za posledních dvacet let skoro nikdy neměla. Tuto povinnost ani nemá, protože nepodepsala Fiskální pakt. Myslím si, ač se o tom nehovořilo, že to byl hlavní důvod váhání a vysvětlování, proč pakt nechceme podepsat. Kdybychom ho podepsali, tak bychom museli dodržovat jeho ustanovení.

Další povinnost vyplývá pro Slovensko jako zemi eurozóny z nařízení v rámci tzv. two packu. Je to povinnost předkládat do 15. října Komisi ke stanovisku návrh rozpočtového plánu na další rok. Two pack jsou vlastně dvě nařízení, která byla přijata pro posílení rozpočtového dohledu v eurozóně. Podle jednoho z těchto nařízení státy eurozóny musí dát Komisi ke stanovisku návrh rozpočtového plánu dříve, než schválí svůj rozpočet v národním parlamentu, a pokud v tomto návrhu Komise shledá závažné nedostatky, tak ho členskému státu vrátí k přepracování.

Druhé pravidlo, které musí státy Evropské unie dodržovat, je vyjádřeno v článku 126(1) Smlouvy o fungování Evropské unie. Tento článek zakládá postup při nadměrném schodku. Říká se v něm, že „členské státy se vyvarují nadměrných schodků veřejných financí“. To je povinnost, kterou musí dodržovat všechny členské státy Evropské unie. Za nadměrný schodek se považuje překročení hranice 3 % HDP, ale neznamená to, že země, která zažívá ekonomický růst, by si mohla dovolit mít třeba trvale rozpočtový schodek 2,5 % HDP a říkat, že je to v pořádku. Slovensko má ovšem zase přísnější režim než Česká republika, protože je členem eurozóny. Slovensko může dostat finanční sankci, pokud se nebude řídit doporučeními Rady. U Česka i Slovenska může dojít při neplnění povinností k pozastavení plateb z fondů EU, to znamená ze strukturálních fondů a z Fondu soudržnosti.

Posilující integrací a provázaností se zvyšuje i vzájemná odpovědnost jednoho členu za fungování celku. To se projevuje především v eurozóně, takže Slovensko má další závazky. Je to zejména závazek účasti v mechanismech solidarity – v Evropském nástroji finanční stability (EFSF) a v Evropském mechanismu stability (ESM). Prostřednictvím těchto mechanismů je poskytována pomoc zemím eurozóny postiženým dluhovou krizí nebo jinými závažnými ekonomickými problémy.

Česko i Slovensko jsou od 2. 12. 2009 v nápravném postupu při nadměrném schodku. Situaci by měly napravit do roku 2013. Určitou zajímavostí je, že ačkoliv obě země mají rozpočtové schodky, tak jejich vlády deklarují veřejně jako svou prioritu fiskální konsolidaci a odpovědné rozpočtové chování.

Poté, co Rada rozhodla o konvergenční programy a programy stability, dává členským zemím doporučení k fiskální politice. České republice Rada doporučila zajistit plánovanou fiskální konsolidaci podle doporučení z 2. 12. 2009, kdy Rada uvalila na Českou republiku nápravný postup při nadměrném schodku, s tím, že má do roku 2013 napravit nadměrný rozpočtový schodek. Česká republika má dosáhnout doporučeného strukturálního úsilí, dodržet výdajové pravidlo a v tomto

kontextu se vyvarovat paušálních škrtnů výdajů a udržet prorůstové výdaje, zlepšit efektivnost veřejných výdajů, přesunout zdanění z vysokého zdanění práce ke zdanění nemovitostí a ekologickému zdanění, snížit rozdíly v daňovém zatížení zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných a konečně je zde doporučení zlepšit výběr daní.

Slovensku Rada doporučila zajistit plánovanou fiskální konsolidaci podle doporučení z 2. 12. 2009, kdy Rada uvalila na Slovensko nápravný postup při nadměrném schodku, s tím, že má do roku 2013 napravit nadměrný rozpočtový schodek. Slovensko má přijmout právně závazná pravidla pro výdajové stropy, snížit rozdíly ve zdanění u různých typů pracovních kontraktů, zdaňovat nemovitosti podle jejich tržní hodnoty a více využívat ekologické zdanění.

Evropská unie provádí také hodnocení fiskální udržitelnosti. Na to je jiná zpráva, která se jmenuje *Fiscal Sustainability Report*. Poslední je z roku 2012. Podle této zprávy, kterou vydává Komise, ani Česko, ani Slovensko není ohroženo krátkodobým rizikem. Ve středním období jsou obě země ohroženy středním rizikem. V dlouhém období jsou obě země ohroženy vysokým rizikem kvůli rozpočtovým dopadům stárnutí populace, s předpokládaným růstem nákladů na penze. Obě země již implementovaly reformy, ale měly by postoupit dále. Jak nově přijímaná rozpočtová opatření ovlivní střednědobou a dlouhodobou fiskální udržitelnost v České republice a na Slovensku, to teprve uvidíme. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Dámy a pánové, toto je závěr našeho semináře. Chtěl bych vám poděkovat za účast na tomto semináři a za pozornost, kterou jste jednotlivým vystoupením věnovali. Děkuji rovněž všem přednášejícím za jejich příspěvky. Děkuji také panu Hynku Opoleckému a panu Václavu Votýpkovi, kteří se podíleli na organizaci tohoto semináře. Dále bych chtěl poděkovat NEWTON College za financování dnešního semináře. Za půl roku, letos na podzim, se bude konat další vědeckopopularizační seminář, který se bude opět věnovat nějakému aktuálnímu tématu z oblasti evropské integrace. Určitě se v rámci Evropské unie bude něco nového a zajímavého dít. Ještě jednou vám děkuji za pozornost a na shledanou.

**20 let
samostatného Česka a Slovenska:
porovnání jejich ekonomického vývoje
a pozice v EU**

Souhrnná publikace z vědeckopopularizačního semináře
pořádaného
dne 19. dubna 2013 v Moravském zemském muzeu v Brně
vysokou školou NEWTON College, a. s.

Vědeckopopularizační seminář byl realizován
jako klíčová aktivita projektu
Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace
(reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128).
Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován
Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky,
od 1. 9. 2012 je v rámci udržitelnosti plně financován
ze zdrojů NEWTON College, a. s.

Vydala vysoká škola NEWTON College, a. s.,
Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1
ve spolupráci se Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie,
Ječná 2, 120 00 Praha 2

Vytiskla tiskárna
SV, spol. s r. o., Na Louži 1/947, Praha 10

1. vydání, Praha 2013

ISBN 978-80-87764-00-8